

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**Tarihi Kent Merkezlerinin Koruma Sorunları,
Urmiye Tarihi Kent Merkezi Üzerine Bir Araştırma**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Masud HATAMI

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehir Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy

Haziran 2013

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**Tarihi Kent Merkezlerinin Koruma Sorunları,
Urmiye Tarihi Kent Merkezi Üzerine Bir Araştırma**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Masud HATAMI
(502101803)**

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy

Haziran 2013

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502101803 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Masud HATAMI**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **“Tarihi Kent Merkezlerinde Koruma Sorunları, Urmiye Tarihi Kent Merkezi Üzerine Bir Araştırma ”** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Hayder Karabey**

Prof. Dr. Hale Çıracı

Teslim Tarihi : **3 Mayıs 2013**
Savunma Tarihi : **7 Haziran 2013**

Babama ve Anneme,

ÖNSÖZ

Tarihi Kent Merkezlerinin Koruma Sorunları, Urmiye Tarihi Kent Merkezi Üzerine Bir Araştırma” adlı tez çalışmam süresince her konuda bana yardımcı olan, beni destekleyen, çalışmalarına yön veren tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY’a değerli hocalarıma, araştırmalarım ve incelemelerimde bana olanaksızlayan yetkililere, Urmiye Belediyesi’nin değerli çalışanlarına, araştırmalarım boyunca banaher konuda destek olan arkadaşlarıma, benim için fedakarlıklarını hiçbir zaman esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 2013

Masud HATAMI

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	xix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xix
SUMMARY	xx
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem Tanımı	2
1.2 Tez Çalışmasının Amacı	3
1.3 Tez Çalışmasının Kapsamı ve İçeriği.....	3
1.4 Tez Çalışmasının Yöntemi.....	6
2. TARİHİ ÇEVRE – TARİHİ KENT DOKULARININ KAVRAMLARI ve SORUNLARI	7
2.1 Tarihi Çevre Tanımı ve Önemi	7
2.2 Tarihi Çevrelerin Yıpranmasına Neden Olan Etkenler	10
2.2.1 İç nedenler.....	10
2.2.2 Dış nedenler.....	11
2.3 Tarihi Çevrelerde Karşılaşılan Genel Sorunları	12
2.3.1 Fiziksel ve işlevsel yetersizlik sorunlar	13
2.3.2 Kültürel ve sosyolojik sorunlar	14
2.3.3 Ekonomik sorunlar	15
2.3.4 Yasal sorunlar	15
2.4 Koruma Kavramı.....	16
2.5 Kentsel Anlamda Koruma Kavramı.....	18
2.6 Tarihi Çevrelerde Korunacak Değerler	20
2.6.1 Taşınır kültür varlıkları	20
2.6.1 Taşınmaz kültür varlıkları	20
3. AVRUPA, TÜRKİYE ve İRAN’DA KORUMA YAKLAŞIMI VE GELİŞİMİNİN ÖRNEKLERLE İRDELENMESİ	24
3.1 Avrupa’da Koruma Yaklaşımı ve Gelişiminin Örneklerle İrdelenmesi.....	24
3.1.1 İtalya’da koruma yaklaşımının gelişimi; Bologna örneği.....	25
3.1.2 Bosna Hersek’de koruma yaklaşımının gelişimi; Mostar örneği.....	32
3.2 Türkiye’de Koruma Yaklaşımı ve Gelişiminin Örneklerle İrdelenmesi	38
3.2.1 Safranbolu’da koruma yaklaşımı	43
3.2.2 Antalya Kaleiçi’nde koruma yaklaşımı.....	48
3.3 İran’da Koruma Yaklaşımı ve Gelişiminin Örneklerle İrdelenmesi	53
3.3.1 Meşhed kentin’deki koruma yaklaşımı	60
3.3.2 Hemedan kentin’deki koruma yaklaşımı.....	64
3.4 Bölüm Sonucu	72
4. URMİYE TARİHİ KENT MERKEZİNİN KORUMA, GELİŞTİRME ve İYİLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER	73
4.1 Urmiye’nin Konumu	73
4.2 Urmiye’nin Doğal Yapısı.....	75
4.2.1 Topografya	75
4.2.2 Urmiye’nin iklim koşulları.....	79

4.3 Urmiye'nin Oluşumu ve Gelişimi.....	80
4.3.1 Urmiye'nin tarihi.....	80
4.3.2 Urmiye'nin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, değişimi ve elemanları.....	84
4.4 Kentin Sosyal ve Ekonomik Yapısı.....	91
4.4.1 Kentin ekonomik yapısı.....	91
4.4.2 Kentin sosyal yapısı.....	94
4.5 Urmiye ve Tarihi Dokusu'nun Önemli Özellikleri.....	95
4.6 Urmiye'nin Tarihi Dokusunda Yeralan Önemli Tarihi Yapılar.....	97
4.7 Kentin Tarihi ve Yeni Dokularının İlişkileri.....	104
4.8 Kentin Yasal ve Kurumsal Çerçevesi.....	105
4.8.1 Tarihi doku yasaları.....	105
4.8.2 Urmiye kentinde yapılan planlama çalışmaları.....	109
4.9 Mekansal Organizasyon.....	114
4.9.1 Arazi kullanımı.....	115
4.9.2 Urmiye tarihi dokusundaki konut dokusu, sorunları ve önerileri.....	117
4.9.2.1 Yapıların durum, kat adetleri ve kat sayısı.....	117
4.9.2.2 Urmiye tarihi dokusundaki konut dokusunu koruma ve geliştirilmesine yönelik öneriler.....	121
4.9.3 Urmiye tarihi dokusu ticaret alanları analizi, sorunları ve önerileri.....	125
4.9.3.1 Tarihi ticari merkezlerde koruma ve kullanım sorunları.....	127
4.9.3.2 Tarihi ticari merkezlerde koruma ve kullanım sorunlarına ilişkin öneriler.....	128
4.9.4 Sosyal donatımların analizi, sorunları ve önerileri.....	129
4.9.4.1 Sosyal donatım alanlarının sorunları.....	129
4.9.4.2 Sosyal donatımların alanlarının önerileri.....	132
4.9.5 Urmiye tarihi dokusunda bulunan kamu alanlarının analizleri, sorunları ve önerileri.....	133
4.9.5.1 Dokudaki meydanların etrafındaki toplanan kamu alanlarından kaynaklanan sorunlara çözüm önerisi.....	134
4.9.6 Urmiye tarihi dokusunda yeşil alanların analizi, sorunları ve önerileri.....	136
4.9.6.1 Urmiye tarihi dokusunda yeşil alan eksikliğine yönelik önerileri.....	137
4.10 Urmiye Tarihi Dokusu Ulaşım Yollarının Analizleri, Sorunları ve Önerileri.....	138
4.10.1 Urmiye tarihi dokusunda varolan ulaşım sorunları.....	139
4.10.2 Urmiye tarihi dokusunda ulaşım sorunlarına ilişkin öneriler.....	141
4.11 Bölüm Sonucu.....	145
5. SONUÇ VE GENELDEĞERLENDİRME.....	148
KAYNAKLAR.....	153
EKLER.....	159
ÖZGEÇMİŞ.....	165

KISALTMALAR

UTD	: Urmiye Tarihi Doku
UNESCO	: United Nations Educational Scientific And Cultural Organisation
KTVK Kanunu	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites
RCP	: Restoration of Cultural
UKMM	: Urmiye Kültür ve Miras Müdürlüğü
DMA	: Dünya Miras Alanı

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : İran’da tarihi bina ve dokuların koruma sistemi.....	58
Çizelge 3.2 : İran’daki kentsel korumayla ilgili yapılan toplantılar	59
Çizelge 3.3 : Avrupa’da, Türkiye’de ve İran’da yapılan örnek koruma çalışmaları.....	70
Çizelge 4.1 : Urmiye’ye ait genel bilgiler.	75
Çizelge 4.2 : Urmiye’nin okur yazarlık durumu.....	94
Çizelge 4.3 : Urmiye tarihi doku’da yaşayanların eğitim durumu.....	94
Çizelge 4.4 : Urmiye koruma süreci.....	108
Çizelge 4.5: 2006 yılında Urmiye’nin tarihi dokusunun korunması için gözden geçirilen planın hedefler, stratejiler ve politikaları.....	110
Çizelge 4.6 : Urmiye tarihi dokusu mevcut alanların yüzölçümü.....	116
Çizelge 4.7 :Yapıların durumu.....	117
Çizelge 4.8 : Urmiye tarihi dokusunda yapı kat adetleri.....	119

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Çalışmanın içeriği ve ana bölümleri	5
Şekil 2.1: Bergama, UNESCO, kültürel miras, yönetim, plan, tarihi çevre koruma, dünya mirası	7
Şekil 2.2 : Luca-İtalya'dan görüntüler	8
Şekil 2.3 : İrandan tarihi Bam kenti ve San Gimignano'dan görünüm.....	9
Şekil 2.4 : Savaşta etkilenen yapılar, Mostar	12
Şekil 2.5 : Apollon Tapınağı ve Sultanahmet Külliyesi	21
Şekil 2.6 : Tahte Süleyman ve İsfahan İmam meydanı külliyesi	21
Şekil 2.7 : Gelibolu Yarımadası, Çanakkale Bogazı çevresi ve Tahte Jamshid tarihi sit alanları.....	22
Şekil 2.8 : Hasanlu ve Çatalhöyük arkolojik sit alanları	23
Şekil 2.9 : Mardin , Bam , Masule kentsel sit alanları	23
Şekil 2.10 : Amasya ve Kendovan karmaşık sit alanları	23
Şekil 3.1 : Bologna'nın İtalya'daki konumu	27
Şekil 3.2 : Bologna'dan görünüm.....	28
Şekil 3.3 : Bologna'daki tarihi binaların konumu	29
Şekil 3.4 : Bologna haritası	29
Şekil 3.5 : Mostarın 1874 ve bugünkü durumu	33
Şekil 3.6 : Neretva Nehri'nin dik kıyılarında kurulmuş tarihi Mostar şehri	34
Şekil 3.7 : Tarihi mahalleler programı, müdahaleler	34
Şekil 3.8 : Mostar master planı ve rehabilitasyon önerisi.....	35
Şekil 3.9 : Tarihi Mostar köprüsünün koruma öncesi ve sonrası	37
Şekil 3.10 : Safranbolu	44
Şekil 3.11 : Safranbolu'da konut dokusu ve bir sokak	44
Şekil 3.12 : Arasta	46
Şekil 3.13 : Safranbolu kaymakamlar evi.....	47
Şekil 3.14 : Safranbolu Cinci hanı ve hamamı	47
Şekil 3.15 : Kültür bakanlığınca restore edilen evler ve hükümet konağı.....	48
Şekil 3.16 : Antalya Kaleiçi ve yat limanı.....	49
Şekil 3.17 : Kaleiçinden bir sokak dokusu	50
Şekil 3.18 : Kaleiçi Yat limanı	50
Şekil 3.19 : Meşhed'in İran'daki konumu	60
Şekil 3.20 : Meşhed'in 1990'daki görüntüsü	61
Şekil 3.21 : Meşhed türbesinden görüntü	63
Şekil 3.22 : Meşhed türbesi ve çevresinde yapılan kentsel tasarım projesi.....	63
Şekil 3.23 : Meşhed türbesinin 2008'deki görüntüsü	64
Şekil 3.24 : Meşhed türbesinin 2012 yılına ait fotoğrafı	64
Şekil 3.25 : Hamed'a'nın İran'daki konumu ve planı.....	65
Şekil 3.26 : Hamada'nın Kaçarlar dönemindeki görüntüsü.....	67
Şekil 3.27 : Hamada'na ait fotoğraflar	68
Şekil 3.28 : Hamed'a'nın 2007'deki planı	68
Şekil 3.29 : Hamed'a'nın ana meydanı	68
Şekil 4.1 : Batı Azerbaycan ilinin İrandaki konumu	73

Şekil 4.2 : Urmiye'nin Batı Azerbaycan'daki konumu	74
Şekil 4.3 : Urmiye Gölünün kurutulmadan öncesi ve sonrası	75
Şekil 4.4 : Urmiye'nin doğal durumu	76
Şekil 4.5 : Urmiye'nin eğim ve eğim yönü.....	77
Şekil 4.6 : Urmiye'nin topografik haritası	78
Şekil 4.7 : Urmiye'nin mevcut rüzgar yönü	80
Şekil 4.8 : Urmiye'deki tarihsel sürecin gelişimi	85
Şekil 4.9 : Urmiye'nin ilk yerleşim alanının güneydoğu ve kuzeydoğusundaki tarihi yerleşim yerleri ve aralarındaki mesafe.....	86
Şekil 4.10 : Urmiye'nin 1920 yılındaki fotoğrafları	87
Şekil 4.11 : Urmiye'nin 1920 yılındaki sınırları.....	87
Şekil 4.12 : Urmiye'nin 1930 yılındaki tarihi dokusu konumu	89
Şekil 4.13 : Urmiye'nin 1930 yılındaki sınır	89
Şekil 4.14 : Urmiye'nin 1956 yılına ait haritası.....	90
Şekil 4.15 : Urmiye'nin 1974 yılına ait haritası.....	91
Şekil 4.16 : Urmiye'de ekonomik aktivitelerin yayılması	93
Şekil 4.17 : Urmiye'deki tarihi doku konumu	96
Şekil 4.18: Urmiye tarihi dokusunda yer alan tarihi binaların konumları.....	97
Şekil 4.19 : Urmiye'nin eski dokusunda kapalı çarşının konumu	98
Şekil 4.20 : Urmiye kapalı çarşısı	98
Şekil 4.21 : Urmiye Ulu Cami dış ve iç görüntüsü ve mihrabı.....	99
Şekil 4.22 : Urmiye Segonbad binasının 1920 ve günümüz'deki fotoğrafı ...	100
Şekil 4.23 : Urmiye Nene Meryem kilisesi.....	101
Şekil 4.25 : Urmiye Serdar camisinin yeni ve 1920 yılındaki fotoğrafları.....	101
Şekil 4.26 : Urmiyenin Eyalet (Tarihi) meydanı	102
Şekil 4.27 : Urmiye belediye binası ve görünüşü	102
Şekil 4.28 : Urmiye kaymakamlık binası ve görünüşleri	103
Şekil 4.29 : Urmiye Hidayet medresesi	103
Şekil 4.30 : Urmiye Dokuz pelle yahçalı.....	104
Şekil 4.31 : Urmiye'nin eski ve yeni alanların sınırları.....	105
Şekil 4.32 : Urmiye'nin eski ve yeni geçitlerin yerleri.....	105
Şekil 4.33 : Urmiye tarihi doku arazi kullanımı	115
Şekil 4.34 : Urmiye tarihi dokusu mevcut alanların yüzölçümü	116
Şekil 4.35 : Urmiye tarihi dokusundaki binaların durumu	118
Şekil 4.36 : Urmiye tarihi dokusunda yapı kat adetleri	119
Şekil 4.37 : Urmiye tarihi dokusunda bina kat sayısı	120
Şekil 4.38 : Urmiye tarihi dokusu, Hidayet medresesi restorasyon öncesi ve sonrası.....	121
Şekil 4.39 : Tek Minar camisi restorasyon öncesi ve sonrası	122
Şekil 4.40 : Ulu camisi restorasyon öncesi ve sonrası.....	122
Şekil 4.41 : Urmiye tarihi dokusu Segonbad binası restorasyon öncesi ve sonrası.....	122
Şekil 4.42 : Urmiye tarihi dokusunda yer alan bazı sivil toplum binaları ...	123
Şekil 4.43 : Urmiye tarihi dokusu ticaret alanları	126
Şekil 4.44 : Urmiye tarihi dokusu ticaret yaygınlığı.....	128
Şekil 4.45 : Urmiye tarihi dokusunda yer alan bazı eğitim alanları	129
Şekil 4.46 : Urmiye tarihi dokusunda yer alan bazı eğitim alanları.....	130
Şekil 4.47 : Urmiye tarihi dokusu eğitim alanları.....	130
Şekil 4.48 : Sağlık alanları	131
Şekil 4.49 : Dini tesisleri.....	132

Şekil 4.50 : Urmiye tarihi dokusu kamu alanları	134
Şekil 4.51 : Urmiye tarihi dokusundaki bazı kamu alanları	135
Şekil 4.52 : Urmiye tarihi dokusu mevcut yeşil alanları	136
Şekil 4.53 : Urmiye tarihi dokusu ulaşım şeması	138
Şekil 4.54 : Urmiye tarihi dokusu mevcut ulaşım yolları	139
Şekil 4.55 : Urmiye tarihi dokusu Eyalet meydanı	140
Şekil 4.56 : Urmiye tarihi dokusu Merkez meydanı.....	140
Şekil4.57 : Urmiye tarihi dokusunda bulunan İmam ve Hayyam caddelerinin konumu.....	142
Şekil 4.58 : Urmiye tarihi dokusunda bulunuan Attayi caddesi konumu ve fotoğrafı	143
Şekil 4.59 : Urmiye tarihi dokusunda bulunan hastanenin konumu	144
Şekil 4.60 : Urmiye tarihi dokusunda ortaya çıkan sorunlar	146
Şekil 4.61 : Urmiye tarihi dokusunda ortaya çıkan sorunlara karşı öneriler..	147

Tarihi Kent Merkezlerinin Koruma Sorunları, Urmiye Tarihi Kent Merkezi Üzerine Bir Araştırma

ÖZET

Bir kentin tarihi merkezi o şehrin geçmişteki kent yaşantısını, tarihini, toplumsal yapısını ve şehrin kültür birikimini bugünlere aktaran en önemli araçtır. Günümüzde hızla ve plansız gelişen kentleşme, merkezdeki yüksek arazi değerleri bu tarihi dokuları tahrib eden en büyük tehlikedir. Plansız kentleşme ve gelişmekte olan ülkelerde daha tam olgunlaşamayan korumacı yaklaşım gibi nedenler bu ülkelerin tarihi kent merkezlerinin korunamadığı en büyük nedenlerdir. Halbuki tarihi merkezler korumacı bir yaklaşımla geliştirilerek kentli tarafından etkin kullanımı sağlanarak gelecek kuşaklara aktarılması gereken en önemli kültür varlıklarıdır.

Bu tez kapsamında İran'ın en eski kentlerinden birisi olan Urmiye kentinin tarihi dokusu araştırma konusu olarak seçilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde tarihi dokuların korunmasına yönelik yaşanan sorunlar bu ülkede de sıkça karşılaşılan bir durumdur. Korumacı yaklaşım bu ülkede de daha net olarak yerleşmemiştir. Urmiye Kenti hakkında genel bilgiler, tarih içerisinde geçirdiği değişimler ve dönüşümler kentin sahip olduğu kültürel birikim detaylı bir şekilde ortaya konularak çalışma alanı hakkında geniş kapsamlı bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca İran'da bu ve bu alana benzer nitelikteki alanların koruma yaklaşımına yönelik çıkarılan yasalar ve kanunlar anlatılarak alanın korunmasına ilişkin devlet nezdinde yapılan çalışmalar ortaya konulmuştur. Tarihi kent merkezinin fiziksel ve sosyal çevresine yönelik detaylı analizler yapılarak alanda yaşanan sorunların tespiti yapılmıştır. Tespit edilen sorunların giderilmesi yada en asgari seviyeye indirilmesi amacıyla öneriler getirilmiştir. Tarihi kent merkezinin korumacı bir yaklaşımla geliştirmesi ve gelecek kuşaklara korunarak aktarılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Problems in urban planning of historical town centers. A research based on the Urmia historical town center.

SUMMARY

Historical center of the city is the most important tool which has been conveyed the way of life, history, social structure and cultural heritage of the city from past to the present. Nowadays rapid and unplanned urbanism and the raising value of land in city centers are the biggest treats which destroy these historical urban fabrics. Unplanned urbanism and unprofessional conservation approaches are the main reasons that historical city centers are not being preserved in developing countries. Whereas the historical fabrics of cities are the most important cultural element of cities should be preserved as by developing an effective conservative approach to convey them to the next generations.

Iran, is one of the luckiest countries of the world since it is on the most fertile soils in terms of cultural heritage. Several ancient civilizations up to before Christ era lived in Iran territory. Iran is also one of the most important centers of Mesopotamia civilisations. This situation is a synthesis, historical soul of Mesopotamia civilizations which is one of the most important cradle of civilizations.

Cultural and civilization accumulation coming from the historical process of Iran; ensures this country to have distinctive historical patterns and cultural heritage from other countries. Iran is nearly a historical museum with its historical and cultural values. This historical value accumulation causes the country to take an important responsibility. This responsibility encumbers to the country the mission of protecting historical environment, preventing the deprediation and trasmitting to next generations as could be used. Not able to protect the current environment and not able to adopt the historical heritage, not able to use historical environment in the economic and social circumstances of today confronts in also Iran like nearly every historical environment of the World today.

Today, there are laws and legislations in Iran to protect and develop cultural heritage and historical patterns. But those studies are not sufficient for an effective and sustainable protection perception. The approach of current laws and legislations

towards obstacles in front of “proliferation of more effective and sustainable perception of protection” makes those problems more strong, knotty and complex.

It is an unavoidable fact that a society could not easily push its historical background and life experience. Historical life experience and background effects the past of a society and leaves deep scars, as well as effects its today and tomorrow. Historical background, gives us some clues to us in order to perceive the physical structure, spatial structure and the most important one, social and cultural structure of the era. To show the historical process in a sustainable perception helps to create a sustainable environment..

In order to fight with problems in today’s cities and generate alternative solutions, to create more comfortable usages and generate protection perception; and participation of people who live in the territory to protect the historical pattern.

To ensure the protection of historical patterns, to adopt those to the planning principles, to transmit those to today’s city planning approach and to next generations force city planners and architects. While the historical pattern is being dealt by protection approach; it is aimed to provide benefits to the city and tourism value and contribution to the city economy. The purpose of this study is to reevaluate the improvement process of historical fields and improvement effects of historical core in Urmia city. For this purpose, the historical pattern of Urmia city of Iran, was studied within city planning and protection criteria. Within the content of this study, new and different approaches were suggested to replacing the historical pattern of Urmia City by benefitting from urban design methods and principles of historical center of Urmia city.

In this thesis, the historical fabric of Urmia as one of the oldest city of Iran has been chosen as the case study. All the problems which could be countered in the preservation of historical urban fabric of developing countries could be seen in Iran too. Conservation approach has not been applied in this country either. In the thesis Attempted to provide general extensive information about the area with a brief summary of the city of Urmia and its changes and transformations throughout the history. Also the rules and regulations related to this area or similar areas in Iran have been investigated. The detailed analyses of physical and social environment of the historical town center have been led to find out the problems. Attempted to provide

suggestions for identified problems to eliminate or minimize their affectivity. A study on the development of historical town center by progressive conservation approach to convey it to next generations has been made.

Historical pattern of a city means historical layers, historical, social and cultural accumulations, life styles of people and a unique order seen in structuring, location and physical structuring. The dimension of transportation scheme in construction plan for the purpose of protecting historical structure and transmitting those to next generations and in detailed architectural projects; physical environment, condition of building, green areas and city economy and studies have to be made. In this study, transportation system of historical pattern, spatial and physical condition, place of city economy, social and cultural structure shall be dealt integrally and deficiencies were determined. Suggestions were developed in order to gain these historical places to city life by correcting those deficiencies and minimizing those depredations.

In this study, firstly aim, scope and method parts of the study were explained. Approaches related with historical patterns and fields were examined from the past up to today in the world in order to solve these problems.

In the afterwards of the study, it is explained that transmitting the well-rounded literature search and definition of patterns were made and protection of these patterns have an important location in the today and the future of the city.

In another chapter of the study, some examples from protection areas from Europe, Turkey and Iran, were researched. Physical, social and economic studies made for the purpose of protecting historical patterns in those protection areas, were assessed. Moreover, legal opportunities in protection in the World and Iran were researched.

Information about natural values, socio-economical structure, historical and cultural values of Iran-Urmia city which is selected as Example in the fourth chapter, is given. After general definition of the city, analyses were made on the historical pattern. These analyses include research of buildings in the historical pattern (Storey height, building situation, building structure), research of transportation, equipment fields and research of the infrastructure of the field. In line with studies and analyses, studies for determining protection problems in Iran and Urmia and protection of its historical pattern and planned improvement were made. At first, some key of the situations were tried

to be generated for those determined problems and suggestions were made in order to minimize current inconveniences and deficiencies.

At the last chapter of this study, we conclude under four main topics in order to make general assessment oriented to subjects which we mentioned during the thesis process. Economic, Cultural and Sociological improvement includes those topics.

1. GİRİŞ:

İran, kültürel miras bakımından tür ve örnek çokluğunun en zengin olduğu topraklar üzerinde bulunmakla, dünyanın en şanslı birkaç ülkesinden biridir. İran toprakları üzerinde milattan önceki devirlere kadar uzanan çok köklü medeniyetler yaşamıştır. İran aynı zamanda Mezopotamya uygarlıklarının en önemli merkezlerinden biridir. Bu durum dünyanın en önemli medeniyetler beşiğinden biri olan Mezopotamya uygarlıklarının İran üzerinde bir sentezi, tarihsel özüdür (Hojjat, 2003).

Pirniya(2005)'a göre, İran'ın geçmiş tarihsel süreçten gelen kültür ve uygarlık birikimi, bu ülkeyi diğer ülkelerden ayıran hatta kıskandıracak derecede tarihi dokulara ve kültürel miraslara sahip olmasını sağlamıştır. İran varolan tarihsel ve kültürel değerleri ile adeta bir açık hava müzesi konumundadır. Bu tarihsel değer birikimi ülkenin önemli bir sorumluluğuda üstlenmesine neden olmuştur. Bu sorumluluk; tarihi çevrenin korunması, tahribatının engellenmesi ve gelecek kuşaklara kullanılır bir biçimde aktarılması misyonunu yükler. Varolan çevrenin iyi korunamaması, tarihsel mirasa sahip çıkılamaması, tarihi çevrenin günün ekonomik ve sosyal koşullarının içerisinde etkin bir şekilde kullanılamayışı, bugün hemen hemen her tarihsel çevrede olduğu gibi İran'da da karşımıza çıkmaktadır.

Khoshnivis (2005) ve Hanachi (2008)'in söz ettikleri gibi, Günümüzde İran içerisinde tarihi dokuların, kültürel mirasın korunmasına ve geliştirilmesine yönelik yasalar ve yönetmelikler bulunmaktadır. Ancak yapılan bu çalışmalar etkin ve sürdürülebilir bir koruma anlayışı için yeterli değildir. Mevcut yasa ve yönetmeliklerin “daha etkin ve sürdürülebilir koruma anlayışının yaygınlaşmasının önündeki” engelleri ele alış biçimi, karşılaşılan sorunları daha güçlü ve karmaşık hale getirmektedir.

Bir toplumun tarihsel geçmişini ve yaşanmışlığını kolay kolay bir kenara itemeyeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Tarihsel yaşanmışlık ve geçmiş bir toplumun dününü etkileyip derin izler bıraktığı gibi bugününü ve yarınını da etkiler. Tarihsel geçmiş içinde yaşanan dönemin bizlere fiziki yapısını, mekansal yapısını, ekonomik yapısını ve en önemlisi de sosyal ve kültürel yapısını algılamamıza da ipuçları vermektedir. Tarihsel sürecin sürdürülebilir anlayış içerisinde gösterilebilmesi, sürdürülebilir bir çevre oluşturulmasına da yardımcı olur.

Günümüz kentlerinde yaşanan problemlerle etkin bir şekilde savaşılabilmek ve alternatif çözümler üretebilmek, yaşanılabilirlik ve erişilebilirlik açısından daha rahat kullanımlar

yaratabilme ve koruma bilincini oluşturabilmek için; bölgede yaşayan insanların tarihi dokunun korunmasına katılımı sağlanmalıdır (Nilper, 2001) ve (Habibi, 2005).

1.1 Problemin Tanımı:

Tarihi dokular kentin ilk çekirdeği ve kimliğidir. Bu dokularda yeni teknolojik gelişmelerle beraber yapısal sorunlar ortaya çıkmakta ve bu dokular bozulmakta ve bu dokulara müdahaleler gerekmektedir. Ancak,çoğunlukla bu eski dokulara müdahale stratejileri verimsiz kalmakta, tarihi ve eski kentlerde kent kimliğinde bozulma ve parçalanma gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Falamaki, 2009).

Başka bir ifade ile; kentlerin eski dokuları, tarih boyunca oluşmuştur ve sonuçta bu dokulara yapılan müdahaleler dokuyu bozmaya başlamıştır ve artık bu dokular içinde yaşayan insanlarına kaliteli yaşama olanakları sağlanmamaktadır. Günümüzde zgn fonkşsyonun yitirmiş bu eski dokulara yeni fonksiyon vermek ve daha iyi bir şekilde organize etmek, onları yeniden canlandırmak, yaşam kalitesini yükseltmek gerekli görülmektedir.

Kentlerin eski dokuları tarihi, kültürel ve fiziki yapıları ile kentlerin kimliğini oluşturur. Bu dokuları iyi bir şekilde korumak ve yaşam kalitelerini ykseltmekkentın bütünlüğünün bozulmasına engel olmak anlamındadır (Andalip, 2001).

Uzmanların araştırmalarına göre kentlerin eski dokuları, ticari-idari-siyasi ve ekonomi açısından iyi bir odaklanma noktalarıdır. Bu alanları, kentlerin sembolu ve birleştirici unsuru olarak adlandırabiliriz. İran, toplamda 40.000 hektardan fazla aşınmış dokuya sahip olan bir lkedirbu dakentlerde sosyal, kültürel ve ekonomik sorunları beraberinde getirmektedir. Günümüzde bu kentlerde artık doğru kentsel politikaların kullanımı ile kentsel sürdürülebilirlik ve kalkınma yönünde değişiklikler görülebilecektir. İran Kentlerinin eski doku alanlarının büyük olması bizleri bir başka sorunla karşı karşıya getirmektedir. Bu sorunda, eğer bu alanlara önem verilmiyorsa, ülkenin tarihi ve kültürel mirası büyük bir tehditle karşı karşıya gelmektedir. Diğer yndende yeni projelerin yanlış yapılması ve uygulanması gibi aksaklıklar eski dokuların bozulmasına daha çok sebep olmaktadır. Urmiye kenti ele alındığında; kentin eski dokusu İran'ın diğer şehirleri gibi bu sorunları yaşamaktadır ve değerini kaybederek yaşam kalitesini hergeçen gün azaltmaktadır. Bu konu doğrultusunda, Urmiye kentinin kritik konumu ve değerli tarihi eserlerin varlığı göz önünde bulundurulmuş ve yapılan araştırmalar sonucunda kent

genelinde tarihi dokuyu koruma konusunda yapılan daha önceki çalışmaların yetersiz olduğu gözlenmiş ve bunların doğrultusunda çalışma alanı olarak Urmiye kenti seçilmiştir.

1.2 Tez Çalışmasının Amacı:

Tarihi dokunun korunmasını sağlamak, planlama ilkelerine uyarlamak, günümüz şehir planlama anlayışına ve gelecek kuşaklara aktarmak, şehir plancılarını ve mimarları zorlamaktadır. Tarihi doku koruma yaklaşımı ile ele alınırken, bir turizm değeri ile kente yarar sağlaması ve kent ekonomisine katkıda bulunması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın amacı tarihi alanların gelişim sürecini ve günümüzde yeniden değerlendirilmesi olgusunu ve bu olgunun Urmia kentinde yeralan tarihi çekirdeğin gelişim etkilerini değerlendirmektir. Bu amaçla İran'ın Urmia kentinin tarihi dokusunun şehir planlama ve koruma kriterleri içerisinde çalışılmıştır. Bu çalışma içeriğinde, Urmia kentinin tarihi merkezinin kentsel tasarım yöntemlerinden ve ilkelerinden yararlanarak tarihi dokunun yenilenmesi, yeniden yapılanması ve korunması çalışmalarına farklı yaklaşımlar sunulmaktadır.

1.3 Tez Çalışmasının Kapsamı ve İçeriği:

Bir kentin tarihi dokusu; o kentin tarihsel katmanlarını, tarihsel, sosyal ve kültürel birikimlerini insanların yaşam biçimlerini, yapılaşma düzeninde, konumlanışında ve fiziksel yapılaşmasında görülen özgün bir düzeni ifade eder. Tarihi yapıların korunması sonraki nesiller aktarılması amacıyla koruma amaçlı imar planlarında ve hazırlanan detaylı mimari projelerde ulaşım şeması, yapıların etrafındaki fiziki çevre, yapıların durumu, etrafındaki yeşil alan ve kent ekonomisindeki boyutu irdelenerek çalışmalar yapılması gerekir. Çalışmada Urmiye tarihi dokusunun ulaşım sistemi, mekansal ve fiziki durumu, kent ekonomisindeki yeri, sosyal ve kültürel yapısı bir bütün olarak ele alınıp, varolan eksiklikleri tespit edilmiştir. Bu eksikliklerin giderilmesi ve neden oldukları tahribatların en aza indirilerek bu tarihi mekanın kent yaşamına kazandırılması için öneriler geliştirilmiştir.

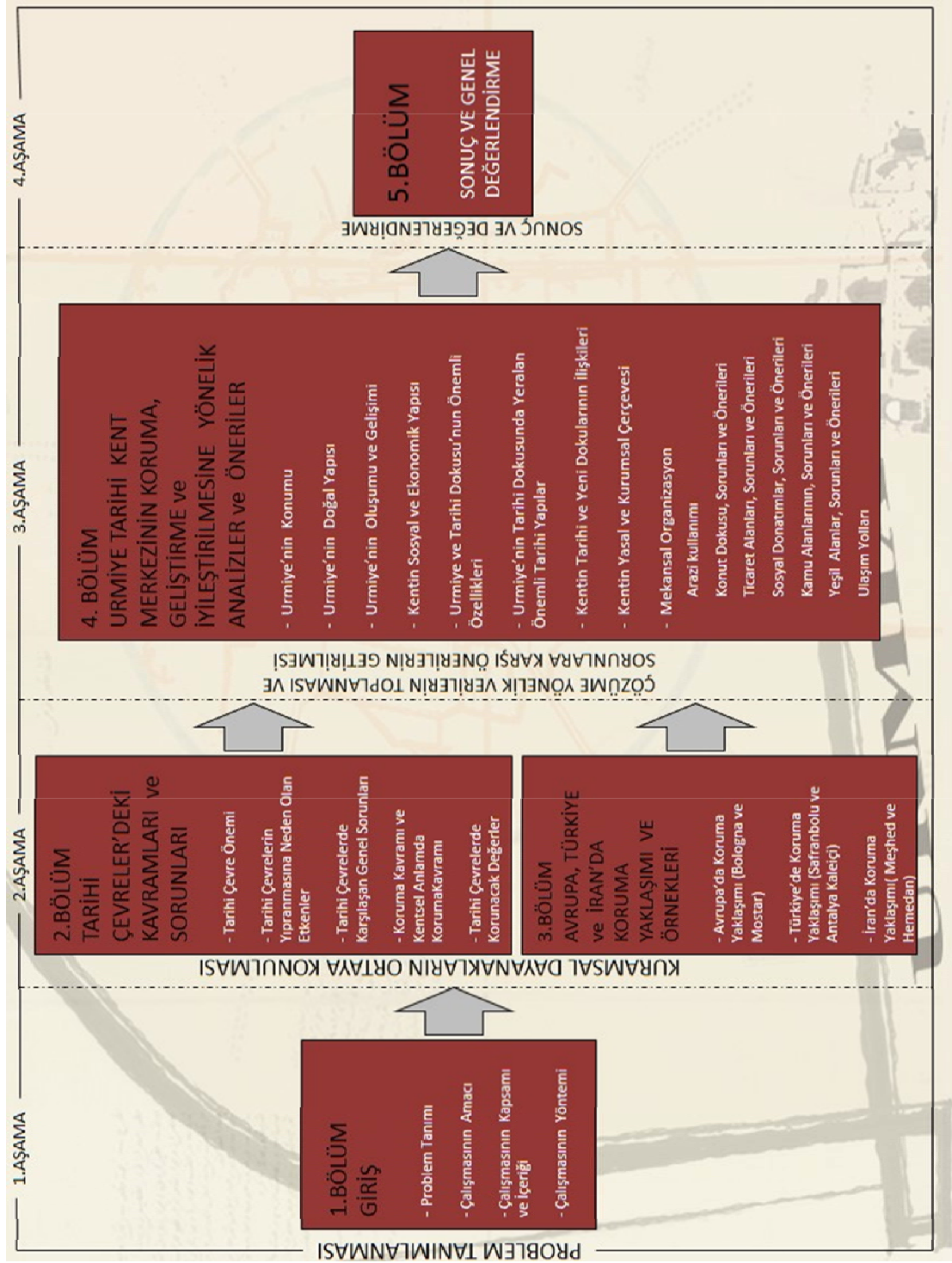
Bu çalışmada öncelikle çalışmanın amaç, kapsam ve yöntem kısmı açıklanmıştır. Belirlenen sorunların çözümü için dünyada geçmişten günümüze kadar tarihi dokular ve alanlarla ilgili yaklaşımlar irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, geniş kapsamlı literatür taraması ve dokuların tanımı yapılarak araştırmalardan edinilen bilgiler ışığında bu dokuların korunmasının ve gelecek kuşaklara aktarılmasının kentin bugünü ve geleceğinde ne kadar önemli bir konuma sahip olduğu anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde Avrupa, Türkiye ve İrandan koruma alanlarından örnekler incelenmiştir. Bu koruma alanlarında tarihi dokuların korunması amacına yönelik yapılan fiziki, sosyal ve ekonomik çalışmalar değerlendirilmiştir. Ayrıca dünyada ve İran'da koruma konusundaki yasal olanaklar incelenmiştir.

Dördüncü bölümde Örnek alan olarak seçilen İran-Urmia kentinin doğal değerleri, sosyo ekonomik yapısı, tarihi ve kültürel değerleri hakkında bilgi verilmiştir. Kentin genel tanımından sonra tarihi dokusu üzerinde analizler yapılmıştır. Bu analizler; tarihi doku içinde yer alan binaların incelenmesi (kat yüksekliği, bina durumu, yapı malzemesi, bina yapısı), ulaşım yapısının incelenmesi, donatı alanları ve alanın altyapısının incelenmesi gibi çalışmaları kapsamaktadır.

Yapılan araştırmalar ve analizler ışığında İran'da ve Urmia koruma sorunlarının belirlenmesine ve tarihi dokusunun korunmasına ve planlı gelişimlere yönelik çalışmalar yapılmıştır. Başta belirlenen sorunlara çözüm yolları getirilmeye çalışılmış, varolan aksaklıkları ve eksiklikleri en az düzeye indirecek öneriler getirilmiştir.

Şekil 1.1 : Çalışmanın içeriği ve ana bölümleri

1.4 Tez Çalışmanın Yöntemi:

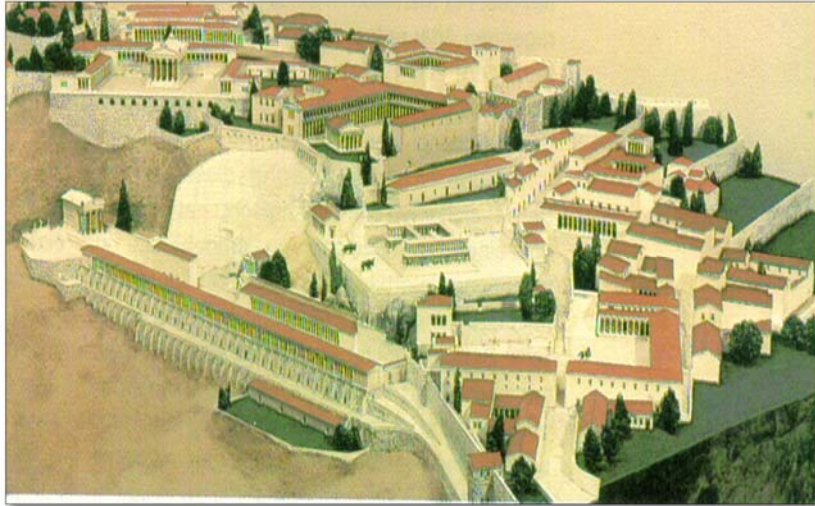
Tez çalışması sırasında öncelikle, çalışma konusu ve çalışma yapılacak alanın seçilmesi sonrasında bu alanda tezin amacı ve konusu doğrultusunda detaylı bir literatür çalışması yapılarak Türkçe, İngilizce, Farsça ve Azerice pekçok kaynak incelenmiştir. Seçilen alanın tezin amaçları doğrultusunda tarihsel süreçte geçirdiği değişiklikler, günümüzde ve alanın geleceğine yönelik yapılan çalışmalar incelenmiştir. Alanın planlama çalışmalarından sorumlu ilgili kurum ve kuruluşlarla görüşülerek alan için yapılan ve yapılacak çalışmalar hakkında detaylı bilgiler alınmıştır. Urmiye kentinde alan çalışmaları yapılarak orada yaşayan veya çalışan kullanıcılardan alanın sorunları ve potansiyelleri hakkında bilgi edinilmiştir. Alan çalışmaları sırasında çekilen fotoğraflarla alanın sorunları ve potansiyelleri görsel hale getirilmiştir. Saha çalışmaları sırasında alanda yapılan fiziki ve yapılaşmış çevreye ilişkin pekçok bilgi edinilmiş ve bu analizler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Alanda dokuya ilişkin; bina durumu, ulaşım, arazi kullanımı, arazi mülkiyeti ...vb gibi pekçok analiz paftası çıkarılmıştır. Bu analiz paftalarının oluşturulmasında Autocad ve Photoshop gibi bilgisayar programlarından yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen çıkarımlarla dokuya yönelik öneri çalışmaları yapılmıştır.

2. TARİHİ ÇEVRE – TARİHİ KENT DOKULARININ KAVRAMLARI ve SORUNLARI

2.1 Tarihi Çevre Tanımı ve Önemi:

Tarihi çevreler bulundukları kentlerde, çoğunlukla vurgu noktaları ve düğümleri oluştururlar. Tarihi çevreleri bu bağlam içinde yeni yapılaşmaların etkisiyle pasif hale gelmektedirler. Oysa, kentlerin kimliğinin geçmişten geleceğe bir süreklilik olarak algılanması ve kavranması önemli bir noktadır. Yani bir yerde kentlerin tarihsel kimliğini bu çevrelerin sürekliliği belirler (Şekil 2.1).

Feilden (1982) ve Tümer (1997)'e göre, Tarihi çevre, yüzyıllar boyu insanların ve canlıların yaşadığı bu ortamda bıraktığı iz ve eserlerdir. İnsanoğlunun başlangıcından bu yana süregelen binlerce yıllık serüveni boyunca birçok medeniyet kurulmuş, yaşamış ve yok olmuştur. Bütün bu medeniyetler, üzerinde yaşadıkları topraklarla özdeşleşmiş, bulundukları yerlere isimlerini vermiş, kültürlerini, örf ve adetlerini, yaşam tarzlarını, bilim ve teknolojilerini o topraklarla bırakmışlardır. Birbirinin devamı olan medeniyetler, bir öncekinden bir şeyler alarak ilerlemiş ve benliklerini korumuşlardır. Tarihi çevrenin, tarihi geçmişin önemini kavrayan uluslar, yüzyıllar boyu kendi kimliklerini yitirmeden, benliklerini koruyarak gelişmişlerdir. Geçmişini yok sayan uluslara kısa sürede, yok olup diğer ulusların asimilasyonuna uğrayıp kaybolmuşlardır.

Şekil 2.1 : Bergama, UNESCO, Kültürel Miras, Yönetim, Plan, Tarihi Çevre Koruma, Dünya Mirası (Koca, 2001).

Tarihi çevreler, geçmiş dönemlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını, yaşam biçimi ve doğa-bina ve bina-insan ilişkileri arasında kurdukları ilişkinin doğruluğu açısından büyük bir birikimin ifadesidir. Çeşitlilikleri ve zenginlikleri ile tarihi çevreler, insanların yaşamına katkı sağlamakta, öğretmekte, eğitmekte ve gelişimini yönlendirebilmektedir (Şekil 2.2).

Tarihi Çevreler, geçmişte insanların nasıl yaşadıklarını, tüm ayrıntıları ile gözler önüne seren adeta bir açık hava müzesidirler. Tarihi çevreler insan ölçeğine göre düzenlenmiş mekanlar olarak öğretici ve ilgi çekici özelliğe sahiptirler. Sosyal ilişkileri olumlu yönde etkileyen ve bireyler arasındaki birlik duygusunun pekişmesine yardımcı olan mekanları barındırırlar. Böyle mekanlarda bulunmak bireyde mutluluk hissi uyandırır. Yaşam koşullarının, geleneklerin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada tarihi çevreler, geçmişte nasıl bir mekanda yaşandığını gösteren açık hava müzeleridir (Ahunbay, 1996).

Tarihi çevreler; arkeolojik, tarihi, estetik önemlerinin yanı sıra, folklorik değerleri nedeniyle de önemlidirler. Geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığı

Şekil 2.2 : Luca-İtalya'dan görüntüler (Ergun, 1988).

ile ilgili birçok ayrıntı bu çevrelerde saklıdır. Eski kent ve mahalleleri incelemek, bu günü anlamaya, kendimizi tanımaya, tanımlamaya yardımcı bir araçtır (Şekil 2.3).

Müzelerde zaman ve mekandan soyutlanmış olarak sergilenen parçalar yerine, tarihi çevrelerde bir bütün olarak göreceğimiz yaşamsal birikimler daha ilgi çekici ve etkileyicidirler.

Şekil 2.3 : Tarihi Bam kenti (İran) ve San Gimignano (İtalya)'dan görünüm
(<http://www.mahshar.com>) ve (Acar, 2002).

Tüm bu özellikleriyle tarihi çevreler bir değerler bütünüdür. Uygarlığımızın oluşumundan son dönemlerine kadarki her düşüncemiz, her davranışımız, bu değerlerden bağımsız olamamaktadır. Çünkü tarihi çevreler somut ve soyut yapıyla bir kentin kimliğini ve özünü barındırmaktadır.

Tarihi çevrenin önemi:

Gittikçe kaybolan doğal değerler ve kültürel miraslar, günümüzde toplumlar için çok büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü yüzyıllardır kullandığımız, kirlettiğimiz, üzerinde yaşadığımız her şey, bugün artık tükenmek ve yok olmak üzeredir. Bu yüzden konunun önemini anlayan dünya ülkeleri, yeryüzünde henüz bozulmamış veya bozulmuş yeniden düzenlenebilir alanların korunması için yarışa girmiştir.

Eski kent ve mahalleleri incelemek, bugün anlamaya, kendimizi tanımaya, tanımlamaya yardımcı olan bir araçtır. Tarihi çevreler, hayranlık uyandıran genel görünümeleri, çeşitli üslup ve biçimleri barındıran zengin düzenlemeleri, hoş şaşırtmalara olanak veren kıvrımlı sokakları ve özenli işçilikleriyle toplumların yaratıcılığının bir göstergesidir. Geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığı ile ilgili ayrıntılar bu çevrelerde saklıdır. Yaşam koşullarının, geleneklerin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada tarihi kent mekanları geçmişte nasıl bir çevre içinde yaşandığını gösteren açık hava müzeleri olarak da düşünülebilir (Ahunbay, 2004).

Tarihi çevreler, çevresel kullanım ve sosyal denge yönünden, insan ölçeğindeki mekanlarla ve süreklilik etkisiyle o yörede yaşayan halkın birbirleriyle sosyal bağlantısını sağlamlaştıran, insan ve çevresiyle olan sosyal bağlantısını sağlayan ve devam ettiren değerler olarak da oldukça önemlidir (Zeren, 1981).

Artık ülkeler gerek kendi içlerinde, gerekse bir araya geldiklerinde biyolojik çeşitliliğin

azalmasını ve tahribini önleyemezlerse kendi kendilerine zarar verecekleri bilincine kavuşmuşlardır. Yapılacak her türlü planın, yatırımın, ekonomik hesabın, ancak yaşamın devamı, biyolojik çeşitliliğin ve tarihi çevrenin korunması ilkelerinin dikkate alınarak yürütülmesiyle, doğanın sonsuz yararlarının güvencesi içinde yaşamımızı sağlayacağını anlamamışlardır.

2.2 Tarihi Çevrelerin Yıpranmasına Neden Olan Etkenler

Tarih boyunca oluşan kentlerin eski dokuları, yeni teknolojinin gelişmesi, dokuyu bozmaya başlamıştır ve artık bu dokular kendi içinde yaşayan insanların yaşama imkanlarını bile sağlayamaz hale gelmişlerdir. Hızlı nüfus artışı, kırdan kente göç olgusu, kentlerin plansız büyümesi, arsa spekülasyonu kentin korunması gerekli konut dokusu üzerinde büyük ölçüde olumsuz etkiler yapmaktadır. Kent merkezlerinde yer alan tarihsel kent merkezleri ve geleneksel kent dokuları, kentin hızlı büyümesi, yoğunluk artışı ve çok katlı olarak yıkılıp yapılaşmalardan etkilemekte, geleneksel kent dokuları tüm çabalara ve yasal sınırlamalara rağmen yer yer yok olmaktadır. Bir tarihi yapı onarım öncesinde ayrıntılı olarak incelenir ve hasara neden olan etkenler gözden geçirilir. Bu etkenler iki başlık altında incelenebilir:

2.2.1 İç nedenler

İç nedenler binanın tasarımından yada binanın bulunduğu alandan kaynaklanan sorunlar olarak kısaca özetleyebiliriz. Bina tasarımının yanı sıra kullanılan malzemenin kimyasal ve fiziksel özellikleri yani malzeme seçimin sağlıklı yapılamaması tarihi yapıların korunmasını güçleştiren diğer etmenlerdir. Tarihi yapıların inşaa edildiği zeminin topografik ve fiziksel özellikleri tarihi yapıların uzun yıllar ayakta kalabilmesinde en önemli faktörlerden biridir. Zeminin sağlam olmaması kaymalar ve çökmeler tarihi yapılara çok zarar verdiği gibi koruma ve yenileme çalışmalarını güçleştirmektedir.

Yapının konumu, bulunduğu zeminin özellikleri ya da ilk tasarımdaki hatalardan, hatalı yapı malzemesi ve teknik, kötü işçilik kullanılmasından kaynaklanan aksaklıklar iç nedenlerdir (Ahunbay, 1996).

Ahunbayın sözünü ettiği başlıkları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Yapının konumundan kaynaklanan hasarlar: Yapının bulunduğu yer (yamaç veya dere yatağı) onun iklime bağıli etkilerden daha yoğun olarak zarar görmesine neden olabilir.

Zemin özellikleri: Yapının üzerine oturduğu zeminin mukavemetinin düşük olması ya da homojen olmaması zamanla yapıda bazı hareketlerin oluşmasına, gözle görülebilen bozulmalara neden olabilir.

Strüktür tasarımındaki hatalar: Binaların taşıyıcı sistemlerinde ilk tasarımdan gelen boyutlandırma hataları varsa ciddi hasarlar ortaya çıkabilir.

Hatalı malzeme kullanımı: Geleneksel mimarlığımız taş, kerpiç, tuğla, ağaç gibi doğal kökenli malzemelerle oluşturulmuştur. Kullanılan malzemelerin iyi nitelikte olmaması, yapıların bozulmasını hızlandırmaktadır.

Kötü işçilik ve detay kullanımı: Yapıyı oluşturan bileşenlerin uygun bir bağlayıcı malzeme ve teknikle birleştirilmeleri dayanımları açısından önemlidir. Yapılan hatalar yapının ömrünü azaltmakta, bozulmalara neden olmaktadır.

2.2.2 Dış nedenler:

Dış nedenleri genel olarak doğal afetler ve insan kaynaklı hasarlar olmak üzere iki ana grupta toplayabiliriz. Ayrıca tarihi yapıların bulunduğu bölgelerin iklimsel yapısı yapıların ömrünü uzatan yada tam tersine azaltan bir faktördür. İnsan kaynaklı etmenleri: savaşlar, yangınlar, çarpık kentleşme...vb gibi etmenler doğal etmenlerden daha fazla tarihi dokuları tahrip etmekte ve işlevsiz bırakmaktadır. Özellikle tarihi dokular kentin eski yerleşim yerlerinde bulunduğundan yüksek emlak değerlerine sahip olması bu alanlarda büyük ekonomik baskıların da beraberinde getirmektedir. Son yıllarda tarihi dokuların korunmasını bu durum daha fazla etkilemektedir.

Doğal yıpranma daha çok iklim koşullarının etkileri ve yapıyı oluşturan malzemenin ömrünüdeni ile yaşlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu sürecin kimyasal bileşenler, malzemeler ve diğer koruma teknikleri yoluyla yavaşlatılması mümkün olabilmektedir. Bu şekilde tarihiöğelerin kültürel anlamının yararının yanı sıra, iktisadi açıdan işlevsel ömürleri de uzatılmış olmaktadır (Okuy, 1992).

Bunlara deprem, kasırga, su baskını gibi doğal afetleri de eklemek mümkün olabilir. İnsanların verdiği zararlar: Yangınlar, savaş (Şekil 2.4), yoğun trafik, spekülasyon kentleşme, bayındırlık/etkinlikleri gibi hasar kaynakları eklenebilir.

Sekil 2.4 : Savaştan etkilenen yapılar, Mostar.

2.3 Tarihi çevreler’de Karşılaşan Genel Sorunları:

1950 sonrası kırsal alanlardan kentlere göç ve hızlı kentleşme, 1980 sonrası sanayileşme, 1990 sonrası merkezi bölgelere doğru göç olgusu nedenlerden dolayı tarihi kentlerin dengesi bozulmaya başlamıştır. Kentlerin önce var oluşlarında başlayan yasal olmayan yapılaşma giderek imar aflarıyla kentleri bir kanser gibi sarmış ve günümüzdeki başlıca kentsel sorunlardan biri haline gelmiştir.

Tunçer, Kentlerin hızlı büyümesiyle, tarihsel kent dokularında ve tarihsel kent merkezleri üzerinde aşağıda özetlenen olguların ortaya çıktığını belirtmektedir (Tunçer, 2004);

- İmar adı altında geleneksel dokuya uyumsuz yol açma, imar haklarını artırma vb. Koruma hedefi olmayan, hatta tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan planlamalar yapılması.
- Bu planlar doğrultusunda, spekülasyon amaçlı olarak kentlerde geleneksel kent dokularının yıkılarak yerine dokuya aykırı taban alanları ve yükseklikler ile çevreye uyumsuz yeni yapılaşmalar oluşturulması.
- Sit kararı verilmesi ile eski plan uygulamalarının durdurulması, ancak korumaya yönelik planlama ve uygulama çalışmalarının yetersizliği nedeni ile geleneksel dokularda ve tarihsel kent merkezlerinde bakımsızlık, korunamama, köhneleşme, terk edilme ve çöküntü bölgesine dönüşme olgusu.
- Giderek aşırı yapı ve nüfus yoğunlaşması nedeniyle ulaşım ve otopark sorunları.

- Mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesi ile bu alanlarda oluşan sosyal dönüşümün, gecekondulaşma ve sosyal çöküntü belgesi niteliği.

Tarihi kent dokularında, koruma planlarının hazırlanma sürecinde ortaya çıkan sorunlar, Gülersoy-Zeren'e (1990) göre, 1950'lerden sonra yaşanan hızlı kentleşme sırasında ,kentlerin büyük bir bölümü plansız şekilde gelişirken, tarihsel çevrelerde de gelişme ve çağdaşlaşma adı altında büyük ölçüde yıkım ve yeniden yapım süreci yaşanmaktadır. Yıkılan alanlarda cadde ve bulvarların çalması, eskiye göre artan kat yüksekleri geleneksel tarihi kent dokularını büyük ölçüde yok etmiştir. Ancak, son yıllarda tarihsel ve mimari değerlerin korunması gereği benimsenmiş, bu doğrultuda bazı önlemler alınmış, tespit ve tescil işlemleri hızlandırılmış, sit alanları ilan edilmiş ve bazılarında koruma amaçlı imar planı çalışmalarına girilmiştir(Gülersoy, 1990).

2.3.1 Fiziksel ve işlevsel yetersizlik sorunlar:

Tarihi ve korunması gereken değerlerin bulunduğu yerleşim alanlarında günlük fiziki yaşam koşullarının gitgide zorlaştığı görülmektedir. Tarihi dokularda şehrsel fonksiyonların birbirleri ile uyumlu ve sağlıklı bir şekilde çalışmaması bu alanların en önemli sorunudur. Ulaşım, teknik altyapı, sosyal donatı... vb gibi kentsel donatıların giderek artan nüfusa karşı gelişme kaydedemediğinden dolayı günümüzde yetersiz kalmaktadır. Yapıldıkları dönemin teknolojsi ve ihtiyaçlarına cevap veren ancak günümüzde yetersiz kalan tarihi nitelikleri nedeniyle yenilenemeyen bu alanlar şehir merkezleri içerisinde giderek köhneleşerek ölü bölgeler haline gelmektedir. Ayrıca bu tarihi mekanlarda bulunan ve bu tarihi mekanlara tarihsel, kültürel değer katan, korunmasını gerektiren anıtsal ve mimari özellik taşıyan eserlerin korunmasında da büyük sorunlar yaşanmaktadır. Koruma çalışmalarının gelişmediği alanlarda yapılar gitgide tahribata uğramakta ve günden güne yok olmaktadır. Yapıları tahrip eden faktörleri genel olarak sıralayacak olursak:

Doğal tahribat; deprem, yangın, su, biyolojik etmenler ile asit etkisi ile gerçekleşen tahribatlardır. Yapay tahribatlar, insanoğlunun yarattığı direkt tahribatlardır. Bunlara motorlu taşıt gazları, titreşim, kundaklama, terk etme gibi faktörleri de sıralamak mümkündür. Fizik mekanda olan gelişmeler şu şekilde özetlenebilir (Habibi, 2005);

- Mevcut konutların kat adetlerinin artırılması,

- Arka bahçelerin yeni inşaatlarla doldurulması,
- Toprak değerinin artması,
- Parsellerin küçülmesi,
- Tarihi yapıların ilk işlevlerini kaybetmeleri, başka kullanımlara açılması,
- Cephelerin daralması,
- Altyapı yetersizliği,
- Kat adetlerinin artması

2.3.2 Kültürel ve sosyolojik sorunlar:

Kişileri biraraya getiren anılar, kültürün ve kültürlerin ürünü olan uygarlıkların temelidir.

Kültürel değişim uyum yoluyla gerçekleşir ve zaman içinde doğal çevreye uyum sağlanır. Koşullar değiştikçe geleneksel çözüm yollarının sağladığı doyum düzeyi de değişir. Yeni gereksinimler ortaya çıktıkça bunları karşılayacak yeni yapılanmalara gidilir. Genel olarak bakıldığında dünyada bütün toplumlar hızlı ya da yavaş bir değişim içindedir. Değişme ve süreklilik birbirlerine zıt kavramlar gibi görünse de, aslında kültürel değişen şartlara uyum sağlayarak sürekliliklerini korurlar. Kişinin sağlıklı olarak toplumsallaşabilmesi için yaşadığı çevre ona tarihsel geçmişin simgelerini, izlerini aktarabilmelidir. Geçmişin izlerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan bireyler, kültürün sürekliliğini kolayca edinerek, tarih bilincine sahip olabilirler (Tekeli, 1987).

Tarihsel çevre, çevresel kullanım ve sosyal denge yönünden insan ölçeğindeki mekanlarla ve süreklilik etkisi ile, o yörede yaşayan halkın birbirleri ile olan sosyal bağlantısını sağlamlaştıran, insan ve çevresi ile uyumlu bir etkileşim sağlayan önemli bir değerdir (Gülersoy, 1981).

Aile yapısının değişerek çekirdek yapıya dönmesi, yaşanan göçler ile koruma eylemi farklı boyutlar kazanmıştır. Tarihi süreç içinde incelendiğinde, kent merkezlerinin önceleri kentin üst gelir grubu tarafından kullanılırken, ticari ve diğer faaliyetlerin zamanla kent merkezine yakın konumdaki tarihi çekirdekler üzerinde baskı yapmaları ile çoğunlukla geleneksel konut yapısını taşıyan bu alanlar kullanıcıları tarafından terkedilmiştir.

2.3.3 Ekonomik sorunlar:

Tarihsel çevre korunması, ulusun tarihsel bilincini koruyan ve tarihsel devamlılığını sağlayan kamu yararına bir olaydır ve kuşkusuz yararı ekonomik ölçülerle ölçülemez. Endüstri devrimi ile birlikte başlayan seri üretim sonucunda şehirlerde yapılan gelenekseldokuya uymayan yüksek binalar, tarihi dokulardaki mimari karakteri yok edip yerlerini almaya başlamışlardır.

Ekonomik sorunlarla Tarihi Çevre Yenileme ve Korumada çıkan sonuçlar, dört maddede toplamak mümkündür (Tekeli, 1987):

- Piyasa ekonomisi kuralları içinde ve bireysel kararlarla yenileme ve restorasyon olabilmesi için yatırımdan beklenen gelirin, yatırımın maliyetinden fazla olması gerekir.
- Bireyler daha karlı olan alternatifi tercih edecekleri için yenilemenin, restorasyon şeklinde gerçekleşmesi şansı zayıftır, zira yeni inşaat çoğu kez, eskiyi onarmaktan daha karlı durmaktadır.
- Dışsal ekonomiler, dışsal zararlar ve bireylerin koordine hareket etmelerini güçleştiren etkenlerin varlığı, piyasa kuralları içinde yenilenmeyi engelleyebilir.
- Piyasa ekonomisi kuralları düşük gelir gruplarını barındıran bozulmuş bölgelerin olduğu gibi saklanması gerektirebilir.

Tarihi çevreler genellikle kent merkezlerine yakın konumlanmaktadır. Bu yakınlık bu bölgelerde çalışan insanlar için iş bulmada ve işe erişimde kolaylık sağlamakta, tarihi çevrenin bu insanlar tarafından tercih edilmesine sebep olmaktadır. Bu ekonomik etkende, kırsal alandan kente göç eden kesimin kent merkezlerinde yerleşme istemini arttırıcı bir rol oynamaktadır.

2.3.4 Yasal sorunlar:

Koruma araçlarının başında yasalar gelmektedir. Bu yasalara dayalı olarak alınan koruma kararları, korumayı sağlayan bir diğer etkin araçtır. Yasal sorunlarının iki boyutu vardır (Falamaki, 2009);

- Yasaların çıkarılması

- Çıkarılan Yasaların Uygulanması

Yasa çıkarılması boyutu çoğunlukla sorunsuz aşılmaktadır. Ama uygulamaya gelindiğinde ise, bir türlü istenilen düzeye ulaşılamamaktadır. Bu durumun çeşitli sebepleri (Kaviyanpori 2000):

Uygulamada, devletin yeterli personeli, belediye ve koruma kurulları gibi korumada etkin kuramlarda barındıramayışı, Mevcut personelin uzmanlık sahalarının olmayışı, ya da tek uzmanlık alanında yoğunlaşması, Uygulamanın politize edilerek çarpıtılması, Halkın devlete desteği ve güveni olmayışından uygulamada katılımcı olarak yer almayışı, üstüne düşen görevi yerine getirmeyişi ve son olarak Kurumlar arası çatışmadan doğan uygulama güçlükleri, uygulamanın uzaması gibi konulardan bah etmek mümkündür.

2.4 Koruma Kavramı

Koruma kavramı tarihsel süreçle nitelik değiştirmiştir. Uzun yıllar müzecilik anlayışıyla değerlendirilip, korunan eski eserler, günümüzde eski eserlerin işlevlendirilip çağdaş gereksinimlere göre donatılarak korunması boyutunu da içermektedir.

Larousse 1981’de Korumanı sözlük anlamı olarak, bir kimseyi ve bir şeyi dış etkilere karşı güvence altına almak, olarak tanımlamıştır (Meydan Larousse, 1981).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3.maddesinde koruma kavramı şu şekilde açıklanmaktadır; “Koruma, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza bakım onarım ve restorasyon işleridir”(KTVK).

koruma kavramının sözlük anlamına bakıldığında, tarih yada sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerin yada kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemlerin alınmasıdır (Hasol, 1995).

Geçmişte onarımın amacı yapıyı ayakta tutmak, yıkılan kısımları yeniden yaparak biçimsel bütünlüğü korumak, değişen isteklere göre yeni eklerle işlevliğini sağlamak iken, bugün anıtlar ve tarihi çevre belirli bir dönemin kentsel ve mimari düzenini, yapım

tekniklerini, sosyal yaşamını açıklayan bir belge olarak da değerlendirilmektedir (Ahunbay, 1996).

Geçmişin hatırd tutulması için tarihsel belgelerin güvence altına alınması, İnsanlığın yararlanması için doğal ve yapay kaynakların güvence altına alınması, sanat eserlerinin güvence altına alınması, İçinde bulunan çevrenin istenmeyen değişimlere karşı güvence altına alınması, Sosyal yaşam şeklinin değişiminin önlenmesi, Kültürel kavramların geleneklerin ve düşüncelerin sürdürülmesi türlerinde olabilir (Gülersoy, 2006).

Toplum gelişmeyi ararken aynı zamanda ona karşı direniş göstermektedir. Gelişmeyi bilinçli olarak ararken, değişime ise duygusal olarak karşı çıkmaktadır (Kuban, 2000).

Günümüzde ileri teknolojinin sunduğu olanaklar restorasyona hizmet içinkullanılabilmektedir.

İstenmeyen değişimlere karşı çıkma beraberinde mimari koruma ve çevre korumayı da getirmiştir. Mimari koruma ve çevre korumanın önem kazanması geçmişten gelen değerlerin toplum tarafından günümüzde de kullanılma isteği olarak belirlenirken diğer nedenler ise (Warshaw ve diğ.,2000):

- Geçmişte bu değerleri yaratanlar, kullannlar veya kültürel belleğimizdeki önemli kişiler ve olaylar hakkında bilgi verici olması,
- Yaratıldığı çağa ait karaktere ve eşsiz güzelliğe sahip olması,
- Yeniden geliştirmenin (redevelopment) çoğu zaman zarar verici olarak görülmesi,
- Ekonomik ve canlandırıcı etkisi olması,
- Korumanın sürdürülebilir gelecek ile ilgili artan ilgiye dikkat çekmesi olarak sıralanmaktadır.

Gelişen teknolojinin sağladığı olanaklar hasarların belirlenmesine vekültür varlıklarının daha uzun bir süre yaşatılabilmesine katkıda bulunmaktadır. Günümüzrestorasyonları kişisel görüşlere ve o dönemin mimarlık akımlarına göre değil belirli ilkeleregöre yapılmaktadır.

2.5 Kentsel Anlamda Koruma Kavramı:

Koruma Kavramı, günümüzde tarihi ve kültür varlıklarının korunmasının ötesinde, kentsel bütünü gelişmesini etkileyen bir çevre koruma olgusudur. kent bilimleri sözlüğünde, kentsel bir kavram olarak; kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değeri yüksek yapılarla anıtların ve doğal güzelliklerin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşaklarında yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması biçiminde tanımlanır.

Koruma, toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültür değerlerini yansıtan fiziki oluşumun günümüz sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve tarihi sitin gelişen kentle fonksiyonel bütünleşmesinin sağlamak, tarihi kenti bir müze kenti halinde bırakmayıp modern yaşama entegre etmektir (Gülersoy, 2006).

Kentsel anlamda koruma kavramı ilk kez 1931 tarihli Atina Tüzüğü'nde (The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments) “tarihi çevre” ve “ortak miras” konularıyla ilgili ortaya koyulmuştur (ICOMOS, 1931).

Eski yapıların korunması ve onarımıyla ilgili ilkeler üzerinde karara varmak ve bunları uluslar arası bir temele yerleştirmek amacıyla da Venedik'te 25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında toplanan II. Uluslar arası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi “Venedik Tüzüğü” adıyla anılan kararları almıştır. Tüzükte; korumanın sürekliliğinin sağlanması, anıtların çağdaş teknolojiye yararlanma, çevre düzenleme, arkeolojik sitlerde yapılacak onarımlar konularında açıklamalar getirilmiştir. 16 maddeden oluşan Venedik Tüzüğü, tanım, amaç, koruma, onarım, tarihi yerler, kazılar ve yayın alt başlıklarına ayrılmıştır. Hem teknik hem de kavramsal bir içeriğe sahip olan tüzüğün diğer restorasyon adına yapılan çalışmalardan farkı, konuya soyut ve somut yönden bakan içeriğinde saklıdır. Mimari mirasın korunması düşüncesi genel olarak Avrupa uygarlığının bir ürünü ve anlayışı olarak kabul edilmektedir. Venedik Tüzüğü'yle birlikte korunması gereken yalnızca mimari eser değildir. “Bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşme” de aynı derecede korunma gerektirir. Görülmektedir ki, korunması gerekenin tanımının genişlemiş, daha fazla kapsayıcılık kazanmıştır. Bu içeriği ile Venedik tüzüğü tarihî anıt ve çevrelerinin korunmasıyla ilgili çağdaş düşünceleri bir araya getirmektedir (ICOMOS, 1964).

B.M İnsan çevre konferansın'da (United Nations Conference on the Human Environment, 1972), Sağlık ve Düzenli çevrede yaşama bir insanın hakkıdır ve geçmişten gelen tarihi-kültürel değerleri korumak, sağlıklı ve düzenli bir çevre oluşturma anlamına gelmektedir. Bu konferans da tarihi çevrelerin korunmasının, düzenli bir çevrenin oluşturulması olduğu belirlenmiştir (UNEP, 1972).

Ashworth (2002a)'a göre, kültürel mirasın bilimsel tanımının ötesine geçememiş; kültürel miras sadece fiziksel boyuta indirgenerek çağdaş toplum için potansiyel anlamları göz ardı edilmiştir.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru kültürel miras bugün ve gelecek için anlam veya değer taşıyan geçmişin bir parçası olarak yeni bir anlam kazanmıştır. Öncelikle sanayi devriminin etkisiyle bozulan kent dokularını muhafaza etmeyi amaçlayan koruma, aynı zamanda savaşlar sonrası yıkım da bir tepkidir (Zeren, 1981).

Kültürel Mirasın Toplumsal Değeri Hakkında Avrupa Konseyi Bildirgesi (Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural heritage for Society) bu anlamda kültürün en geniş tanımını yapmaktadır (CoE, 2005a). Bildirgede kültürel miras, insanların değerlerini, inançlarını, bilgi birikimlerini ve geleneklerini yansıtan ve ifade eden, insanların mülkiyetten bağımsız olarak tanımlayabileceği geçmişten miras etkileşiminin sonucunda ortaya çıkan tüm çevresel unsurları kapsamaktadır.

Bu anlamda kültürel mirasın farklı değerlerinden bahsetmek mümkündür. Kültürel mirasın korunma nedenlerini de açıklayan sahip oldukları değerlere Feilden (1994) ve Gülersoy-Zeren (2006)'ya göre kültürel değerler, duygusal değerler ve kullanım değerler olarak üç grupta toplanmaktadır (Günay, 2010).

Europa Nostra toplantısında; Tarihi çevre, vatandaşların, ekonominin, toplulukların, çevrenin ve genel olarak toplumun ihtiyaçlarını bağdaştırmak için en etkin araçtır. Bu toplantı tarihi çevrenin korunmasının önemli olmasından bahs etmiştir (Europa Nostra, 2009).

2.6 Tarihi Çevrelerde Korunacak Değerler:

Venedik Tüzüğü'nün genişletilmiş anıt kavramı 1976'da UNESCO tarafından daha farklı bir terminoloji içinde yoğunlaşarak kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsamak üzere "kültürel varlık" deyimini ortaya atılmıştır (UNESCO, 1976).

1983'de Türkiyede çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na alınan bu kavram, değişik uygarlıkların sanat anlayışı, bilim ve teknik düzeyi, sosyal yaşamı hakkında somut veriler sağlayan ve korunmalarında kamu yararı görülen eşya ve yapıtları kapsamaktadır (Rabii, 1999).

İranda'da geçerli olan kabullere göre, dünyada korunacak değerler "dogal ve kültürel varlıklar" kavramı içinde toplanmaktadır (Falamaki, 2009).

Gülersoy, Tarihi Çevrelerde Korunacak Değerleri "Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültürel, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi yada tarihi devirlerde sosyal yaşam konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır" olarak tanımlatmıştır (Gülersoy, 2006).

Korunacak değerler taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları olarak iki bölümde incelenmektedir;

2.6.1 Taşınır kültür varlıkları:

Müzelerde ya da özel koleksiyonlarda saklanan resim, heykel, çini, dokuma v.b. sanat eserleri ve belgeler ile özel durumlarda aslında taşınmaza ait olan eserlerin müzelere alınarak korunması durumudur.

2.6.2 Taşınmaz kültür varlıkları:

Bunlar da anıtlar ve sitler olarak ayrılır. Anıtlar; taşınmaz kültür varlıkları tek yapı ya da yapılar grubunun oluşturduğu büyükkülliyeler biçiminde olabilirler. Didim'deki Apollon Tapınağı tek başına bir anıtsal yapı iken, Sultanahmet Külliyesi bir yapı grubudur (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 : Apollon Tapınağı ve Sultanahmet Külliyesi
(<http://resatkayar.blogspot.com>).

Aynı şekilde İranda yer alan Tahte Süleyman tek başına bir anıtsal yapı iken, İsfahan'daki İmam Meydanı bir yapı grubudur (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 : Tahte Süleyman ve İsfahan İmam meydanı külliyesi
(<http://www.mahshar.com>).

Tarihi çevrelerin yasal olarak korunmalarını sağlayacak araçlardan biri de “sit ve kentsel sit” kavramlarıdır. Türkiye'deki 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda ise sit tanımı şöyledir: “Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır” (KTVK).

Korunacak özellikleri olan doğal, insan yapısı ya da her ikisinin ortak ürünü olan alanlara sit denilmektedir. Özelliklerine göre sit çeşitleri ise; doğal, tarihi, arkeolojik, kentsel, kırsal ve karmaşık olarak sınıflandırılmaktadır (Ahunbay 1996).

Gülersoy'a göre, sit; Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal

yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alandır (Gülersoy, 2006).

Bu sit tanım ,İranda Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda'da aynı şekilde yazılmıştır:

Doğal sit: Dogal oluşumları, ya da insan eliyle yapılan düzenlemeleri sonucu korunacak değere sahip olan doğa parçalarıdır.

648 sayılı KHK tanımı: Jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır (Gülersoy, 2006).

Tarihi sit: Önemli bir tarihi olayla ilgili olan ya da önemli tarihi olayların geçtiği yerler tarihi sit alanlarıdır. Örneğin Türkiye’de Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale Bogazı çevresive İranda ise Tahte Jamshidönemli tarihi sit alanlarındandır (Sekil 2.7).

Ülkelerin Milli ve Askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır (Gülersoy, 2006).

Şekil 2.7 : Gelibolu Yarımadası, Çanakkale Boğazı çevresi ve Tahte Jamshid tarihi sit alanları.

Arkeolojik sit: Tarih öncesinden Endüstri Devrimi sonrasına kadar olan döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlardır. M. Ö. 7000’lerden kalan yerleşme izleriyle Türkiye’de Çatalhöyük ve İran’da Hasanlu bu tür yerleşmelerdendir (Sekil 2.8).

Gülersoy Arkeolojik Sit alanlarını şöyle ifade etmektedir “İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır” (Gülersoy, 2006).

Şekil 2.8 : Hasanlu ve Çatalhöyük arkolojik sit alanları (<http://www.mahshar.com>).

Kentsel sit: Eski kentlerin uyumlu düzenini, mimari bütünlüğünü, donatılarını koruyabilmiş sokaklar, mahalleler, alanlar “kentsel sit” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’den ;Tokat, Gaziantep, Mardin gibi ve İran’dan ;Bam , Kerman ve Yazd gibi yerleşmeler yalnız konut bölgeleriyle değil, ticaret alanları, el sanatlarının yer aldığı sanayi bölgeleriyle de önemli kent tarihi verilerini yaşatmaktadır (Sekil 2.9).

Şekil 2.9 : Mardin, Bam, Masule kentsel sit alanları (<http://www.mahshar.com>).

Kırsal sit:Yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapıların türü ve yapım tekniği, malzemesiyle köy, bağ, yazlık niteliği taşıyan yerlerdir.

Karmaşık sit: En az iki sit özelliğine sahip olan alanlardır. Örneğin Pamukkale özel oluşumu ve yanındaki Hierapolis kentinin kalıntıları ile doğal ve arkeolojik sitin; Amasya, doğal ve kentsel sitin bir arada bulundukları karmaşık sitlerdir (Ahunbay, 1996). İranda’da buna örnek olarak Tebrizdeki Kendovanı söyleyebiliriz (Sekil 2.10).

Şekil 2.10 : Amasya ve Kendovan karmaşık sit alanları
(<http://resatkayar.blogspot.com>) ve (<http://www.mahshar.com>).

3. AVRUPA, TÜRKİYE ve İRAN'DA KORUMA YAKLAŞIMI VE GELİŞİMİNİN ÖRNEKLERLE İRDELENMESİ

3.1 Avrupa'da Koruma Yaklaşımı ve Gelişiminin Örneklerle İrdelenmesi:

Koruma Yaklaşımının geçmişi çok eski devirlere dayanmakla birlikte, çağdaş korumanın kuramsal temelleri 20. yüzyılda atılmış, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde Avrupa'da kentsel koruma çabaları hız kazanmıştır. Önce önemli anıtlara fon oluşturan çevrelerin korunması düşünülürken, zamanla yerleşmelerin yeraltı ve yerüstündeki tüm tarihi dönemlere ilişkin birikiminin, bir başka deyişle tarihi sürekliliğin korunması ve kent yaşamına yansıtılması düşüncesi gelişmiştir.

19. yüzyılda Avrupa kentlerinde çeşitli imar çalışmaları sürdürülmüş, 1840'lardan sonra Londra'da çeşitli arkeolojik buluntular ele geçmiş, 1870'lerden sonra da benzer koşullar altında Norveç'in merkezi Oslo'da yapılan çalışmalar sırasında Ortaçağ yerleşimlerine ilişkin izler ortaya çıkmıştır (Herbert Sarfatij ve Piera Melli, 1999).

Koruma alanında uluslararası platformda yapılan çalışmaların ilk adımı, 'Uluslararası Müzeler Örgütü' tarafından 1931 yılında Atina'da toplanan 'I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenler Konferansı'nda atılmıştır. 'Atina Konferansı' olarak da bilinen bu toplantıda önemli tarihi anıtlara fon oluşturan çevrelerin, yapıkümelerinin ve bazı özellikleri olan güzel görünüşlü manzaraların korunması önerilmiş, bu ilkeler bütünü 1932 yılında İtalya'da 'Carta del Restauro' olarak yasal bir kimlik kazanmıştır.

1939-45 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok Avrupa kentinin yoğun hava bombardımanlarıyla büyük ölçüde tahrip olması, bu kentlerdeki tarihi mirasın yıkılmasına ve altında bulunan daha eski dönemlere ait kalıntıların ortaya çıkmasına yol açmış ve Avrupa kentlerinin kökeni sorgulanmaya başlanmıştır (Emre Madran ve Nimet Özgönül, 1999).

Avrupa Konseyi tarafından 1975 yılı 'Avrupa Mimari Miras Yılı' ilan edilmiş ve 'Geçmişimiz İçin Bir Gelecek' sloganıyla bir dizi etkinlik düzenlenmiştir. Dünya kültür mirasının bir parçası olan Avrupa mimari mirasını korumak amacıyla gerçekleştirilen bu organizasyon, koruma çalışmalarının gelişmesinde dönüm noktası olarak görülmektedir (Tony Haskell, 1993).

1989 yılında, kamu veya özel sektör tarafından kentsel ve kırsal alanda gerçekleştirilen imar ve bayındırlık çalışmalarının ortaya çıkardığı kentsel mirasın korunması amacıyla, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından, ‘Recommendation No: R(89)5, Concerning the Protection and Enhancement of the Archaeological Heritage in the Context of Town and Country Planning Operations’ (Arkeolojik Mirasın Kentsel ve Kırsal Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı) yayınlanarak üye devletlerin hükümetlerinin yükümlülükleri tanımlanmıştır.

2003-2005 yılları arasında Avrupa Birliği tarafından yürütülen, kentlerdeki arkeolojik kalıntıların keşfedilmesinden sergilenmesine kadar olan süreçte farklı aktörlere önerilerde bulunarak yol gösteren ‘Accessibility Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains’ (The APPEAR Project), ulaşılabilirlik sürecinin karar verme, koruma, sergileme ve sunum için metodlar geliştirme, sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerin de gözetildiği kentsel ve mimari entegrasyon vb. tüm yönlerine odaklanarak global bir yaklaşım geliştirmektedir (ICOMOS, 2005).

Kentlerin koruma ve bütünleşme problemlerini çözme çabalarına Avrupa ülkelerinde çok erken başlamıştır. Bu ülkelerde kentlerin tarihi sürekliliğinin korunması iyi bir planlama, güçlü bir finansal destek ve halkın farkındalığıyla gerçekleştirilmektedir.

3.1.1 İtalya’da koruma yaklaşımının gelişimi; Bologna örneği:

İtalyada 15.yüzyıldan itibaren Papa Emirnameleri içeriğinde yönlendirilen koruma eylemleri; 1462 yılında özel ve kamu mülkiyetindeki tarihsel anıtlara zarar verilmesinin yasaklanması, 16. Yüzyıl başında eski eserlerin estetik değeri yanında tarihi değerinin de bulunduğu yapılan vurgu ile ilk açık hava müzesinin düzenlenmesi, 1820 yılında ilk kez eski eserlerin envanterlenmesi ve yönetim örgütünün kurulması kararları ile izlenebilmektedir (Zeren, 1981).

1967 yılında yürürlüğe giren 765 sayılı kültürel mirasın korunması yasası, kentsel korumadan çok planlama alanında kararlar üretmekte, belediyelere; kentlerin sahip olduğu tarihi dokuların niteliğine göre farklı planlama kuralları içeren, bölge, bölge veya

mahalle ölçeğinde kentsel arazi kullanım master planı yapma zorunluluğu getirmektedir. İtalya'da yerel yönetimler yerel imar planlama yasalarını uygulamaya koymakla yetkilendirilmektedir (Bodo, 1998). Kültürel bakanlığı korumaya yönelik hizmetlerini Ulusal kültür ve Çevre Değerleri Kurulu (National Council for Cultural and Environmental Assets)-NCCEA danışmanlığında yürütmektedir. Kurul, Bakanlıkca atanan, kültür konusunda uzmanlaşması, bölgesel ve bireysel temsilcilerden oluşmaktadır. 1989 tarihli, 1089 sayılı yasa koruma sorumluluğunu doğrudan kültür Bakanı'na vermekle birlikte, yeniden düzenlenen görev tanımı ile kültürel Miras ve Çevre Bakablığı'na bağlı, Çevre, Mimarlık, Arkeolojik, Sanatsal ve Tarihi Değerler Merkez Bürosu koruma uygulamalarını yönetmektedir.NCCEA ve Bölge kurulları; bilimsel danışmanlık, tespit ve tescil işlemleri ve kültürel mirası ve anıtların korunması görevinn yanısıra, ulusal müzelerin yönetimi ile yerel ve özel müzelerin denetimini de sağlamaktadır (Doordan, 1988; Marignani ve diğ, 2008).

Devlet, tescilli yapı sahibine bakım talimatı verme, kararı uygulamaya yapı sahiplerinn binalarını kamulaştırma ve mülkiyetin el değişiminin gündeme gelmesi halinde öncelikli satın alma hakkına sahiptir. İtalya'da tescilli yapılara sahipleri tarafından yapılan bakım ve restotasyon çalışmalarını kamu hizmeti olarak tanımlanmaktadır (Bodo, 1998).

İtalya'da 2008 yılı envanterlerinde; 129 arkeolojik sit, 5.668 arkeolojik alan, 802 anıt ve çevresi, 46.025 mimari miras, 7.690 kamu mülkiyetinde mimari miras tescili bulunmaktadır (Marta, 2010).

İtalya'da korunacak yapıların teknik olarak ayrıntılı şekilde incelendiği ve uygulamada başarılı olduğu kent koruma örneklerinden en ünlüsü Bologna'dır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 : Bologna'nın İtalya'daki konumu
(www.mappery.com/Bologna).

Bologna'nın taşıdığı özel nitelik, büyük ölçüde, tarihi dokunun yalnız fiziksel değil, sosyal yapısıyla da korunabilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Belediye ve halk, koruma çalışmalarının yürütülmesinde tam bir işbirliği halinde çalışmıştır. Belediyenin sağladığı olanakla, dar gelirli eski doku sakinleri, sosyal konut yardımıyla elde edilen bir fonla evlerini onarır, sıhhileştirilebilmişlerdir (Şekil 3.2).

Bologna'da koruma çalışmalarında halkla bütünleşmeyi sağlamak için, kullanıcılara bilgi verme çabalarına büyük önem verilmektedir. Bu konuda bir belediye haber bülteni, sürekli olarak yenilemeyle ilgili haberleri duyurmaktadır (P.L.Cervellati, R.Scannavini, C. de Angelis, 1979).

Bologna, Bronz çağından bu yana çeşitli kavimlerin yaşadığı bir yerleşim merkezidir. Önemli bir yol bağlantısı üzerinde olması dolayısıyla M.Ö. 200 yıllarında Romalılar buraya yerleşmişlerdir. Tarıma bağlı bir yaşam biçimi sürdüren kent, aynı zamanda çeşitli malların takas edildiği bir merkez niteliğiyle de önem kazanmıştır. Ticaret merkezi haline gelen kentte nüfus sürekli artmış dolayısıyla yerleşme sınırları genişlemiştir. Bu dönemde feodal ekonominin çökmesi sonucu, kente yerleşen birçok derebey, kendilerine kale gibi korunaklı, yüksek kuleleri olan konutlar yaptırmışlardır (Nayır, 1979).

Şekil 3.2 : Bologna'dan görünüm (<http://whc.unesco.org>)

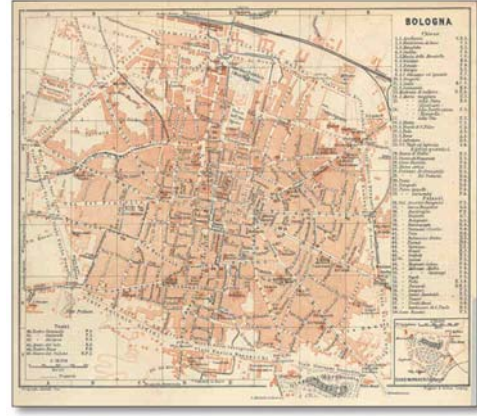
XIII. yy. da ilk üniversite yapılmış, Bologna'nın bir bilim ve kültür merkezi olmasında etkili olmuştur. Artan nüfus nedeni ile yerleşmenin sur dışına taşması, ayrıca sur dışında ki mevcut köylerin savunmayı güçleştiren büyüklükte olmaları nedeni ile kent yönetimi yeni bir sur yapmak durumunda kalmıştır. Yapımına 1380 yılında başlanan ve ancak XVII. yy. içinde tamamlanan kent surları, birçok bahçe ve tarım alanını da kapsayan büyük bir yöreyi içine aldığından dolayı sur dışında yeni bir yerleşme yapılması gereği kalmamıştır (Vatandost, 2006).

XVIII. yy. sonundan itibaren Bologna ortaçağ surlarının dışına taşmaya başlamış, endüstri üzerine kurulu yeni ekonomik düzen, öncekinden çok farklı bir yerleşme anlayışı getirmiştir (Alkan, 1994).

Demiryollarının yapılması, kentle kırsal alan arasındaki ulaşımı kolaylaştırmış, nüfus büyük bir hızla artmış, iki katına ulaşmıştır. Tarihi merkez dışına taşan ve çağdaş gereksinmelere göre biçimlenen yeni kent hızla gelişmiş, değişikliklere uğramıştır. 1881'de kurulan Societa Operaia di Bologna, kentin görünümünü, trafik gereksinimini ve yapıların yenilenmeleri konularında çalışmalar yapmıştır. Kentin bazı eski mahallelerinin yıkılması, kent dokusunun bazı temel arterlerinin değişmesi, yol genişletme ve meydan açma girişimleri büyük hasarlar yaratmıştır (Habibi, 2005).

Şekil 3.3 : Bologna'daki tarihi binaların konumu (www.photovault.com).

Şekil 3.4 : Bologna haritası (www.photovault.com).

Kentte koruma çalışmalarına başlarken, tarihi merkez 13 bölgeye, bunlar alt bölgelere, bu bölgeler de çalışmaların bitiminde bir bütün oluşturacak şekilde minimum müdahale ünitelerine ayrılmıştır. Bu alt bölgelerin, çalışmaların hızı açısından olabildiğince teknik ve strüktürel yönden homogeny olmalarına özel gösterilmektedir. Yapıların sistemli araştırılmaları ile dikkatlice belirlen yapı tipleri, korumaya yönelik sınıflamaya tabi tutulmuş ve aşağıdaki gibi ayrılmıştır:

- Restorasyonu yapılacak yapılar
- Yenileme yapılacak yapılar
- Rekonstrüksiyonu yapılacak yapılar
- Yıkılacak yapılar

Koruma planı ve uygulama süreci:

Bologna'daki Koruma Amaçlı Planı'nın hazırlanması ve uygulanması süreci incelendiğinde bu planın hazırlanma ve uygulanma süreci aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Bologna'da 1889 yılında ilk düzenleme planı yapılmıştır. Bu planla; kentin büyümesi ve yeni yolların açılması, bazı ana caddelerin genişletilmesi, ikinci derece önemli sokakların düzenlenmesi ve daha işlevsel duruma getirilmesi amaçlanmıştır. Sonuçta bir şemaya bağlı olmaksızın ve daha önce yapılmış olan binalar dikkate alınmaksızın yapılan planda, önce sur içindeki yeşil alan ve yıkımla açılan bölgeler üzerinde yoğunlaşan spekülasyon baskı, daha sonra tarım alanlarına yönelmiştir (Alkan, 1994).

İtalya'nın surlarla çevrili en büyük kenti olan Bologna'da 20. Yüzyılın başlarında, 19. yy. burjuva sınıfının geleneksel kent dokularını önemsemeyen tutumu nedeniyle surlar yıkılarak 1902 yılında Mercato di Mezzo Caddesi açılmıştır. Tarım kesiminde ortaya çıkan işsizlik ve bunun sonucu yaşanan göç ile kent nüfusu büyük oranda artmış, tarihi merkeze sürekli bir göç akışı yaşanmıştır. Sur dışındaki yerleşmeler büyük ölçeklere ulaşmıştır (Cevellati, 1979).

1938 yılında düzenlenen bir yarışma sonucu yeni bir plan geliştirilmiş, çeşitli değişiklikler yapılarak ancak 1955'te belediyece onaylanmış ve 1958'de yürürlüğe girmiştir (Nayır, 1979).

1958 yılında yürürlüğe giren bu plan ile tarihi merkez ileri düzeyde tahribe uğramıştır. 1943 ve 1944 bombardımanlarından zarar gören kuzeydoğu bölgesinde yoğun bir spekülatif gelişme ve bazı yapı adalarının yıkılması, bostanlar ve çevrelerindeki bahçelerin kapatılması gibi zararlar verilmiş olup, bu da tarihi merkezin değerleri konusundaki bilgisizliğin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Nayır, 1979).

1960'ların başından itibaren, 1955 planının neden olduğu değişimler ve kent sorunları konularında bilinçlenmenin arttığı, tarihi, estetik ve çevresel değerlerin korunması üzerine ilgi yoğunlaşması olduğu gözlenmektedir. Bu amaçla 1962'de San Giorgio Kilisesi'nin yıkımını engellemek için büyük bir çaba gösterilmiştir. Aynı yıl Floransa Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışma ile tarihi merkezin özelliklerinin ve bölgenin etkin korunmasına yönelik uygulama ve öneri geliştirme çalışmalarına başlanmıştır. 1966' da yapılan bir açık oturumla halk, çeşitli tarihi merkezlerde uygulanan koruma ölçütleri konusunda bilinçlendirilmiş ve Bologna üzerine geliştirilen ilkeler "Benevolo Önerisi" olarak sunulmuştur (Habibi, 2005).

O güne kadar salt yönetsel ve bürokratik birimler olan mahalleler, politik organlar olarak ilan ediliyordu. Mahalle kurulları ilk kez ortaya konuyordu. Belediye, yaşayanların karar alma gücü ile donatılmış bir yönetim kurmasını öngörüyordu.

1969 yılında Bologna Belediye Meclisi, geleceğin programlanmasına yönelik bir geçmiş bilincinden kaynaklanan ve içinde koruma ilkelerinin yer aldığı Piano per il Centro Storico-Variante al Piano Regolatore Generale'yi (Tarihi Merkez Planı-Genel Düzenleyici Plan Değişikliği) kabul etmiştir. On yıl süren ve halkın katılımıyla

gerçekleşen planda, en önemli değişiklikler: “yeni kentsel gelişimlerin ancak ve yalnızca kamuya ait topraklar üzerinde olabileceğini”, ayrıca “mevcut kentin alt yapı tesislerinin işler ve nitelik olarak yeterli duruma getirilmesini şimdiye kadar karşılanmamış olan temel gereksinimlerin ve gelişim olanaklarının sağlanmasını öngörmektedir. 1970’de çıkarılan “Düzenleyici Plan Genel Hükümleri Eki” ile, belediye sınırları içindeki tüm alanlarla ilgili planlama esasları yasalaştırılmıştır (Alkan, 1994).

Bologna tarihi merkez planı, XIV. yy. surları içindeki 450 hektar alan ile, eski sur kapıları dışında kalan fakat eski kentin parçası kabul edilen bazı köyleri de içine almaktadır. Busınırlar içindeki yerleşme, fiziksel değerlerinin homojenliği ve sosyo-kültürel önemidolayısıyla tek bir anıt olarak kabul edilmektedir. Bologna tarihi merkezi, yapı birimlerindenoluşan bir küme değil, bütünlüğü olan bir kentsel organizma olarak düşünülmektedir (Habibi, 2005).

Bologna’daki koruma amaçlı İmar Planı’nın hedefleri:

Bologna’nın tarihi çekirdeğinin yok olmaktan kurtarmak için koruma amaçlı imar planında çok çeşitli müdahalelerde bulunulmuştur. Bu müdahalelerden biri olarak; tarihi, estetik ve kültürel mirasa etkin bir işlev vererek, onu bölgenin sosyal ve ekonomik içeriğiyle bütünleştirmek gösterilebilir. Ayrıca üçüncü sektör için tarihi merkez dışında yeni gelişim alanları yaratarak, tarihi yapı varlığıyla uyuşmayan tüm işlevleri merkezden dışarı çıkarmak; böylece tarihi kenti yine eski işlerliğine kavuşturmak ve programlanan yeni bölge düzeni içinde önemli bir rol almasını sağlamak bir diğer müdahale olarak gösterilebilir. Tarihi merkezin daha etkin kullanımının ve turizm potansiyeli artırmak adına tarihi merkeze gerekli tüm kentsel donatım ve servisleri getirmekte planın amaçları arasında yer almaktadır. Tarihi dokunun koruma amaçlı imar planında ulaşım sorunlarındaki çözüm ve öneriler getirilmiştir. Bu ulaşım müdahalelerinden birisi olarak; ulaşımı daha rasyonel bir duruma getirmek adına motorlu trafikle bağdaşmayan yol dokusunun bir kısmını yayalara tahsis etmek verilebilir.

Bologna koruma amaçlı İmar Planı’nda verilen hedeflerin gerçekleştirilmesi

İlk olarak Bologna kentinin tarihi nitelikleri saptanmış mekansal analizler yapılmış ve plan hazırlık çalışmalarına geçilmiştir. Bu amaçla, kentin alt yapıya ait gelişmeler, şehircilik ve mimarlık tarihine ait araştırmalar tamamlanmıştır. Bu çerçevede kentin eski

gravür, fotoğraf, kroki ve belgelerle tarihsel evrim süreci tanımlama çalışması yapılmıştır. Hazırlık aşamasından sonra, kentsel ve yapısal ölçekte kentin koruma ölçüt ve yöntemleri geliştirilmiştir. Kentin sur içi yerleşmesinin, birbirini izleyen morfolojik bütünlüğe sahip, bir sürecin ürünü olduğu kabul edilerek, yapı düzenleri mekansal çözümlemelere dayanılarak belirlenmiş olup tipolojiye dayanan nesnel bir yöntem saptanmıştır. Ayrıca anıtsal yapılara ve bu yapıların geleceğe yönelik ilkeleri belirlenmiştir. Bu ilkeler ışığında; restorasyon, kısmen koruyarak sıhhileştirme, yıkım koşullu yeniden yapım, yeniden yapmamak üzere yıkım alanları tespit edilmiştir. Saptanan yapı kategorilerine uygun, çağdaş işlevin neler olabileceği araştırılarak, yapı niteliklerine özgü yeni kullanım biçimleri belirlenmiştir. Bu çözümleme ve sentez çalışmalarının sonucunda, tarihi merkez 13 müdahale bölgesine ayrılmıştır. Her bir bölge içinde, planlama amaçlarına uygun, yeni uygulama politikaları saptanarak, “uygulanabilir” nitelikte bir planın elde edilmesi sağlanmıştır.

Bologna koruma Amaçlı İmar planı’nın planlamaya etkileri:

Tarihi merkezlerin bütünlüğü korunması ilke olarak bütün Avrupa ülkelerince benimsenmekle birlikte, bu alandaki çalışmalar her ülkenin özel koşullarından kaynaklanan bir kuram ve örgüt çerçevesi içinde yürütülmekte; aynı ülke içinde bile değişik yöntemler uygulanabilmektedir. Bu anlamda ele alındığında İtalya’nın kuzeyinde, Emilia-Romagnaeyaleti merkezi olan Bologna’da geliştirilen koruma uygulaması, yalnız İtalyan örnekleri arasında değil, Avrupa düzeyinde de özel bir niteliğe sahiptir. Bologna örneğiyle, tarihi merkezlerin strüktürleriyle bağdaşmayan işlemlerle bozulmalarını önlemek için yapılacak planların, bölge planlama çerçevesi içinde ele alınması gerekliliği vurgulanmakta ayrıca koruma kavramının sosyal varlığı da kapsayacak biçimde genişletilmesinin doğru olacağı savunulmaktadır.

3.1.2 Bosna Hersek’de koruma kavramının gelişimi; Mostar örneği:

Mostar, Hersek bölgesinin en büyük ve en önemli şehri; Hersek-Neretva Federasyon’un merkezi ve Bosna-Hersek’in bir şehri ve belediyesidir. Mostar, Neretva Nehri üzerinde bulunan, ülkenin beşinci büyük kentidir (Şekil 3.5). Mostar, eski köprü kurucuları tarafından isimlendirilmiştir. Eski köprü şehrin en tanınmış yerlerinden biridir. Mostar adı ilk defa 1474 yılında, ‘köprü sahipleri’ tarafından kullanılmıştır. Mostar, Adriyatik ve Bosna’daki mineral bakımından zengin bölge arasında yer aldığı için, yerleşim nehrin sağ

kıyısında yayılmaya başlamıştır. 1992- 95 savaşında büyük bir tahribat yaşanmışsa da hala olağanüstü bir Avrupa kültür mirası sitidir.

Mostar kenti, Osmanlıların Güney Bosna'yı aldığı 1468 ile kentin Mostar adını aldığı 1474 yılları arasında; Osmanlı döneminde kuruldu. Kent Neretva Nehrinin (Şekil 3.6) üzerindeki köprü yakınlarında, bir ortaçağ kalesinin etrafına yerleşmişti (Pasic, 1994).

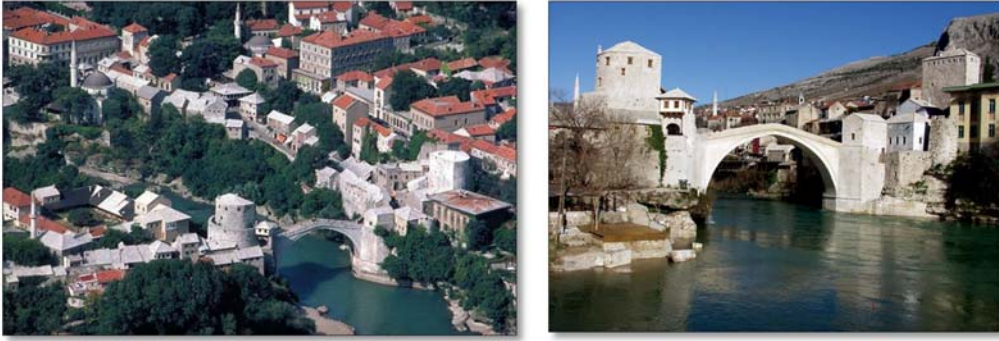
Şehir Neretva nehrinin iki yakasına kurulmuş, kente kimliğini veren Mostar köprüsü nehrin iki tarafına kurulan şehrin bağlantısını sağlamış ve kent zamanla bu merkezden gelişip önce batıya sonra da kuzey ve güney doğrultusunda yayılmıştır. En eski doku Mostar köprüsünün etrafındaki yerleşim olmasından dolayı burası şehrin en eski kent dokusunu oluşturmaktadır (Özer, 2004).

Şekil 3.5 : Mostar'ın 1874 ve bugünkü durumu (Yapı, 2004).

Son dönemlerde şehrin dış çeperlerinde plansız yapılaşma faaliyetleri oluşmuş, bu alanda yığılmalar başlamıştır. Bu yanlış gelişme sonucunda ortaya çıkan gereksinimleri karşılamak için yapılan harcamalar ekonomik olarak kaynakların tüketilmesine sebep olmaktadır. Dünya Bankası ve Unesco'nun, tarihi Mostar Köprüsü'nü onarma projesine paralel olarak Aga Han Kültür Vakfı ve Dünya Para Fonu 1998'de "Tarihi Kent Koruma ve Gelişim Projesi" için çalışmalarına başlamıştır. 15 Mayıs 2001'de kabul edilen proje, Mostar'ın tarihsel çekirdeğinin koruma planlarını, yönetmelikleri, tüzükleri, mahallelerin

rehabilitasyonu için ayrıntılı önerileri, öncelikli binaların yeniden kullanımına yönelik bir dizi planı, ayrıca tarihi şehrin gelecekteki yönetimine ilişkin hazırlıkları içermektedir.

Şekil 3.6 : Neretva Nehri'nin kıyılarında kurulmuş tarihi Mostar şehri (Yapı, 2004).

Bu nedenle proje, Mostar'ın gelecekteki gelişiminin tarihsel büyüme çizgisi doğrultusunda ve fiziksel, çevresel, doğal sınırlara uygun olarak planlanması gereğinden hareketle merkezi bölgelerin ve iç çeperin rökonstrüksiyonu ve rehabilitasyonunu esas almıştır (Şekil 3.7) (Özer, 2004).

Şekil 3.7 : Tarihi mahalleler programı, müdahaleler (Yapı, 2004).

Mostar'da Kentsel Koruma:

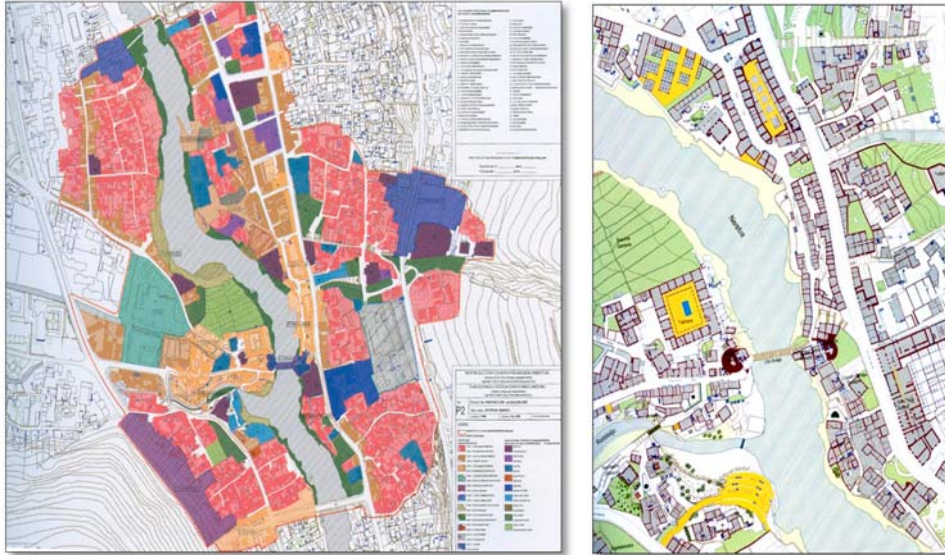
Mostar'da "Kentsek Koruma Proje Uygulaması" düşüncesi, otuz yıl önce ortaya atıldı ve zaman içinde geliştirildi. Bu düşünce "Stari Gard" Enstitüsü'nün 1977 yılında kurulmasıyla da kurumsallaştırıldı.

Stari, Gard, kntsel korumayı bütün bir konsept olarak geliştirmek üzere üstlendi. Bu konsept, adım adım geliştirildi. Çalışmalar öncelikle tarihi kent çekirdeğinde oluşturan çarşıya'da başladı ve daha sonra Eski kente yayıldı. Önce tarihi kent çekirdeği, etki

alanları ile birlikte ele alındı ve sonrasında çalışmalar, kent ölçeğinin bütününde sürdürüldü. Mostar örneğinde kentsel korumanın anlamı, yapıların ve yerleşmelerin bütünsel bir süreç içinde korunması ve bunların tam faaliyet ve gelişme içinde tutulmalıdır. Uygulanan kentsel koruma politikası, tarihsel koruma, gelişme sorunları, alt yapı ve diğer sosyo-ekonomik faktörler vb.gibi planlama ile ilgili tüm önemli konuları da proje içinde dahil eder (Pasic, 1994).

Süreç içinde, proje uygulaması için temel bilgiler ve tarihi veriler toplanmış, mimari incelemeler yapılmış, fotoğraflar çekilmiş, arazi değerleri, kullanımların analizi, derinlemesine incelemeler vb.gibi konuları kaostan 22 maddelik bir anket gerçekleştirilmiş ve 2000’den fazla yapı, ankete dahil edilmiş, incelenmiştir.

Toplanan veriler ve bilgilerle, tarihi kent çekirdeği için 1/200 ölçekli kentsel restorasyon planı, Eski kent için 1/500 ölçekli Master Plan ve 1/100 ölçekli toplam 40 kilometrelik sokak cephe etütleri hazırlanmıştır.1986 yılında Mostar Eski Kent Koruma Projesi’ne İslami mimarlığı katkıları nedeniyle, Ağa Han Mimarlık Ödülü verildi. 1998 yılından itibaren de, Harvard Üniversitesi ve M.I.T. (Cambridge, Mass.ABD) bünyesinde yer alan, Ağa Han Mimarlık Programı ile kalıcı bir işbirliği başlatıldı (UNESCO/World Heritage) (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 : Mostar Master Planı ve rehabilitasyon önerisi.

Mostar koruma amaçlı İmar Planı'nın hedefleri;

Mostar Koruma Amaçlı İmar Planı'nda Tarihi köprü, Pazaryeri ve tarihi mahalleler arasındaki bütünleşmenin güçlendirilmesi ve tarihi köprü ile çevresindeki kentsel dokuyu tek bir sistemin parçası olarak ele alınması planın ana hedefleri arasındadır. Ayrıca Neretva Nehri'nin şehrin görüntüsünü ve kimliğini oluşturmada merkez olduğu kabul edilmiş olup doğal peyzajını koruma amaçlı çalışmalar yapılmıştır.

Koruma amaçlı imar planında şehrin ulaşım sistemi de ele alınmış olup, şehir merkezinde iyi planlanmış bir taşıt yolu düzeni ve ayrı bir yaya yolu ağı kurarak ulaşım sistemini etkin duruma getirip iyileştirmek amaçlanmıştır. Kentte varolan kültürel değere sahip yapıları kullanarak kentin kültür merkezi haline getirilmesi planın hedeflerinden bir diğeridir. Kentteki anıtsal ve kültürel değere sahip yapılarla alakalı hasar görmüş, terk edilmiş ya da kötü kullanılan tarihi yapıların yaşama kavuşturulmasını sağlamak istenmiştir. Eski kent dokusundaki konut bölgelerini rehabilite ederek, kentin köhnemiş eski kısımlarının yenilenerek buraların canlandırılması planın bir diğer amacıdır.

Mostar koruma amaçlı İmar Planı'nda verilen hedeflerin gerçekleştirilmesi

Koruma amaçlı imar planı çalışmaları esnasında kilit noktalarda seçilen çeşitli “Sokak Peyzajı” ve “Etkinlik Alanı” bölgeleri daha ayrıntılı bir planlamaya tabi tutulmak suretiyle etkinlik alanları belirlenerek buraların iyileştirilmesi sağlanmıştır. Mostar'ın bazı anıtları ve önemli yapıları planlama çalışması esnasında seçilen caddeler de sergilenmişlerdir. Böylelikle buraların rehabilitasyonu komşu yapılara yapılacak yatırımları canlandırma fırsatı yaratmıştır. Bu caddelerin mevcut kullanımlarının değerlendirilip daha işlevsel kullanılabilmesi için yapılması gerekenler gözden geçirilmiştir.

Kentin ulaşım sisteminde koruma amaçlı imar planının hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla ulaşım sisteminde bir takım düzenleme ve uygulamalara gidilmiştir. Bu uygulamalar; araç trafiğinin yoğunluğunu azaltacak yaya alanlarının tasarımına önem verilmesi ve yol üstündeki park yerleri, bitkilendirme, aydınlatma, kaldırımlar, sokak mobilyası, işaret levhaları ve yol işaretlerinde iyileştirmeler sıralanabilir. Ayrıca trafiğin yavaşlatılması ve yaya kullanım alanının genişletilmesi caddede daha fazla mağaza açılmasını ve sokak etkinliklerini artmasında önemli bir etken olmuştur.

Şekil 3.9 : Tarihi Mostar köprüsünün koruma öncesi ve sonrası (Yapı, 2004).

Sonuç:

Gelecekteki gelişim şehir dışındaki açık alanlar ve tarım arazileri yerine yapı alanlarındaki yıkıntıların onarımı ya da boş, yararlanılamayan arazilerin kullanımı yönünde teşvik edilmesi projenin temel fikrini oluşturmaktadır.

EUAM, Mostar'ın savaşta yok edilen alt yapısını onarmıştır. Okullar ve hastaneler yeniden yapılandırılmış ve bazı tarihi binalarda güçlendirme çalışmaları yapılmıştır. Yabancı kuruluşlar koruma amaçlı imar planında; kentin mevcut tarihi dokusunu vurgulayan mimariyi, kentin sosyal birlik ve bütünlüğünü, ayrıca kentin eski ile yeni dokusunun bütünleşmesini sağlayarak iki etnik grubun bir arada yaşamasını teşvik çalışmaları yapılmıştır. Yapılan planlama ve restorasyon çalışmaları ile Mostar kenti sadece fiziksel anlamda değil ekonomik ve toplumsal boyutta da önemli ölçüde canlandırılmıştır. Çalışmaların gerçekleştirilmesi kent yöneticileri, kuruluşlar, yapı sahipleri ve kentlilerin ortak çalışmaları ile gerçekleştirilmiştir. Birçok insan bu tarihi şehri, güzel yapılarını ve tarihi Mostar Köprüsü'nü görmek için ziyaret etmektedir (Özer, 2004).

Mostar'ın kimliğini ve ilerideki yıllarda sağlıklı gelişimini güvence altına almak için en iyi yol yatırımları kentin merkez bölgesinde yoğunlaştırmaktır. Merkeze yapılacak yatırım insanları şehirde tutup mal ve hizmet talebini teşvik ederek, canlı ve iyi planlanmış bir kent merkezinin doğru göstergesi olan eylemliliği güçlendirerek, topluluğu ve ekonomik canlılığı destekleyecektir.

3.2 Türkiye’de Koruma Kavramı ve Gelişiminin Örneklerle İrdelenmesi:

Osmanlı dönemi:

Osmanlı İmparatorluğu’nda koruma düşüncesinin, 2.Mahmut döneminde, batıda özellikle Fransa’da öğrenim gören aydınların etkisi ile başladığı görülmektedir.

1839-1871 yılları arasında Tanzimat sürecinde başlayan ve gelişen koruma düşüncesi, salt “ taşınır eser ” biriktirme, envanterleme ve sergileme uğraşlarını kapsamakta, müze anlayışı ile korumanın daha sonar anıtsal yapı korunmasına ulaştığı izlenmektedir (Zeren, 1981; Özyaba, 2004).

1869, 1874, 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnameleri (Eski Eserler Tüzükleri) ilke olarak eski eserlerin devlet malı olduğu ve Osmanlı öncesi dönemlerle sınırlandığını benimsemiştir (Tapan, 1998).

Doğrudan eski eserlerin korunmasına yönelik düzenlemeler olmamakla birlikte; 1848, 1849 ve 1864 tarihli Ebniye Nizamnameleri, sık sık yaşanan yangınlar da dikkate alınarak, yeni bir kentsel düzen yaratabilme amacıyla geleneksel dokunun yenilenmesini öngörmekte ve eski yapılara uygulanacak hükümler de içermektedir.

1848 tarihli Nizamnamenin 4.maddesi: “yangın yerlerinde kalan onarılabilecek durumdaki eski yapılar yıkılıp geriye çekilerek yapılacaktır ”,16. Maddesi; “hanlarda avluya ya da kitleye bitişik ahşap yapı yapılmayacaktır” hükümlerine yer vermektedir (Madran, 2002).

1882’de tarihli Ebniye Kanunu yürürlüğe konmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda planlamayı yönlendiren bu Kanun, kent yollarının genişletilmesiyle ilgili içeriği ile önem kazanmıştır (Tekeli, 1998).

Türkiye’de bu dönemlerde, kentsel ölçekli bir koruma düşüncesi henüz oluşmamıştır ve buna bağlı olarak da kentsel dokular korunamamış ve tahrip olmuştur. (Dinçer-Akın, 1994).

Cumhuriyet dönemi öncesinde koruma; taşınabilir eserlerin, anıtsal yapıların ve sınırlı olarak da arkeolojik alanların korunması gibi noktasal olarak ölçekte ve bireysel girişimler ile gelişmektedir (Yücel ve Gülersoy, 2006).

Cumhuriyet dönemi:

- **1930-1950 dönemi:**

Cumhuriyet yönetimi 1930 ile 1935 yılları arasında çıkardığı yasalar ile Osmanlı'dan kalan mevzuatı değiştirmiş ve yeni bir kurumsal düzenlemeye gitmiştir. Bunlar, 1930 yılında çıkarılan ve her belediyeye plan yapma zorunluluğu getiren 1580 sayılı Belediye Kanunu ve yine aynı yıl çıkarılan 1593 sayılı “Umumi Hıfzısıhha Kanunu” ile 2033 sayılı “Belediye Bankası Kuruluş Kanunu”dur (Madran, 2009).

1930’lu yıllardan itibaren yoğunlaşan planlama faaliyetlerinde eski eser anlayışı içine taşınmazların da girmesiyle koruma anlayışının genişlediği, özellikle İstanbul Ankara, Trabzon gibi kentlerin planlanması sürecinde kültür varlıklarının ve kentsel mirasın korunmasına hassas yet gösterildiği görülmektedir (Tekeli, 1998).

Bu kanunlarla, Anadolu devlet işletmelerinin kurulduğu kentlerin ve diğer önemli yerleşmelerin Ankara’da geliştirilmekte olan modele uygun olarak çağdaşlaşması sağlanması çabaları başladı. Bu amaçla, kentlerin tarihi çekirdeği üzerinde açılan ana arter ve bu arterin sonuçlandığı Cumhuriyet Meydanları, Hükümet Konağı ve Resmi Kurum binaları ile tarihi eserlerin bulunduğu bölgelerin etraflarının açılarak, herkese gösterilerek korunması düşüncesi ile 1/500 ölçekli uygulama planları yapılmıştır (Dinçer-Akın, 1994)

10.06.1933 yılında kabul edilen ve 21.06.1933 yılında yayınlanan 2290 sayılı “Belediye Yapı ve Yollar Kanunu” ile eski eserlerin yoğun olduğu alanlarda özel bir planlama metodu olması gereği vurgulanmış, ayrıca, anıtsal nitelikli eski eserlerin her yönünde 10 metre açıklık (yapı yaklaşma sınırı) olması öngörülmüştür (Akozan, 1977). 1930 yıllarından sonra eski eser anlayışı içine taşınmazların da girmesiyle koruma anlayışı genişlemiştir. Bu dönemde ülke genelinde 3500 eser uzmanlar tarafından saptanmıştır. Cumhuriyet dönemini takiben 1930’lu yıllarda başlayan kurumsal yapıda oluşturulmaya çalışılan sistem, 1980’li yıllara kadar sürmüştür (Tekeli, 1998)

Kentsel korumaya karşı ilk gerçek yaklaşım 23 Temmuz 1932’de onaylanan H. Jansen’in hazırladığı Ankara imar Planında görülmüş; imar planı raporunda kalenin ulusal yaşamın simgesi sayılarak korunması ve etraftan kolaylıkla algılanabilmesinin gereği savunulurken; 1937 yılında kale ve çevresi ilk kez protokol alanı olarak koruma kapsamına alınmıştır. İçişleri Bakanlığına bağlı “Belediyeler İmar Heyeti” ile,

Bayındırlık Bakanlığına bağlı “Şehircilik Fen Heyeti”, bu dönemin uygulayıcı ve denetleyicisi olan kurumlardır (Dinçer, Akın, 1994).

1940’lardan sonar yapılan imar planları yoluyla eski kentlerin yeniden düzenlenmesi; mevcut kent dokusunun korunması, ulaşım bağlantılarının günün ihtiyaçlarının cevap vermesinin sağlanması ve yeşil alanlarının ayırılması temellerine dayanmakta, tarihi yapıların çevrelerinin düzenlenerek algılanabilir olmalarının sağlanması önerilmektedir. 1944 yılında kurulan Eski Eserler ve Müzeler 1.Danışma Komisyonu çalışmaları ve aynı dönemde hazırlanan Eski Eserlerin Tescil ve Tasnifine Dair Ön Tasarı Raporu, tarihi eserlerin estetik, bilimsel ve turistik değerlerine vurgu yapmakta, mimari eserlerin imar planları yoluyla korunması bilincinin yaygınlaşması, kent planlama şlkeleri içinde tarihsel ve doğal değerlere saygılı olmak düşüncesinin de önem kazanmasına olanak sağlamaktadır (Zeren, 1981; Kejanlı ve diğ, 2007).

- **1950-1980 dönemi:**

1950’li yıllardan sonra hızlı kentleşme ve canlanan faaliyetleri sonucu, eski eserler yıkıma uğramış, özellikle istanbul’da hem tarihi eserler hem de şehir dokusuna aykırı bir yol izlenmiş, taşınmaz eski eserlerde ilgili sorunlar tekrar gündeme gelmiş, imar çabaları sırasında ortaya çıkabilecek imar ve eski eserler sorunlarını çözmek ve korunmalarını denetlemek üzere 2 Temmuz 1951 yılında Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek kurulu kurulmuştu (Gülersoy, 1984).

Zeren (1981), kurul’un taşınmaz eski eserlerin korunması konusunda bu yıllarda aldığı önemki kararlar arasında; eski eserleri yaşatmak için işlev verilmesi, çökme tehliksei yaşayanların yıkılmayıp onarılması, kalan yapıların yıkılmadan önce rölövelerinin kurula gönderilmesi kararlarına dikkat çekmektedir.

1953 yılında alınan, eski eserlerin yaşatılması için işlev verilmesi kararının bir yansıması olarak, 1955 yılında eski eserlerin turizmle ilişkisini kurmak ve mevcut örgütleri yeniden düzenlemek, geliştirmek için teklifler de üretilmiştir (Zeren, 1981).

2 Temmuz 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5805 sayılı “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun”la yurtiçinde korunması gereken mimari ve tarihsel özelliklere sahip anıtların ve diğer taşınmaz eski eserlerin korunma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak; saptadığı ilke ve programların uygulanmasını izlemek ve denetlemek; anıtlar ve taşınmaz eski eserlerle ilgili olarak kendisine sunulacak ve özel araştırmaları ile kurul

üyeleri tarafından bilgi edinilecek her türlü konu ve uyuşmazlık üzerinde bilimsel görüş bildirmekle yükümlü Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur (Yasa 5805, 1951).

Bu kurulun kurulması ile Cumhuriyet döneminde korumayla ilgili çok büyük bir adım atılmıştır. Bu yasa toplumun o sırada ve hatta bugün sahip olduğu koruma bilinci ve isteğinin çok üzerinde bir tarih bilinciyle hazırlanmıştır (Osmay, 1998). 1954 yılında 6235 sayılı yasa ile “Türk Mühendis ve Mimar Odalarının” kurulusu gerçekleşmiştir. Daha sonraki yıllarda etkili bir rol yüklenecek olan bu sivil toplum kuruluşunun kurulması ile kurumsal yapıda önemli adımlardan biri atılmıştır. Eski eserlerin imar planlarında korunması düşüncesinin tartışmasız kabul edildiği yıllarda yürürlüğe giren 6785 sayılı “İmar Kanunu”, umulanın tersine Eski Eser ve Tarihi Çevre Koruma konusuna uygulama yönünden bir açıklık getirmemiştir. Ancak 25. maddesi ile yeni yapıların komşu sınırlarına, yol ve su kenarlarına kara ve demiryollarına ve “eski eserlere” yaklaşma uzaklıklarının özel nizamnamelerle belirlenmesini öngörmüştür (Dinçer-Akın, 1994).

1956 yılında Kabul edilen 6785 sayılı İmar Kanunu, kentlerde planlamayı belediye sınırları dışında mücavir alanlara taşımakta, belediyelere ile İmar İskan Bakanlığı’nı planlamada yetkili kılmaktadır (Tekeli, 1998).

1960’lı yıllar, kentlerde; fiziksel, sosyal değişimin, nüfus ve yapısal yoğunluğunu, gecekondulaşmanın arttığı ve buna bağlı olarak af yasalarının çıktığı, konut sorunları üzerinde çalışmaların yapıldığı bir dönemdir. Bu dönemde, tarihi kent ve merkezi iş alanı çevresindeki kat sayılarının artması ve kent içi ulaşım talepleri ile yolların genişletilmesi uygulamaları ile tarihsel ve kültürel değerler büyük ölçüde zarar görmüş ve kaybedilmiştir. Kent ölçeğinde yaşanan plansız ve denetimsiz değişim, tarihi alanlarda, yeşil alanların day ok olması ile sosyal donatıların yetersiz kalması ve korumanın ölçeğinde genişlemesi ihtiyacının duyulmasına neden olmuştur (Kejanlı ve diğ, 2007).

25.04.1973 ve 1710 sayılı “Eski Eserler” yasası ile tarihi eserlerin korunmasına ciddi ilk adım atılmıştır. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, kültürel miras ve kültürel çevremizin korunması ile ilgili çalışmalar 5805 ve 1710 sayılı yasalar kapsamında sürdürülmüştür. Bu kanunla, taşınır ve taşınmaz eski eserlerin ayrıca, anıt, külliye, tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit kavramları belirtilmiştir.

1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile getirilen “sit” kavramından sonra koruma, parsel ölçeğinden alan ölçeğine taşınmış, buna paralel olarak kurulun yetki, sorumluluk ve görev alanı genişlemiştir. Planlama, turizm, gelişme ve kalkınma konularının koruma ile ilişkilendirilmesiyle birlikte bu konu, ilgili diğer kurum ve kuruluşların da sorumluluk alanına girmeye başlamıştır (Avcı, 2002).

1970’li yılların sonlarına doğru GEEAYK yaklaşık 30 kentte sit koruma kararları alarak imar planı uygulamasını durdurulmuş, plan uygulaması durdurulan yerlerde “Sit Koruma Geliştirme planları” yapılıncaya kadar uygulanmak üzere, geçici tek tip yönetmelik niteliğinde Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları’nı hazırlamaya başlamıştır (Zeren, 1981).

- **1980-2004 dönemi:**

1980’li yıllar “modernite projesinin” aşındığı ya da yeniden yapılanmanın başlangıç noktası ve yabancılaşmanın yaşandığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980 yılı, Türkiye’nin bir kırılma noktası yaşadığı söylenebilir. Bunu izleyen yıllardaki liberal ekonomi anlayışı, tüm kurumlarda etkisini göstermiştir. Türkiye yeni bir Anayasa ile yönetilmeye başlanmıştır. 1982 Anayasasında bir önceki Anayasa’da olduğu gibi, koruma konusunda hükümler yer almış, koruma yasal yaptırımlarla, kamu yararı adına gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1982 Anayasa’sının 63. Maddesi; Devletin tarih ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağı, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirler alacağı belirlenmiştir (Ahunbay, 1999).

Bu amaçla kentsel koruma çalışmalarında yetersiz kalan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu,21 Temmuz 1983 yılında yürürlükten kaldırılmış, yerine 2863 Sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıkları yeniden saptanmış ve GEEAYK kaldırılmıştır(Yasa, 2863, 1983).

Koruma amaçlı İmar Planı(KAİP), tanımının yapılması ile “planlı koruma” kavramının gündeme alınması ve “eski eser” ifadesi yerine uluslararası kuruluşlarca da Kabul edilen, kültürel varlığı ifadesinin benimsenmesi kanun’un getirdiği yeniliklerdir (Hersek, 2001).

Zeren (1981) ve Şahin (2004)’e göre, bu yıllarda koruma kararlarının yerel yönetimlerce uygulanma bilme olanağının arttığı ve kentsel koruma ile turizm amacının çoğu kez birleşmeye başladığı görülmektedir.

1990-2004 yılları arasındaki dönemde, uygulamada yetki karmaşasından doğan aksaklıkların giderilmesine ilişkin yasal düzenlemelere gidilmediği, korumanın yargı kararları ile şekillenen plan iptalleri ve bireysel yapı koruma eylemleri ile sürdürüldüğü görülmektedir. Koruma kararlarının, sit alanı ilanı ve tescil sürecinin geçtiği bu dönemde, 1993 yılında gerçekleşmiş olması ülke genelinde bu süreçte yaşanan tarihi doku kayıplarının boyutları hakkında fikir vermesi açısından önemlidir (Dinçer ve diğ., 2011)

- **2004-2012 dönemi:**

Türkiye’de koruma kavramının tek anıt korumasından başlayarak kentsel alan korumasına ulaşması uzun bir sürece yayılırken, günümüzde uluslararası koruma modellerine uygun bir norma ulaşması 14.07.2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile sağlanmaya çalışılmıştır (Yasa 5226, 2004).

3.2.1 Safranbolu’da koruma yaklaşımı:

Batı Karadeniz Bölgesinde, Karabük iline bağlı olan Safranbolu il merkezinden yalnızca 8 km uzaklıktadır. İlçe, Karabük (Merkez ilçe, ovacık ve Eflani ilçeleri), Bartın (Ulus ilçesi) ve Kastamonu (Araç ilçesi) illeri ile çevrilmiştir. Safranbolu, geleneksel Türk toplum yaşamının özelliklerini kent ölçeğinde yaşatan, tarihi ve kültürel eserlerini tüm insanlara sunan örnek bir kettir. Sahip olduğu zengin kültürel miras ve bu mirasın korumadaki başarısı Safranbolu’yu bir dünya kenti önüne kavuşturmuş ve UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne alınmasını sağlamıştır (Şekil 3.10).

Safranbolu, UNESCO Dünya Miras Komitesi’nin hazırladığı Dünya Miras Listesi’nde 1994 tarih ve 614 sıra numarası ile kayıtlıdır. Safranbolu’nun Dünya Miras Listesi’ne kabul edilme "Kültürel Miras" olarak ölçütleri (ii), (iv) ve (v)’dir. Bu bağlamda Safranbolu;

ii) Yüzyıllar boyunca kervan ticaretinde oynadığı kilit rolden dolayı Safranbolu refah içinde olmuş ve bunun sonucu olarak da Osmanlı İmparatorluğu’nun geniş bir bölgesinde kentsel gelişime etkiyen genel ve mahalli mimariye ait standartlar oluşturmuştur.

iv) Kervan ticareti asırlar boyunca Doğu ile Avrupa arasındaki temel ticari bağ olmuştur. Sonuç olarak da rotası boyunca karakteristik özelliklere sahip olan şehirler kurulmuştur. 19. yüzyılda demiryollarının gelmesiyle bu şehirler birincil varoluş amaçlarını kaybetmiş ve çoğu başka ekonomik kaynaklara yönelmiştir. Safranbolu ise bu yönde etkilenmemiş bunun sonucunda da orijinal halini ve binalarını önemli derecede korumuştur.

Karabük demir-çelik fabrikalarına yakınlığı Safranbolu'ya yeni bir sosyo-ekonomik rol vermiştir ancak Safranbolu hala dışsal etkenlere maruz kalabilmektedir. Bu yüzden debu geleneksel yerleşimi korumak için devamlılık arz eden çabaların gösterilmesi gerekmektedir (UNESCO 2009).

Şekil 3.10 : Safranbolu'dan görünüm (<http://www.safranbolu-bld.gov.tr>).

Safranbolu'yu Türkiye'de ve dünyada ön plana çıkaran en önemli unsur geleneksel Türk mimarisi tarzındaki Safranbolu evleridir. Bu evler bir yandan kentsel konumlarıyla diğer yandan mimarileriyle dikkate değerler. Başka bir anlatımla Safranbolu Evleri yüzlerce yıllık bir süreçte oluşan Türk kent kültürünün günümüzde yaşamaya devam eden en önemli yapı taşlarıdır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11 : Safranbolu'da konut dokusu ve bir sokak
(<http://www.safranbolu-bld.gov.tr>).

Ağırlıklı olarak bir Osmanlı Dönemi şehri olan Safranbolu, daha çok 18. ve 19 yy. Geleneksel Türk toplum yaşantısını günümüze aktarmaktadır. Şehir Türk kent kültürünün ve mimarisinin bir zirvesini oluşturduğu için yeni tarz aranmamış ve 1940'lara kadar fazla değişikliğe uğramaksızın kendi doğal gelişimi içinde, bakım ve onarımlarla koruna gelmiştir. Bu tarihlerde Demir-Çelik endüstrisinin kurulması ile Karabük hızlı bir gelişmeye sahne olmuş ve yeni cazibe merkezi haline gelmiştir (Kuban, 2001).

Bu sayede, Türkiye’de hızlı kentleşmenin ve değişimin yaşandığı 1950 sonrası dönemde Safranbolu hiçbir bozulma riski yaşamamış, kentleşme tümü ile Karabük'te ve daha sonraki dönemde Safranbolu' nun ayrı bir kesiminioluşturan “Kıranköy – Hastarla” mevkiinde yoğunlaşmıştır.

1976 yılında ise “Safranbolu Evleri” sergileri açılarak büyük bir ilgi görmüştür. Yöre halkınabenimsetilen ve merkezi hükümetin dikkatini de çeken bu çalışmalar 1976 yılının sonundaSafranbolu için koruma kararı alınmasını sağlamıştır (Ahunbay, 1998).

Bu ilk koruma kararı ile;

- Kültürel, tarihsel ve sosyal gerekçeler izah edilerek, planlı koruma sağlanıncaya kadar geçiş dönemi yapılaşma koşullarının ortaya konması,
- Korunacak yapıların belirlenip, yol formunu yaratan öğelerin, yolların ve yol dokusunun,bahçe duvarlarının, doğal görüntüsünün korunması,
- Altyapı öğelerinin denetim altında tutulması öngörülmüştür.

Koruma planının amacını Doğan Kuban 2001’de şu şekilde açıklamıştır: bir yandan çağdaş gereklerini tarihi kent varlığını olanak verdiği ölçüde gerçekleştirmek, öte yandan tarihi dokunun bütün özelliklerini büyük bir titizlikle korumaktır.

1985 yılında Taşınmaz Kültür Varlıkları Yüksek Kurulunca şehrin iki bölgesi (çarsı ve bağlar) kentsel sit alanı olarak ilan edilmiş ve bugün sayıları 1117' yi bulan sivil mimarlık ve anıt eseri de koruma altına alınmıştır. Aynı kararla şehrin koruma imar planının Belediyece yaptırılması benimsenmiştir. Safranbolu Koruma İmar Planı ise 1991 yılında kabul edilerekuygulamaya konulmuştur (Anon, 1998).

Şekil 3.12 : Safranbolu’da Arasta (www.baglarsaray.com.tr).

Rapor’da, Safranbolu’nun Dünya Miras Listesi’ne alınma nedeni şöyle açıklamaktadır:

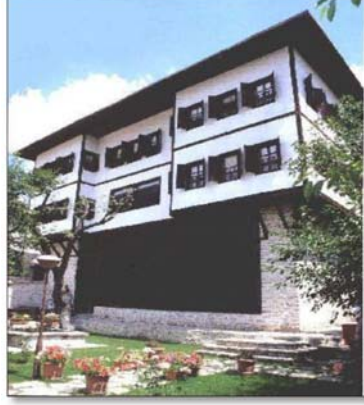
“Tipki bir Osmanlı Kenti olan Safranbolu, topografya ve tarihi yerleşme arasında etkileyici bir etkileşim kurmuş ve bugüne kadar ayakta kalmayı başarmıştır. Türk kentsel tarihinin bozulmamış bir örneği olan bu şehir, geleneksel şehir dokusu, ahşap yığma evleri ve anıtsal yapılarıyla bütünün sit oalarak ilan edilen ender kentlerden biri olarak Dünya Miras Listesinde yer almaktadır” (Unesco, 1994).

1994 tarihli Dünya Miras Komitesi Raporu (Report of the 18th Session of the Committee) (UNESCO WHC, 1995) ve İCOMOS’un 1994 tarihli Değerlendirme Raporun’da (Advisory Body Evaluation) (İCOMOS, 1994) belirtildiği üzere Safranbolu, tüm tarihi değerlerini koruyan bir yerleşimdir (Günay, 2010).

Safranbolu’nun örnek korumacılık çalışmalarına sahne olduğu 1975 sonrası dönemde;

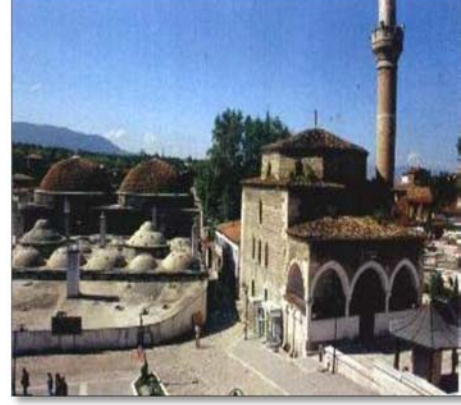
- Kültür Bakanlığı şehirde "Kaymakamlar evi" olarak bilinen konağı satın alarak restore ettirmiş (Şekil 3.13), Safranbolu Sağlıklaştırma Projesi kapsamında otuz kadar evin dış cephe dekorasyonu ve bir kısım sokakların düzenlenmesini yaptırmıştır.
- Yemenciler Arastasını restore ettirmiştir.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Cinci Han ve Hamamının ve diğer bir kısım eserlerin restorasyonuna girişmiştir (Şekil 3.14).
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ise Asmazlar Konağını satın alarak bu binayı otel fonksiyonuna yönelik olarak restore ettirmiştir.
- Karabük Valiliğinin de doğal kültürel ve tarihi çevre korumacılığına duyarlı yaklaşımı bazı eserlerin restorasyonunu sağlamıştır. Bunlar; Tarihi Saat Kulesi,

İncekaya Su Kemerı, Yörökköyü Arnavut Kaldırımı, Hıdırlık Yokusu Sokağı ile Kaymakamlar Evi Bahçe düzenlemesidir.

Şekil 3.13 : Kaymakamlar Evi

(www.baglarsaray.com.tr)

Şekil 3.14 : Cinci Hanı ve Hamamı

(www.baglarsaray.com.tr)

- İlçe Kaymakamlığı Hizmet Birliği'nce de Kileciler Evi (Şekil 3.15) ve çeşmesinin restorasyonu bahçesinin düzenlenmesi, Değirmenbaşı Su Değirmeni'nin restorasyonu, Skalion Binasının restorasyonu, Eski Demirbank binasının Cingilliöğlu Sanat Galerisi olarak düzenlenmesi ile Yörük Köyü Arnavut kaldırımlarının onarımı gerçekleştirilmiştir.
- 2000-2001 yılı içinde Kültür Bakanlığı iki evi kamulaştırmış ve Eski Hükümet Konağı ile Cezaevinin Kültür Merkezi ve Müze olarak restorasyonunu başlatmıştır.
- Tedas ve Telekom A.S.'nin görüntü kirliliği yaratan elektrik-haberleşme dağıtım sistemlerini yeraltına almaları korumacılık ve çevre duyarlılığı açısından önemli bir atılım niteliğindedir.
- Bugün Safranbolu'da iki kentsel sit alanında yasal koruma altındaki eserlerin korunması konusunda halk oldukça bilinçlidir.

Safranbolu, 2003 yılında Rodos'ta yapılan OWHC Dünya Miras Şehirleri Organizasyonu Toplantısında dünyanın en iyi korunan 20 kentinin arasında yer almıştır. 2003'de Safranbolu Tarihi Kentler Birliği alt yapı ve kamu projeleriyle koruma ödülünü kazanmıştır (Günay, 2010).

Şekil 3.15 : Kültür bakanlığınca restore edilen evler ve Hükümet Konağı ve Kileciler Evi (www.baglarsaray.com.tr).

Sonuç:

Tarihi kentlerin korunması yalnızca ağır maddi külfeti olan bir lüks olmaktan çıkmakta aynı zamanda ekonomik değer de yaratan bir faaliyet haline dönüşmektedir. Artık her Safranbolulu orijinal haliyle korunmuş bir evin ya da kültür varlığının diğerlerinden maddi olarak daha değerli olduğunun farkındadır. Tavan göbeğinin, ahşap dolabın veya kapı tokmağının parça parça satılmasından elde edilecek gelirin, kaybedilen değerin yanında sözünün bile edilmeyeceği yaşıenarak görülmüştür. Orjinalliğ koruyanlar sabrın karşılığını almaya başlamışlardır. Yalnızca yasal sınırlamalarla sürdürülmesi çok güç olan korumacılığın aynı zamanda ekonomik bir değer de yaratır olması giderek önemli bir oto kontrol mekanizması meydana getirmiştir. İçerde Turizm-Otelcilik ve Restorasyon bölümleri bulunan bir meslek yüksekokulunun kurulması, korumacılık faaliyetlerine destek vermiştir. Lehteki gelişmelere ragmen Safranbolu'da korumacılığı tehdit eden olumsuzluklar halen mevcuttur. Korumacılığın system ve yönetimin halen belirlenmemiş olması, kaynak ihtiya ının karşılanamaması iki temel sorunu oluşturmaktadır.

3.2.2 Antalya Kalei  Koruma Yaklaşımı:

Kalei  Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı; batıda Akdeniz, kuzeyde Cumhuriyet Caddesi, doğuda Atatürk Caddesi, güneyde Karaalioğlu Parkı ve cadde boyunca günümüze kadar ayakta kalabilen surlar ile sınırlandırılmıştır ( ekil 3.16).

1973 yılında, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunca sit alanı olarak belirlenmiş, aynı Kurulca 1979 yılında ‘‘Kalei  Koruma Geliştirme Planı’’ uygun bulunmuştur.

Antalya kenti sırasıyla; Roma, Bizans ve Selçukluların egemenliğine girmiş ve 15.yy başlarından sonra Osmanlı Sancağı olarak yönetsel işlev görmüştür. Bu bağlamda antalya, değişik uygarlıklara mekan olmuş ve farklı etnik grupların zenginliklerini de barındırmış bir kettir (wagner, 1988).

Şekil 3.16 : Antalya Kaleiçi ve Yat limanı (<http://www.alibabagemisi.com>).

Antalya Kaleiçi dar sokakları, avlulu konakları ve adım başı tarihsel-kültürel ve anıtsal yapılarıyla çok yönlü ulusal ve uluslararası değere sahip ve kimliğini de bu değerlerden almış olan, doğal, kentsel, tarihsel, arkeolojik özellikleriyle bir “Karmaşık sit” alanıdır (Ahunbay, 1997).

Bugün Antalya'nın “Tarihi Çekirdek Kenti” olan ve "Kaleiçi" adıyla tanınan semti, büyük bir kısmı yıkılmış ve yok olmuş iki surla çevrilidir. İç sur, yarım daire şeklinde yat limanını kuşatır. Restorasyon çalışmaları sonucunda Kaleiçi, pansiyonları, barları, çarşısı ile turizm merkezi haline gelmiştir. Liman ise yat limanı olarak düzenlenmiştir. Kaleiçi restorasyon çalışmalarından dolayı Turizm Bakanlığı'na 28 Nisan 1984 de FİJET tarafından Altın Elma(Turizm Oskarı) ödülü verilmiştir (Antalya Kaleiçi Emanet Komisyonu Görevlileri).

Şekil 3.17 : Bir sokak dokusu (Birlik, 1997). **Şekil 3.18 :** Yat limanı (Birlik, 1997).

Kale İçinin sokakları ve yapıları Antalya tarihinin izlerini günümüze kadar getirmektedir. Eski evlerin önemi sadece mimari açıdan değil, aynı zamanda insanların yaşam şekli, davranışları, gelenekleri ve sosyal yönleri konusunda da çok yararlı bilgiler aktarmaktadır.

Kale içinde birçok ev aslına uygun restore edilmiştir. Kale içi günümüzde, eğlence yerlerinin, pansiyonların, restoranların, hediyelik eşya satan dükkanların ve antika halı satan mağazaların bulunduğu eşsiz güzellikte bir turizm merkezi olmuştur.

Antalya limanı bir zamanlar Türkiye'nin güney kıyısında Mersin'den sonra gemilerin yanaşabileceği ikinci limandı. Bugün ise bu limandan sadece yatlar yararlanmaktadır. Kentin batısında yapılan Endüstri Limanı'nın çalışmaya başlaması ile eski limanın adı "Yat Limanı" olarak değişmiştir.

Antalya'nın, çok yönlü ve çok boyutlu bir tarihi çevre koruma sorunu vardır. Fizik çevrenin özellikleri, içinde yaşayanların sosyal kimliği ve ekonomik öğeleri, beraberce çok zengin bir sorun paketini oluşturmaktadır.

Antalya eski kent merkezi için Türkiye'de birçok eski kent merkezinin yoksun olduğu ayrıntılı bir koruma-geliştirme imar planı 1979'de yapılmıştır (Antalya Kaleiçi Emanet Komisyonu Görevlileri).

Kent planlarında Kaleiçi:

Antalya'da kent planlama çalışmalarına 1950'li yıllarda başlanmıştır. İlk kent planı, iller bankası tarafından hazırlanmış ve 1957 yılında İmar İskan Bakanlığınca

onaylanmıştır, plan hazırlanmadan önce kent hakkında bilgilerin değerlendirildiği ve çeşitli bilimsel yöntemlerle geleceğe ilişkin tahminlerin yapıldığı belirtmekle birlikte, ön araştırma raporlarında önemli yanlışlara düşülmüş, yanlış ve tutarsız sayısal ölçüm, kentin yanlış planlanmasına neden oluşturulmuştur (TMMOB 1996).

Kültürel Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eser ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 22.09.1979 Tarihli A-1850 sayılı kararı ve 23.03.1998/3736 sayılı kültürBakanlığı , Antalya kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kurulu kararı'ndan yararlanılarak Kaleiçi'ndeki değişim ve dönüşümler, planlar ölçeğinde irdelenerek yıllar içindeki farklılaşmalar aşağıda değerlendirilmeye çalışmıştır.

1974 ve 1979 yılları arasındaki değişimlerle Kaleiçi:

1974 yılında başlatılan “ Antalya Yat Limanı ve Kaleiçi Restorasyonu” devlet eliyle yürütülen geniş kapsamlı ilk çalışmadır. Bu çalışma, Kaleiçi'nin değişim ve dönüşümüne de ilk ivmeyi vermiştir. Devlet kurumları tarafından sahip çıkılması anlamında olumlu sayılabilirse de, daha sonraki farklı siyasal, sosyal ve ekonomik etkenler, Kaleiçi'ndeki kültürel-tarihsel emanetin korunmasını ve devamını tehlikeye düşürmeye başlamıştır.

Antalya eski kent merkezi için bir başka önemli değişim ise , 1979 yılında hazırlanmış olan “Kaleiçi Koruma – Geliştirme İmar Planı” ile olmuştur. Bu plan kaleiçi'ne hem tarihsel – kültürel emanetin değerlendirilmesi, hem de bütüncül bakışla ekonomik işlevlik kazandırması açısından olumlu bir yaklaşım olarak görülebilir. Özellikle son yıllardaki hızlı gelişimin bilimsel kurallara dayalı, denetlenebilir bir biçimde yürütülmesi için, önemli bir hukuksal belge oluşturulmuş ve çok katlı yapı gelişimi önlenmeye çalışmıştır (Antalya Kaleiçi Emanet Komisyonu Görevlileri).

1979 Planının onaylanması sonrası Dönüşümlerle Kaleiçi:

1979'da onanan 1/1000 ölçekli Nazım İmar Planı ile getirilen önemli konulardan birisi de; tarihsel sit kararının vurgulanarak güçlendirilmeye çalışmasıdır. Bu plan, 1982 yılında uygulanmaya konulmuştur.

Bir yandan turizm sektörünün yatak kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi gerçeği ile talebi, diğer yandan kültürel varlıklarının korunması ve geliştirilmesi gerçeği

ile çelişir hale gelmiş ve Kaleiçi’ndeki yaşamı etkilemiştir. Eski yat Limanı ve çevresinde yatırımcıların yarattığı çekim gücü, merkez ve çevredeki turizmcilerin ilgisini buraya yöneltmiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak çok sayıda eski yapı el değiştirmiş ve kültürel varlıkların değerlerinin hızla yükselmesine neden olmuştur. Böylece, daha yüksek gelir getirecek otel yatırımlarını hızlandırmıştır. Yıpranmış eski kent merkezinde bu kez “kentsel prestij alanı” oluşmaya başlamıştır.

Plan hükümleri incelediğinde; 1985 den sonra Kaleiçi’nin konut ve sit alanı özelliğini zayıflatan turizm hizmetlerinin yer aldığı bir alana dönüştüğü, ağırlıklı olarak Pazar ekonomisi kurallarının işlediği bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

1990 Kaleiçi Koruma Amaçlı İmar Planı:

Antalya Kaleiçi, Koruma Geliştirme İmar Planı Plan Notları ve Yönetmeliği; Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 22.09.1979 gün ve A-1850 sayılı kararı ile onanmıştır. TMMOB Antalya Şubesi 1990 Raporu’nda da belirtildiği gibi 664 adet yapı stoku belirlenmiştir. Raporun ayrıca ortaya koyduğu gereklikler; içi ve dışı olduğu gibi korunması gereken yapıların sadece bakım ve koruma onarımının yapılması, taşınmazın yıkılması halinde belgelere dayanılarak orjinal biçim ve ölçülerine kesinlikle uygun olarak yeniden yapılması, görünüşleri ve yükseklikleri ile korunarak yenilenmesi, iç ve dış mimari özelliklerine uyularak kısmen yenilenmesi, dış mimari özelliklerine uyularak yalnız iç mimarisinin yenilenmesi, görünüş ve yükseklik açısından bütünlük ve karakteri bozulmaksızın iç ve dış mimarisi yenilenmesi şeklinde sıralanmaktadır (TMMOB 1990).

Antalya Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu’nun 26.12.1986 gün ve 2929 sayılı kararı ile Antalya Kaleiçi’nde kentsel ve arkeolojik sit alanları yeniden belirlenmiştir. Bu karara göre tescil edilmesi gereken koruma grupları sayıca tespit edilmiştir (KTVK, 1986).

1992 Kaleiçi Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu:

1992 yılında hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu’nda Kaleiçi’nin konut alanı niteliğini sürdürmek amacıyla getirilen yeni yapılaşmaya ilişkin hükümler, turizme daha az olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Kaleiçi’nin geleneksel

görünümünü bozan ve tescilli her tür kültür varlığına zarar veren unsurlar, en kısa sürede kaldırılması amaçlanmıştır. Restorasyon ve projeleri hazırlayanların koruma konusunda uzmanlık eğitimi görmüş, benzer bir projeyi hazırlamış ve koruma kurulundan onaylatmış, koruma konusunda hizmet veren kuruluşlarda proje ve uygulama hizmeti yapmış olmak gibi koşullardan, en az bir tanesinin aranması koşulu, bilimsel kaygıların öne çıkması açısından dikkat çekmektedir.

Plan revizyonu Yivli Minare Külliyesi, Medrese, Hamam, Mevlevihane ve Türbeleri de içeren bir alanı kapsamaktadır. Buradaki tüm yapıların açık alan düzenlemeleri de dahil bir bütün olarak korunmaları ve kullanılmaları esastır. Bu alanda hiçbir yeni yapı yapılmayacağı, yapıların herhangi biri veya bir bölümü kültürel amaç dışında kullanılmayacağı, kiraya verilmeyeceği gibi kurallar getirilmişse de, Medrese'nin içinde ticari amaçlı dükkanların, bulunması, bu kuralın pek de uygulanmadığını göstergesidir (Antalya Kaleiçi Emanet Komisyonu Görevlileri).

Sonuç:

Kale İçi'nde yapılan koruma amaçlı planlama çalışmaları sonucunda Kaleiçi'nin kent içerisindeki değeri artış göstermiştir. Bu tarihi alanın kentin bugünkü durumu içerisinde aktif kullanımı ve turizm potansiyeli ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Antalya Kenti'ne simgesel özellikte sağlıklı, işlevsel ve canlı bir kent parçası kente kazandırmıştır. Konuyu başından itibaren benimseyerek büyük ölçüde katılım sağlayan yöre halkının koruma kavramı hakkında bilinçlenmesi sağlanmıştır. Bugün Antalya'da zamanında yalnız temelleri ve cepheleri kalan yapı grubundan, bazıları onarılarak özgün durumları aynen korunabilmiş, bazıları yeniden inşa edilmiştir. Bu çevreyle uyum içinde olması gereken tüm çevre elemanları ile yalnız bu merkeze ait altyapı şebekesinin de yapılmasıyla bir yat limanı ve turizm merkezi ortaya çıkarılmıştır.

3.3 İran'da Koruma Yaklaşımı ve Gelişiminin Örneklerle İrdelenmesi:

Eski eserlerin onarımı ve korunması İslamiyetten önce ve sonra İran halkı için büyük bir önem taşımaktadır. Geçmişten günümüze kadar ayakta duran ve kullanılan bir çok tarihi bina ve doku bunun bariz bir göstergesidir. Savaş ve doğal afetler dışında eski binalar ve dokular çok hasar görmemiştir.

İrândaki şehirler organik olarak geliştiğinden tarihi dokularda organik bir yapıya sahiptirler. Tarihi dokular genelde dinamizmini koruyarak her zaman kentin yaşam kaynağı olmuştur ve asırlar boyunca tarihi doku; ticaret, iktidar ve din etkenlerini bir arada tutmayı başarmıştır.

Kaçar döneminin sonlarına doğru ve özellikle Pehlevi döneminin başlarında (1900-1925) orta doğuyu kasıp kavuran batı yaşam tarzı, tarihi dokuları da derinden etkilemiştir. Böylece bahsedilen dönemlerde tarihi dokuların organik mantığı bir kenara bırakılarak, tarihi dokular batı standartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu süreç çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İran’da koruma ve restorasyon tarihi altı ana döneme ayrılmaktadır (Hanachi, 2008):

- 20.yy Öncesi (Klasik Dönem)
- Kaçar Dönemi’nin Sonu ve Pehlevi Dönemi’nin Başlangıç Yılları (1900-1925)
- 1925-1930 Yıllar Arası
- 1930-1970 Yılları Arası
- 1970-1980 Yılları Arası
- 1980 Devriminden Günümüze Kadar:

20.yy Öncesi (Klasik Dönem):

Bu dönemde akademik olarak onarım ve koruma ilkeleri olmadığından tarihi dokuların ve binaların korunması geleneksel olarak yapılmaktaydı. Koruma amaçlı yaklaşımlar zamanın geleneksel mimarları tarafından yapılmaktaydı (Fardanesh, 2009).

Klasik dönemde genelde koruma çalışmaları dini binalar ve hükümet binalarını kapsamaktaydı. İran’daki tarihi dokular genellikle dini binaların çevresinde olduğu için bu dini yapılar günümüze dek ayakta durmayı başarmışlardır. İsfahan, Maşhad, Tebriz gibi kentleri tarihi dokularını Örnek olarak gösterebiliriz (Habibi, 2005).

Klasik dönemin en önemli kısmını batıdan doğuya gelen gezginler oluşturmaktadır. Bu dönemde tarihte ilk olarak Tebriz, İsfahan ve Urmiye gibi şehirlerin kent dokusu haritalar haline getirilmiştir. Bu çalışmaları İran’ın tarihi dokularının ilk haritası olarak da değerlendirmek mümkündür (Khoshnevis, 2005).

Kaçar dönemi’nin sonu ve Pehlevi dönemi’nin başlangıç yılları (1900-1925):

Bu dönemde Batı modernizminin Ortadoğuya ulaşmasıyla beraber tarihi dokularda önemli değişimler meydana gelmiştir. Yeni çağa ayak uydurabilmek için yeni caddeler,

meydanlar tarihi dokuyu tahrib ederek oluşturulmuştur. Çoğu kentin tarihi dokusu parçalanıp ve küçük adalar haline getirilerek işlevini ve önemini kaybetmiştir. Rıza Şah döneminde koruma düşüşe geçmiştir. Bu dönemin korumanın Gerileme Dönemi olarak da adlandırabiliriz.

1917’de Din ve Vakıflar Bakanlığı toplantısı sonucu, Antikalar İdaresinin kurulmasına karar verilmiştir. Bu organ kurulmasıyla beraber hükümet resmen koruma işini devralmıştır.

1919’da İran’ın ilk milli arkeoloji müzesi kurulmuştur. 1922 yılında milli eserler kurulu oluşmuş ve böylece ülkenin kültürel ve tarihi değeri olan eserlerin resmi şekilde kaydedilmesi ve koruma altına alınmasında ilk adım atılmıştır. 1924’de bu organın yönetimini Rıza Şah kendi bizzat eline almıştır (Kültürel ve Miras Bakanlığının Kanunları, Yönetmelikleri ve Genelgeleri, 2008).

1925-1930 yılları arası:

Bu döneme İran’ın Tarihi eserlerinin ve dokularının kıyım dönemi denebilir. Çoğu meydan, çarşı, medrese, hamam, kervansaray... vb gibi tarih dokunun elemanları tahribe uğramıştır. Bunların yerine batı şehircilik standartlarına uygun yeni dokular oluşturulmuştur (Alizadeh, 2004).

Birinci Pehlevi Dönem’inde tarihi dokuların onarım ve korunması arka planda kalmış ve münferit binaların korunması ön planda tutulmuştur. Böylece tarihi dokular değerlerini kaybetmeye başlamışlardır.

1926 ‘da Philadelphia kentinde Prof.Artur Pop tarafından İran sanat ve arkeoloji seminerinin ilki gerçekleştirilmiştir (Kültürel ve Miras Bakanlığının Kanunları, Yönetmelikleri ve Genelgeleri, 2008).

1929’da Ülkenin ilk değerli tarihi eserlerin listesi Prof.Gedar tarafından hazırlanmıştır.

1930-1970 yılları arası:

Bu dönem koruma ve onarım yasasının çıkarılmasıyla başlamıştır.

1930’da Genel Arkeoloji İdaresi kurulmuştur. Bu organ tarafından tarihi dokular ve binaların korunmasına yönelik bir yasa taslağı hazırlanmıştır. Bu yasanın birinci

maddesine göre, devlet 1830'dan önce yapılan tüm tarihi değeri taşıyan binaların korunmasına görevlendirilmiştir. (Hanachi, 2008).

1934 yılına kadar tarihi bina ve dokuların koruma maliyeti halk tarafından karşılanmaktaydı. Ancak bu yılda itibaren Vakıflar İdaresi'nin kurulmasıyla korumanın mali desteğini devlet üstlendi (Vatandost, 2006).

1964'de Kültür ve Sanat Bakanlığı'nın kurulmasıyla koruma ve restorasyon yeni bir çağa girmiştir. Bu dönem batıda yetişen uzmanların iş başına gelmesiyle koruma ve restorasyon akademik boyutuyla uygulanmıştır.

1970-1980 yılları arası:

Meclisin onayıyla 1970'de Arkeolojik Eserlerin Koruma Organı, ülke genelindeki tüm tarihi eserlerin ve dokuların korunmasıyla ilgili çalışmaları düzenlemek için kurulmuştur. Bu kurum tarihi doku ve eserlerin korunmasıyla ilgili 26 maddelik bir yasayı meclise sunarak faaliyete başlamıştır.

1980'de İran'dan üç milli eser dünya kültürel miras listesinde yer almayı başarmıştır. Bu üç eser, Tahte Jemshid, Choğazenbil Zigoratı ve İsfahan'daki Nagshe Jehan meydanıdır (İCOMOS, İran).

1980 devriminden günümüze kadar:

Devrimden bir yıl sonra İran-Irak savaşının başlamasıyla ülkenin genel bütçesi savaş için harcanmasından dolayı tarihi doku ve eserlerin korunmasına verilen önem ciddi ölçüde azalmıştır. Diğer taraftan Irak sınırına yakın şehirler ve başkent Tahran'ın bombalı hava saldırılarıyla bombalanması bu kentlerin tarihi dokuları ciddi şekilde hasarlara maruz bırakmıştır. Örneğin Urmiye Kenti'nin tarihi dokusu, özellikle tarihi kapalı çarşı ve etrafı savaş esnasında ciddi hasarlara maruz kalmıştır. Savaş sonrası ülkenin kendini toparlamasıyla koruma çalışmaları ve projeleri de yeniden canlanmıştır.

Meclis onayıyla 1987'de Kültür ve Miras Bakanlığı kurulmuştur. Bu tarihten sonra vakıflar gibi koruma ve onarım faaliyeti olan organlar ve idareler Kültür Bakanlığı'nın altında birleştirilmiştir (Kültürel ve Miras Bakanlığının Kanunları, Yönetmelikleri ve Genelgeleri, 2008)..

1991’de İç İşleri Bakanlığının tüm şehir belediyelerine verilen talimatına göre, tarihi dokularda her hangi bir inşaat için çıkarılan ruhsat Kültür Bakanlığı tarafından onay almak zorundadır.

2001’de İran İCOMOS organı Tahran da çalışmaya başlamıştır. Bu organın İran’daki amaçlarını iki başlık altında sıralıyabiliriz (Habibi, 2005):

- Tarihi binaların ve dokuların akademik olarak araştırılması ve elde eden sonuçların yayınlanması,
- Halkın tarihi dokuların korunmasına yönelik ilgisinin artırılması,

2004’de Meşhet Kentinde Barınma ve Şehircilik Bakanlığı tarafında yapılan toplantının ana başlıklarını aşağıdaki gibi sıralıyabiliriz (Hanachi, 2008):

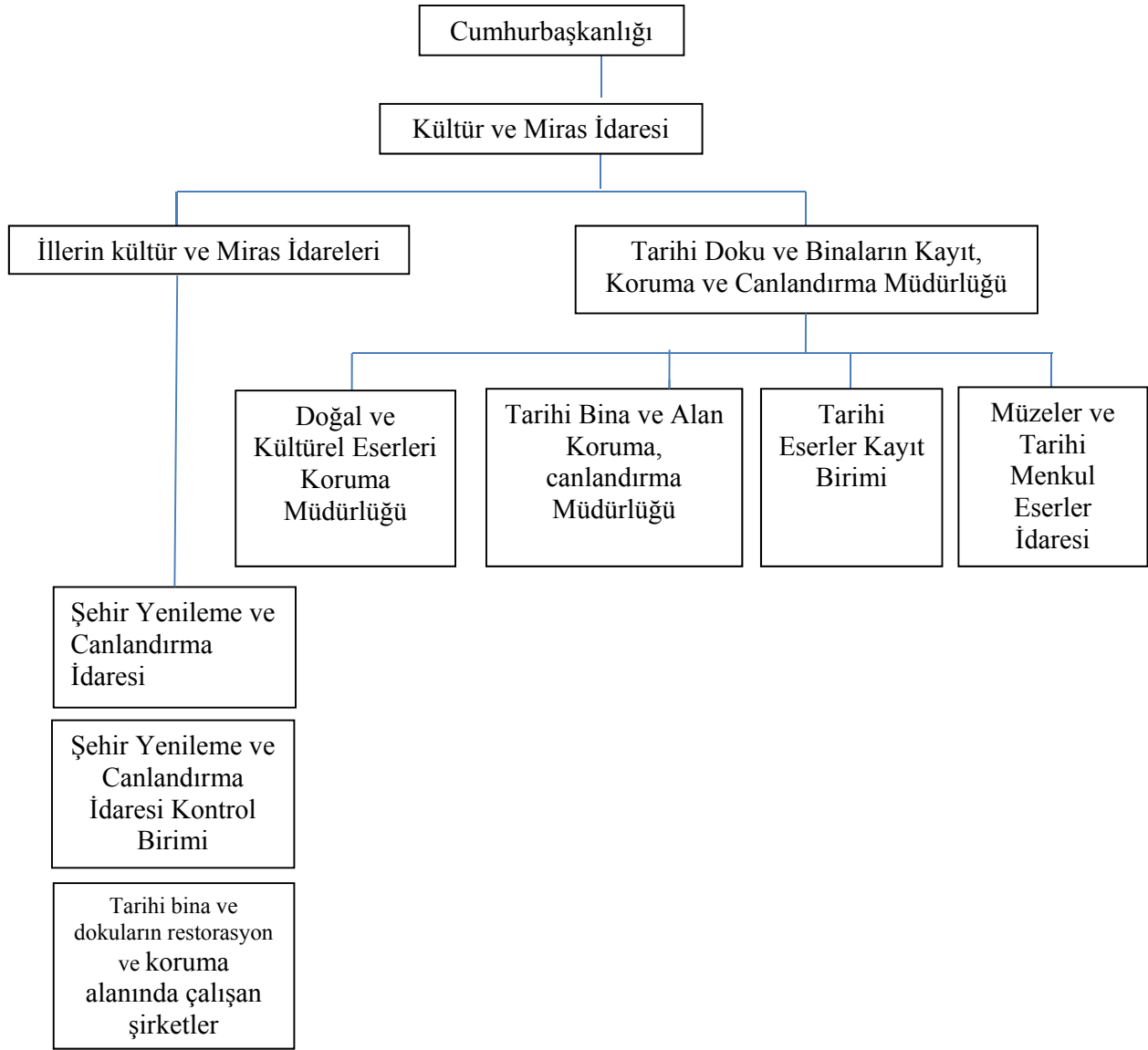
- Tarihi dokuların özellikleri ve değeri üzerinde tartışılması,
- Tarihi Dokuların gelişimi,
- Tarihi Dokuların kimliği,
- Tarihi Dokularda yaşam kalitesi,
- Tarihi dokuların planlanması korunmasına yönelik yeni yasaların çıkarılması,
- Tarihi dokuların korunmasında halkın katılımının sağlanması.

Çizelge 3.1’de İran’da koruma yaklaşımı ve bu korumacı yaklaşıma yönelik yapılan yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelerin devletin hangi organları tarafından hangi bilimsel toplantı yada konferanslar sonucu alındığı detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Ayrıca aşağıdaki tabloda bu çalışmaların ana amaçları ve çalışma kapsamı, yöntemleri yer almaktadır. Tablo detaylı bir şekilde incelendiğinde İran’da korumacı yaklaşıma yönelik çalışma ve yasal düzenlemelerin belirli zaman aralıklarında düzenli bir şekilde gerçekleştiği söylenebilir.

İran’da günümüzde tarihi dokuların koruma sistemi:

İran’daki tarihi alanların ve binaların korumasına yönelik yapılan bütün faaliyetler Kültür ve Miras Organı tarafından veya ona bağlı olan idareler ve şirketler tarafından yapılmaktadır.

Çizelge 3.1 : İran’da tarihi bina ve dokuların koruma sistemi

Kültür ve Miras Organı tarihi doku ve binaların korumasına dair tüm genel yasalar ve yönetmelikleri hazırlayıp uygulanmak üzere, II Kültür ve Miras İdareleri’ne sevketmektedir. İl ve şehir ölçeğindeki korma amaçlı imar planların hazırlanması her ilin kendi Kültür ve Miras İdaresi tarafından yapılmaktadır. Planların hazırlanmasından sonra uygulama için Şehir Yenileme ve Canlandırma İdaresi’ne sevedilir ve ihale yapılarak korumada uzman özel şirketlere devredilmektedir. Şehir Yenileme ve Canlandırma İdaresi her şehirdeki tarihi doku ve binaların koruma projelerinin ihalelerin gerçekleştirmesini ve kontrolünü yapmaktadır. Aşağıda yeralan tablo İran’da tarihi bina ve dokuların koruma aşamalarını göstermektedir.

Çizelge 3.2 : İran'daki kentsel korumayla ilgili yapılan toplantılar (kültürel ve Miras bakanlığının Kanunları, Yönetmelikleri ve Genelgeleri, 2008).

Dönem	Konferans başlığı	Tarih ve organizatör	Dokuya bakış açısı	Dokuda müdahale türü	Konferansların önerileri	Konferansın oryantasyonu
Birinci dönemde yapılan toplantılar(1970-1976)	Uluslararası mimarların ilk kongresi	1970- Barınma Bakanlığı	İdealist	Koruma ve yenileme	Teorik Eğitim Araştırma	Düzenli konferansların yapılması
	Tarihi binaların ve kentlerin restorasyon semineri	1988- Tahran Üniversitesi	Pragmatik	Koruma ve yenileme	Pratik Mevzuat Araştırma ve gözetim organlarının kurulması	Tarihi dokuların koruma ve yenilemesi, ülkenin kalkınmasında önemli rolünün olduğu
	Mimarlık ve Şehirciliğin ilk sempozyumu	1997- Barınma Bakanlığı	-	Koruma ve yenileme	Pratik Önerilen planların kentsel tasarımlarla uyumlu olması	-
	İkinci sempozyum	1999- Barınma Bakanlığı	pragmatik	Koruma ve yenileme	Teorik Eğitim Mevzuat	Uzmanların eğitim almaların yanı sıra halkın bilgilendirilmesi
İkinci dönemde yapılan toplantılar(1988'den şimdiye kadar)	İrandaki kentlerin tarihi dokularının yaşamını sağlama semineri	2002- Tahran Teknik Okulu	Ekonomi , sosyal ve kültüre değer verme	Koruma ve yenileme	Teorik Patik Araştırma ve gözetim organlarının kurulması Halkın katılımına önem verilmesi	Kentsel dokuların geliştirilmesi
	Kentsel dokuların konferansı	2004- Barınma ve Şehircilik Bakanlığı	Medeni	Koruma ve yenileme	Teorik Eğitim Pratik Eski deneyimlerin incelenmesi Organize etmek	Kentsel dokuların geliştirilmesiyle beraber halkın katılımının sağlanması
	Tarihi dokulardaki müdahale türleri konferansı	2005- Barınma ve Şehircilik Bakanlığı ve iyileştirme ve inşaat organı	Medeni	Koruma ve yenileme	Teorik Pratik Mevzuat Katılıma önem vermek	Kentsel dokulara müdahale sırasında teorik kısmına önem verilmesi

3.3.1 Meşhed’de koruma yaklaşımı:

Meşhed, ülkenin doğusunda, başkent Tahran'ın 850 km (Şekil 3.19). doğusunda bulunmaktadır. Tarihi İpek Yolu üzerinde ve batıyı, Merv ile zengin doğu ülkelerine bağlayan eski bir vaha şehri olan Meşhed Şii dünyası için kutsal bir ziyaret yeridir. Günümüzde bu kent İran'ın en kalabalık ve büyük kentlerinden biridir. Kentin ana çekirdeği ve tarihi dokusunu oluşturan parçası, kentte bulunan İmam Rıza anıtının etrafıdır. Böylece bu dokunun korunması gündem konulardan biri olmuştur.

Kentin tarihi dokusunun korunmasına yönelik ilk müdahale Şah Abbas tarafından yapılmıştır. 1931’de, savunma amacıyla dokuyu çevreleyen surların ve askeri kalenin yıkım kararı alınmış ve uygulanmıştır. Uygulamanın ardından dokuda büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır (Pirniya, 2005).

Şekil 3.19 : Meşhed’in İran’daki konumu (<http://www.daftar.org>).

1966 yılında Din İşleri Bakanlığı tarafından türbeye ulaşımın kolaylaştırılması ve simasının ön plana çıkarılması amacıyla çevresindeki yapıların çöğü ortadan kaldırılmış ve yeşil alana çevirilmiştir (Falamaki, 2009).

Şekil 3.20 : Meşhed'in 1990'daki görüntüsü (Kültürel ve Miras Bakanlığı).

Meşhed'de Kentsel Koruma:

Meşhed'de Kentsel Koruma düşüncesi günümüzden 35 yıl önce ortaya çıkmış ve zaman içinde geliştirilmiştir. Meşhed örneğinde kentsel koruma anlamı, yapıların, yerleşmelerin ve özellikle'de türbenin bütünsel bir süreç içinde korunması ve bunların tam faaliyet ve gelişme içinde tutulmasıdır.

1985'de Kültür Bakanlığı tarafından kentin tarihi dokusunun korunmasına yönelik önlemler hazırlanmış ve yeni yasalar çıkarılmıştır. Bu plandaki bazı önlemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Arthur Upham Pope, 1990):

- Eskiden tarihi dokuyu çevreleyen surlarının yerine 35m'lik caddenin yapılması
- Tarihi dokun sınırları içinde herhangi bir yeni inşaatın yasaklanması
- Tarihi doku sınırları içinde ve dışındaki yapılara kat yüksekliği yasası
- Korunma sürecinde halkın katılımının sağlanması ve bilinçlendirilmesi
- Hasar görmüş, boş bırakılmış ya da kötü kullanılan tarihi yapıların kent yaşamına katılımının sağlanması

Kentin tarihi dokusunda türbenin bulunması ve sürekli Şii halkı tarafından ziyaret edilmesinden dolayı dokun yoğunluğuna ve bu yoğunluktan dolayı ortaya çıkan bazı sorunlara sebep olmuştur. Bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik 2000 yılında Barınma ve Şehircilik Bakanlığı tarafından kentin koruma amaçlı imar planının hazırlanmasına karar verilmiştir. Plan 2002 yılında Kültür ve Miras Bakanlığı'nda

hazırlanmış olup ve uygulanması için kent belediyesi ve kent Kültürel ve Miras Kurumu'na sevk edilmiştir (Hojati, 2003).

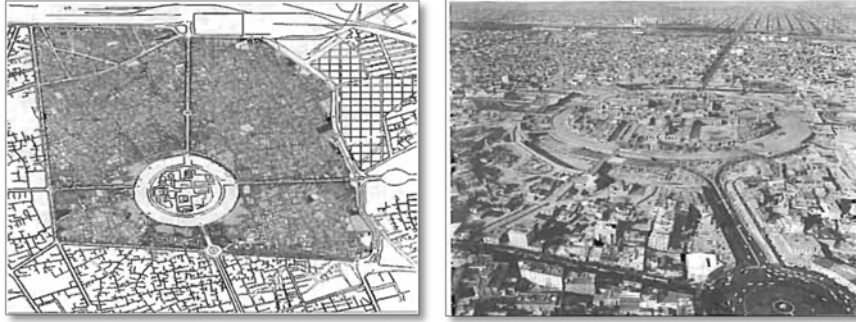
Meşhed Kenti Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hedefleri:

Planın ana hedefi tarihi dokunun bozulmasını engellemek ve yok olmaktan kurtarmak. Tarihi, estetik ve kültürel mirasa etkin bir işlev vererek, onu bölgenin sosyal ve ekonomik içeriğiyle bütünleştirmek planın diğer bir amacı olarak gösterilebilir. Tarihi dokuda bulunan türbenin yoğun ziyaretçi çekmesinden dolayı korunmasında ve canlandırılmasında hiç bir maddi kesintiye gidilmeyerek şehrin önemli bir turizm odağı oluşturulmak istenmiştir. Türbeyle çevresindeki dokunun hem işlevsel hemde sosyal açıdan ilişkisinin sağlanmak istenmiştir. Ayrıca planın ulaşım hedefi olarak tarihi dokuda iyi planlanmış bir taşıt yolu düzeni ve ayrı bir yaya yolu ağı kurarak dolaşımı etkin duruma getirip iyileştirmek istenmiştir. Kentin turizm potansiyelinin çevreye, topluma ve kültürel varlıklara zarar vermeden geliştirilmesi sağlanmak istenmiştir. Halkın korumada bilinçlendirilmesine yönelik eğitim koşullarını düzenlemek ve koruma bilincinin daha üst seviyelere çekilmesinde istenmiştir. Hasar görmüş, terk edilmiş ya da kötü kullanılan tarihi yapıların kent yaşamına aktif katılımının sağlanmasında planda yer almıştır. Alanda yaşayan nüfusun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte donatı alanlarının sağlanması da planlanmıştır.

Meşhed Kenti Koruma Amaçlı İmar Planı doğrultusunda yapılan çalışmalar:

Planın gerçekleştirilebilmesi için kentin tarihi nitelikleri saptanmış mekansal analizler yapılmış ve plan hazırlık çalışmalarına geçilmiştir. Bu amaçla, alt yapıya ait gelişmeler şehircilik ve mimarlık tarihine ait araştırmalar tamamlanmıştır. Bu çerçevede kentin eski gravür, fotoğraf, kroki ve belgelerle tarihi evrim süreci tanımlanmıştır. Tarihi türbenin koruma planının hazırlanması ve uygulanması sırasında yerli ve yabancı uzmanları iş birliği yaparak çalışmışlardır. Tarihi dokuda bulunan bir çok tarihi ve tescilli yapı korunmuştur. Bu yapılar içinde Goher Şad Camisi ve Mederesesi'nde farklı yöntemler kullanarak restore edilmiştir. Tarihi türbenin etrafındaki otopark sorununu çözmek amacıyla türbenin alt katı otopark alanı olarak yapılan başka bir düzenlemedir. Doku içerisindeki trafik yoğunluğunu azaltmak için toplu taşıma sistemleri ön plana getirilmiştir ve bunlara ait özel taşıt yolları yapılmıştır. Dokudaki mevcut ticaret fonksiyonu kent ekonomisine daha fazla katkı sağlayabilmesine adına güçlendirilmiştir.

Alandaki turizm potansiyelinden daha fazla kentin istifade edebilmesi ve gelirinin artması adına turistlere hizmet edebilecek turizm tesis alanları arttırılmıştır. Mevcut caddelerde yeşil bantların kullanılması ve bazı boş parselleri yeşil alan olarak değiştirilmesi kentin mevcut yeşil alanlarının arttırılması adına dikkat çekici başka bir uygulamadır.

Şekil 3.21 : Meşhed Türbesi'nden görüntü (Kültürel ve Miras Bakanlığı).

Şekil 3.22 : Meşhed Türbesi ve çevresinde yapılan kentsel tasarım projesi (Meşhed Belediye arşivi).

Sonuç:

Meşhed tarihi kent dokusu siyasi, sosyal ve kültürel açıdan oldukça değerli ve önemlidir. Farklı dönemlerdeki merkezi yönetimin ve dini liderin bu dokuya daha çok önem verilmesi ve korunması yönünde gereken adımların atılması, ülkenin diğer tarihi dokularından farklı olarak korunması dikkat çekicidir.

Dokunun önemli olma sebebi dokuda bulunan türbedir denebilir. Türbe Şiiilerin 8.İmamının anıtıdır. Türbe bir çok kervansaray, medrese, cami, kapalı ve açık toplantı alanları, sosyal aktivite alanları, dini donatılar, müze gibi alanları kapsamaktadır.

Kentin tarihi dokusunun korunması Şah Abbas döneminden başlanmıştır ve günümüze dek devam etmektedir. Dokunun Korunması daha çok Türbe'ye odaklanarak yapılmıştır. Koruma sürecinde halkın bilinçlendirilmesi ve katılımının ön planda olması belirlenmiştir. 2002 yılındaki uygulamaya başlatan Koruma İmar Planı'nda daha önce varolan bazı sorunların çözülmesine rağmen hala dokuda yoğun bir trafiğin yaşanması ve yeşil alan eksikliği gibi sorunlar dikkat çekicidir.

Dokuya ulaşımın kolaylaştırılması ve toplu ulaşımın güçlendirilmesi, turistlere hizmet edebilecek alanların çoğaltılması ve dokudaki inşaatların yasalara uygun olması, koruma sürecinin pozitif yönlerinden sayılmaktadır.

Şekil 3.23 : Meşhed Türbesi'nin 2008'deki görüntüsü (www.mashhad.ir).

Şekil 3.24 : Meşhed Türbesi'nin 2012 yılına ait fotoğrafı (www.mashhad.ir).

3.3.2 Hemedan kentin'deki koruma yaklaşımı:

Tarihi İpek yolu güzergahında ve stratejik konumuyla daima önemini koruyan şehir, İran'ın orta-batı kesiminde, 3574 m'lik Alvand Dağı'nın engebeli arazisine kurulmuştur (Şekil 3.25). Denizden yüksekliği 1850 m'dir. 2005 itibarıyla 550.284 nüfusa sahip kent,

başkent Tahran'ın 360 km güneybatısındadır. Bazı Asur kaynaklarında, şehrin kuruluşunun MÖ 1100 yıllarına denk geldiği görülse de, tarihçiler şehrin kuruluşunun MÖ 3000 yıllarına kadar dayandığını söyler (Arthur Upham Pope, 1990).

Hamedan Medler tarafından kurulmuştur ve bu medeniyetin başkentiydi. Uzun yıllar bu devlete başkentlik yapan kent daha sonra kurulan Pers Devleti'ne de başkentlik yapmıştır. Daha sonraları ise, sadece imparatorların yazlık konutunun bulunduğu bir şehir olarak kalmıştır (Pirniya, 2005).

Şehir 633 yılındaki Nihavend Savaşı'ndan sonra Müslümanların hakimiyetine girmiştir. 11.yüzyılda Büyük Selçuklular tarafından alınan kent daha sonra Timur tarafından tamamen tahrip edilmiştir. Daha sonra Safevi Devleti zamanında şehir altın devrini yaşamıştır ve çok gelişmiştir. 18.yy'da Osmanlılar tarafından alınan şehir kısa bir süre bu devletin idaresinde kalsa da, şehir ve çevresindeki yerel direnişe fazla dayanamayan Osmanlılar şehri bir anlaşmayla İranlılar'a geri vermişlerdir (Vatandost,2006).

Şekil 3.25 : Hamedan'ın İran'daki konumu ve planı (www.daftar.org ve Belediye Arşivi).

Hamadan'da koruma çalışmalarında halkla bütünleşmeyi sağlamak için, kullanıcılara bilgi verme çabalarına büyük önem verilmektedir. Bu konuda yerel gazeteler ve televizyon tarafından sürekli yenilemeyle ilgili haberleri duyurmaktadır.

Eldeki kaynaklara göre kentin ilk tarihi çekirdeği dairesel yapılmıştır ve günümüze kadar eski şeklini koruyabilmiştir (Shirazi, 1998).

1807 Yılında kenti savunma amacıyla çevreliyen surlar ve kente düzenli bir şekilde giriş için kapılar yapılmıştır. Bu yıllarda Hamadan tarihi dokusu içinde bir çok yeni bina yapılmıştır. Hamam, Medrese, Cami, Han, kaleler, Konut Mahaleleri v.b gibi binalar bu dokuda yer almışlardır.

20. yy. da Pehlevi döneminin başlamasıyla kentin tarihi dokusunda çok değişimler meydana gelmiştir. Yine bu dönemde kenti çevreleyen surların yıkılmasıyla kent büyümeye başlamıştır ve asıl işlevini yitirmiştir. Demiryollarının yapılması, kentle kırsal alan arasındaki ulaşımı kolaylaştırmış, nüfus büyük bir hızla artmış, iki katına ulaşmıştır. Tarihi merkez dışına taşan ve çağdaş gereksinmelere göre biçimlenen yeni kent hızla gelişmiş, değişikliklere uğramıştır (Pirniya, 2005).

Kentin tarihi dokusuna baktığımızda aşağıdaki bilgiler elde edilmektedir:

- Tarihi dokuda düz aksların kullanılması
- Tarihi dokuda bulunan ana caddelerinin 3.5m eninin olması
- Dokudaki ticari fonksiyonların sürekli devletler tarafından değiştirilmesi
- Dokudaki parseller kare şeklinde ve simetrik olarak yapılması
- Her konut alanına 17.5×17.5m yer ayrılması
- Binalarıda İran mimarisinin özelliklerinin kullanılması

Kentte koruma çalışmalarına başlarken, tarihi merkez 9 bölgeye, bunlar alt bölgelere, bu bölgeler de çalışmaların bitiminde bir bütün oluşturacak şekilde minimum müdahale ünitelerine ayrılmıştır. Bu alt bölgelerin, çalışmaların hızı açısından olabildiğince teknik ve strüktürel yönden homogeny olmalarına özel gösterilmektedir. Yapıların sistemli araştırılmaları ile dikkatlice belirlen yapı tipleri, korumaya yönelik sınıflamaya tabi tutulmuş ve aşağıdaki gibi ayrılmıştır:

- Restorasyonu yapılacak yapılar
- Yenileme yapılacak yapılar
- Yıkılacak yapılar

Kentin Koruma Planı ve uygulama süreci:

1912 yılında ilk düzenleme planı yapılmıştır. Bu planla; kentin büyümesi ve yeni yollar yapılması, bazı ana caddelerin genişletilmesi, ikinci derece önemli sokakların düzelmesi ve daha iyi duruma getirilmesi amaçlanmıştır (Arthur Upham Pope, 1990).

1948'de Kültür ve Miras Bakanlığında kentin korunmasına yönelik bir planının yapılma kararı alınmış ve hazırlanması için kentin Kültür ve Miras İdaresi görevlendirilmiştir (Şekil 3.26).

1957’de planın yürürlüğe girmesiyle kentin tarihi dokusunun bir kısmı tahribe uğramıştır. Ülkenin bu yıllarda modernleşmesi ve batı ülkelerinin mimari ve şehircilik özelliklerinin kullanılması tahribin nedenlerindendir (Hamadan Belediyesi Arşivi, 2000).

1980’ların başında Hamedan Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışma ile tarihi merkezin özelliklerinin ve bölgenin etkin korunmasına yönelik uygulama ve öneri geliştirme çalışmalarına başlamışlardır. Bu yıllarda halkın katılımı ve bilinçlendirilmesine yönelik ilk adımlar atılmıştır (Vatandost, 2006).

1990’larda kentin tarihi dokusunda yer alan tarihi binalar restore edilmeye başlamıştır. 1998’de ise kentin ilk Koruma İmar planı, kentin Kültür ve Miras İdaresinde hazırlanmış olup yürürlüğe girmiştir. Plan, yerel ve yabancı uzmanların iş birliği yapılmasıyla hazırlanmıştır (Hamadan Belediyesi Arşivi, 2000).

Şekil 3.26 : Hamadan’ın Kaçarlar dönemindeki görüntüsü.

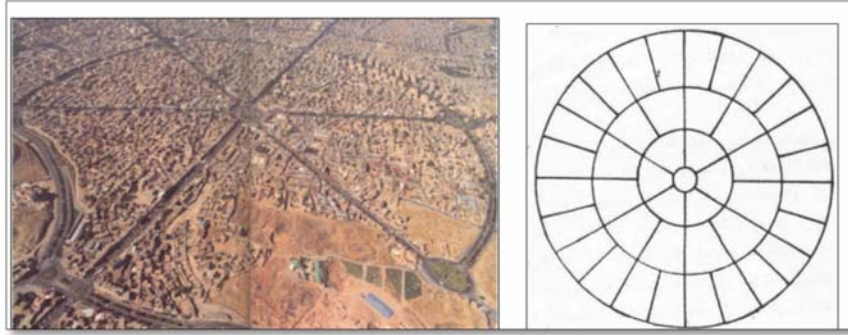
Hamedan Kenti Koruma Amaçlı İmar Planı’nın hedefleri:

Hamedan Koruma Amaçlı İmar Planı’nın ana hedefi bütün koruma amaçlı imar planında olduğu gibi tarihi merkezi yok olmaktan kurtarmak olarak söylenebilir. Tarihi merkezi canlı tutabilmek için gerekli tüm kentsel donatım ve servisleri getirilmesi amaçlanmıştır. Tarihi alanın ulaşım sorunlarını çözebilmek adına yeni bir ulaşım ağının oluşturulması kararlaştırılmıştır. Tarihi dokuya kimliğini veren bu alanda kendine has bir dokunun oluşmasını sağlayan hasar görmüş binaların onarılarak tekrar canlandırılması yönünde kararlar alınmıştır. Alanda yeralan boş parsellerin yasalara uyularak işlevlendirilmesiyle dokuda çevre görüntüsünün iyileştirmesi amaçlanmıştır. Halkın korumada bilinçlendirilmesine yönelik eğitim koşullarını düzenlemek ve geliştirmek adına birtakım kararlar alınmıştır. Planın kent ekonomisine daha etkin katkısının sağlanmasına adına

kentin turizm potansiyelinini kullanarak kent ekonomisine katkı sağlayacak çalışmalara yerverilmiştir.

Şekil 3.27 : Hamadan'a ait fotoğraflar (Kültürel ve Miras Bakanlığı).

Şekil 3.28 : Hemdan'ın 2007'deki planı (Kültürel ve Miras Bakanlığı)

Şekil 3.29 : Hemadan'ın tarihi dokusunda bulunan ana meydanı
(Hamadan Belediye Arşivi)

Hemadan Kenti Koruma Amaçlı İmar Planı Doğrultusunda Yapılan Çalışmalar:

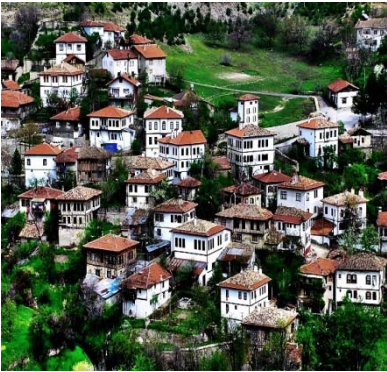
Planın hayata geçirilmesine yönelik çalışmaların en başında yeni bir ulaşım ağının ortaya konulmasıyla trafik sorununun çözülmesine çalışılmış ve tarihi dokudaki araç trafiğinin yoğunluğunu azaltacak yaya alanlarının tasarımı önem verilmiştir. Tarihi dokunun ana caddelerinde mağazaların açılması ile dokuda sokak etkinliklerini arttırılması sağlanmıştır. Dokudaki ana caddelerin mevcut kullanımları değerlendirip daha işlevsel kullanılabilmesi için yapılması gerekenler gözden geçirilmiştir. Dokuda sosyal aktivitelerin artırılması için yeni donatı alanlarının oluşturulması çalışılmıştır. Binaların restorasyon sırasında, İran tarihi mimarisinin gözardı edilmeyerek ve binanın yapıldığı dönemin özelliklerinin kullanılması ön plana çıkarılmıştır. Dokuda yeni inşaa edilen binaların yasalara uyulması sağlanmıştır. Tarihi dokunun eski dairesel şeklinin korunması büyük oranda sağlanmıştır. Anıtsal yapılara ve geleceğe yönelik ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler ışığında; restorasyon, kısmen koruyarak sıhhileştirme, yıkım koşullu yeniden yapım, yeniden yapmamak üzere yıkım alanları belirlenmiştir.

Sonuç:

Hamedan tarihi dokusu ülkenin en eski başkenti ve bir çok tarihi binaya içermesinden dolayı oldukça önemlidir. Kentteki koruma çalışmaları Kaçarlar dönemini sonlarından başlayarak Pehlevi döneminde daha hız kazanmıştır ve devrimden sonra bir çok koruma planlarının uygulamaya geçtiğini görebiliriz.

Habibi, bu dokunun koruma amacını şu şekilde tarif etmiştir; tarihi dokunun dairesel şeklinin korunması ve turizm sektörünü ön plana getirilmesi şeklinde bu dokuyu koruyarak gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır (Habibi, 2005).

Kentin tarihi dokusuyla ilgili çıkarılan yasaların uygulanmasının zorunlu olması ve belediyenin koruma sürecinde her şeyi kontrol altına alması, kentin pozitif özelliklerindendir.

		GENEL ÖZELLİKLER 1. Uzun zamandır varolan, çeşitli kavimlerin yaşadığı eskibir kent 2. Yüksek kuleleri olan konutlar mevcut 3. Bütünleşik koruma kavramı uygulanmış 4. Halkın kararları etkin rol oynamış, demokratik bir koruma anlayışı mevcut Kaynak No: Abruhamsen, P., (1979), "Mimari Mirasın Korunmasında Halkın Katılımı", Mimarlık 158, Alkan, A., (1994), Konya Tarihi Kentin Planlama Sorunları, Konya,Cervellati, L. (1979) "Kentsel Yayınlaşmanın _rdelenmesi Bologna Örneği", Mimarlık 158, Nayır, Z., (1979a), "Bologna Tarihi Merkezi Koruma Çalışmaları" Çevre 3 Syf 59- 70	PLAN HEDEFLERİ 1. Tarihi merkezi yok olmaktan kurtarmak 2. Yapıya etkin bir işlev vererek, onu bölgenin sosyaleve ekonomik içeriğiyle bütünleştirmek 3. Tarihi yapı varlığıyla uyuşmayan tüm işlevleri merkezden dışarı çıkarmak, böylece tarihi kenti yineeski işlerliğine kavuşturmak. 4. Tarihi merkeze gerekli tüm kentsel donatım ve servisleri getirmek 5. Motorlu trafikle bağdaşmayan yol dokusunun birkısmını yayalara tahsis etmek	BUGÜNKÜ DURUMU Yapılan çalışmalar ile olumlu sonuçlar elde edilmiş, birçok yapı koruma altına alınmıştır. Halkın katılımı projenin başarısını arttırmıştır. Turizm açısından değerlendirildiğinde, birçok insan bu tarihi şehri ve güzel yapılarını görmek için ziyaret etmektedir.
		1. Olağanüstü bir Avrupa kültür mirası sitidir. 2. Şehirde kültürel ve dinsel çeşitlilik hakim 3. Savaşsonrasında büyük tahribat yaşanmış 4. Unesco'nun Dünya Miras Listesine aday 5. Nehir kıyısında yükselen tepeler boyunca sıralanmışyapılar mevcut Kaynak No: Eski Mostar Kentini Koruma Çalışması, Yugoslavya, Yapı 70 Syf 30, Öztürk,O., (2001), "Mostar Eski Kent Dokusunu Degerlendirme ve Savas Sonrası Planlama Önerisi"Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü, _stanbul, Özer, D. N., (2004), "TarihiMostar Kenti Korunması ve Canlandırılması Programı" Yapı 274 Syf 54-59	1. Tarihi köprü ve tarihi mahalleler arasındaki bütünlesmeyi güçlendirmek. 2. Neretva Nehri'nin şehrin görüntüsünü ve kimliginiolusturmada merkez oldugunu kabul etmek, dogalpeyzajını korumak 3. Sehir merkezinde iyi planlanmış bir taşıt yolu düzeni ve ayrı bir yaya yolu ağı kurarak dolasıımı etkinduruma getirip iyilestirmek 4. Hasar görmüş, terk edilmiş ya da kötü kullanılantarihi yapıların yasama kavusturulmasını sağlamak.	Yapılan planlama ve restorasyon çalışmaları ile Mostar kenti sadece fiziksel anlamda değil ekonomik ve toplumsal boyutta da önemli ölçüde canlandırılmıştır. Çalışmaların gerçekleştirilmesi kentyöneticileri, kuruluşlar, yapı sahipleri ve kentlilerinortak çalışmaları ile gerçeklestirilmistir. Birçok insanbu tarihi sehri, güzel yapılarını ve tarihi MostarKöprüsü'nü görmek için ziyaret etmektedir.
		1. Safranbolu, geleneksel Türk toplum yasamının özelliklerini kent ölçeğinde yasatan, tarihi ve kültürel eserlerini tüm insanlara sunan örnek bir kenttir. 2. UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır. 3. Geleneksel Türk mimarisi tarzında evlere sahiptir. 4. Genelde 2-3 katlı evler mevcuttur. 5. Yöre halkının katılımı ile yapılan bir koruma anlayışigelişmiştir. Kaynak No: Alkan, A., (1994), Konya Tarihi Kentin Planlama Sorunları, Konya, HasoL.D., (1997), "Kent Boyutunda Bir Koruma Örneği:Safranbolu" Yapı 186 Syf 66-67	1. Korunacak yapıların belirlenip, yol formunu yaratanögelerin,yolların ve yol dokusunun, bahçe duvarlarının, dogal görüntüsünün korunması 2. Altyapı öğelerinin denetim altında tutulması 3. Halkın bilinçlendirilmesi 4. Devletin, belediyenin, vakıfların birlikte hareket ederek restorasyon çalışmaları yürütmesi 5. Tarihi yapıya zarar vermeden yapılara yeni işlevlerkazandırarak turizme açılması	Halkın bilinçlenmesi sağlanmış, her Safranbolulu orijinal haliyle korunmuş bir evin yada kültür varlığının diğerlerinden maddi olarak daha değerli olduğunun farkına varmıştır. Turizm açısından olumlu gelişmeler sağlanmışher yıl binlerce turist burayıziyaret ederek ekonomik kalkınmayı sağlamaktadır.Yapılar orijinal haliyle korundukları ve kültürümüzühala yasattıkları için oldukça ilgi görmektedir.
		1. Büyük bir kısmı yıkılmışve yok olmuşiki surla çevrilidir. 2. Kale içi'nin sokakları ve yapıları Antalya tarihinin izlerini günümüze kadar getirmektedir. 3. Evler genellikle yığma taştan ve ağaç bağlantılı olarakyapılmışlardır. 4. Kale içinde birçok ev aslına uygun restore edilmiştir. 5. Kale içi günümüzde, eğlence yerlerinin, pansiyonların,restoranların ve dükkanların bulunduğu eşsiz güzellikte birturizm merkezi olmuştur. Kaynak No: Antalya Kaleiçi Emanet Komisyonu Görevlileri, (1986), "Antalya Kaleiçi",Kaya, M., (1992), "Antalya Kaleiçi'nin Sosyo-Kültürel Degisininin Yapılasma ÜzerineEtkileri" Yüksek Lisans Tezi Y.T.Ü. , Madran, E., (2001), "Koruma _mar PlanlarıveAntalya Kaleiçi Örneği", Mimarlık 297	1. Kaleiçi konumuyla, homojen yapısıyla yörede giderek artan turizm aktiviteleriyle bir bütünoluşturmak,. 2. Tarihsel çevre unsuru ile güncel yaşam gereksinimleri arasındaki çelişkiyi en aza indirmek, 3. Kaleiçi mahallerindeki sosyal adaleti onarmak 4. Ekonomiyi düzeltmek 5. Fizik çevreyi sağhklastırmak 6. Tarih, kültür ve yöresel çevre degerlerini korumak 7. Kaleiçi'ni gerekli turistik işlevlerle dengeli olarak donatarak, yöre halkının burada kalmasını sağlamak.	Sağlıklı, işlevsel ve canlı bir kent parçasıkazandırmıştır.Yöre halkının bilinçlenmesisağlanmıştır. Antalya'da zamanında yalnız temellerive cepheleri kalan yapı grubundan, bazıları onarılaraközgün durumları aynen saklanabilmiş, bazıları yenideninşa edilmiştir. Bu çevreyle uyum içinde olmasıgerekten tüm çevre elemanları ile yalnız bu merkeze aitaltyapı şebekesinin de yapılmasıyla bir yat limanı veturizm merkezi ortaya çıkarılmıştır. Kaleiçi'nin hemtarihi ve kültürel mirasını değerlendirmesi, hem deekonomik işlerlik kazandırması açısından olumlu biryaklaşım olarak görülmelidir.

	1. Dini açıdan İranın en önemli kentidir.(Başka bir deyişle, Şiilerin dini başkentidir). 2. Ülkenin ikinci kalabalık kentidir ve kentin tarihi dokusu kentin merkezinde ve türbenin etrafında yer almaktadır. 3. kentin ilk gelişimi Safeviler döneminde ve Merkezi-Radyal olarak belirlenmişti. 4. dokudaki ilk Müdahale, Şah Abbas tarafından yapılmıştır. Kaynak, Falamaki, M., (2009), Preservation and Revitalization of Historic Cities, Tahrn University	1. Yenileme ölçeğinin ve gerçek ölçeğin arasında ilişki sağlanması 2. Halkın katılımına önem verilmesi 3. Organlar arasında ilişkinin sağlanması 4. Yerel özelliklerin gözden geçirilmesi	Halkın bilinçlenmesi ve dokuda ekonomik kalkınmanın sağlanması, dokunun bugünkü en önemli faktörlerindendir. Doku, dini bir doku olduğundan dolayı binlerce ziyaretçinin ağırlanması için dokuda bir çok otel ve konaklama tesislerin yapılmasını görebiliriz. dokudaki trafik yoğunluğunu azaltmak için bir çok katlı otopark yapılmıştır. anıta bağlanan bazı caddeler ise yaya yolu olarak kullanılmaktadır.dokuda var olan türbenin diğer kentlerin tarihi dokularından çok daha iyi bir şekilde korunması dikkat çekicidir.
	1.Ülkenin en eski başkentidir. 2.kent ilk yapıldığı zaman sadece askeri fonksiyonuna sahipti. 3.kentin planı yuvarlak olduğu için dünyanın en ilginç kent planlarından biridir. 4.kentin tarihi dokusu bu yuvarlağın tam ortasında yer almaktadır. 5.ent ipek yolu üzerinde yapıldığı için önemli bir ulaşım ağına sahiptir. Kaynak, Falamaki, M., (2009), Preservation and Revitalization of Historic Cities, Tahrn University	1. 2.derecede merkezi alanların ve caddelerin yapılmasıyla merkezdeki trafik yoğunluğunu azaltmak 2. Tarihi dokuda nüfus artışını engellemek ve yoğunluğunu azaltmak ve bu dokudaki yoğunlaştıran alanları doku dışına taşımak 3. Radyal sistemlerde merkezi meydanda trafiğin yoğun olmasından dolayı bu alanda servis mekanları , yeşil alanları ve otoparkları çoğaltmak.	Ülkenin tarihi kenti olarak adlandırılmıştır. Halkın bilinçlendirilmesi ve halıkı dokunun korunmasında katılımının sağlanması iyi bir şekilde yapılmıştır. Farklı dönemlerden tarihi eserleri kapsamaktadır. Bina bazındaki tarihi eserleri daha çok dikkat edilmiştir. Kentin ana yuvarlak planını kentin genelinde yapılmasına dikkat edilmiştir.

Çizelge 3.3 : Avrupa’da, Türkiye’de ve İran’da yapılan örnek koruma çalışmaları

3.4 Bölüm Sonucu:

Çizelge 3.3'te gördüğümüz gibi Avrupa, Türkiye ve İran tarihi kentlerini ve dokularını incelediğimizde bu dokuların günden güne kullanıcılar tarafından bilinçsiz bir şekilde tahribata uğradıklarını görebiliriz. Dünya çapındaki bazı koruma kurumlarının kurulması ile bu dokuların korunmasına yönelik adımlar atılmaya başlamıştır. Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması ve uygulanması, tarihi dokular ve eserleri dünya miras listesinde kaydetmek artık ülkeler arasında bir rekabete dönüşmüştür. Tarihi dokuların ilk koruma adımları Avrupa ülkelerinden başlayarak ortadoğuda da devam etmektedir.

- Koruma daha çok turizm ve ekonomik gelirin sağlanması amacıyla yapılmaktadır
- Ekonomik gelirin sağlanması yanında bu dokuların gelecek kuşaklara aktarılması da amaçlanmaktadır
- Koruma sırasında halkın bilinçlendirilmesi ön plana getirilmektedir
- Tarihi dokuların korunmasında yerli ve yabancı koruma uzmanları tarafından İmar planlarının hazırlanması dikkat çekmektedir
- Bu dokuların korunma sırasında devletler tarafından maddi desteğin sağlanması korumaların hız kazanmasında önemli olması belirlenmektedir
- Dokuların korunmasında yaşam seviyesini yükseltmek ve dokunu asıl sahipleri tarafından kullanmak gibi kavramlar sürekli tartışılmaktadır

Sonuç olarak yukarıda bahsedilen önerilerin ve politikaların başarılı yada başarısız olması gibi bir durum sözkonusu değildir. Sadece devletler ve kentli yaşayan nüfus nezdinde bu dokuların korunması ve gelecek nesillere kimlikleri korunmuş bir şekilde aktarılması burada çok önemlidir. Tarihi dokular bir şehrin yüzyıllarca yıllardan günümüze gelen şehrin özü ve kimliğidir. Bu tarihi dokuların etkinliğinin sağlanamıyor ve korunamıyorsa düzenli bir kentleşmeden bahsetmek mümkün değildir.

4. URMİYE TARİHİ KENT MERKEZİNİN KORUMA, GELİŞTİRME ve İYİLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER:

Dördüncü Bölümde Urmiye Tarihi Dokusu'nun koruma sorunlarını incelemek için önce konumu, coğrafi özelliklerini ve genel tarihini özetleyerek, kentin tarihi dokusu üzerinde bazı analizler yapılmaya çalışılarak, dokunun iyileştirmesine yönelik ortaya çıkan bazı sorunlara öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

4.1 Urmiye'nin Konumu:

Batı Azerbaycan Eyaleti İran'ın 31 eyaletinden birisidir. Şekil 4.1 ve 4.2 de gösterildiği gibi Ülkenin kuzeybatısında bulunan eyaletin, batısında Türkiye ve Irak, kuzeyinde Nahçıvan, doğusunda Doğu Azerbaycan ile Zencan bulunur.

Şekil 4.1 : Batı Azerbaycan ilinin İranda'ki konumu (www.daftar.org).

Urmiye, Batı Azerbaycan eyaletin orta kısmında yer almaktadır (Şekil 4.2). Türkiye'ye sınırı vardır ve Esendere Sınır Kapısı'dan Türkiye'ye açılır. Urmiye, verimli topraklarıyla ve ılıman havasıyla bir yönden Kafkasya, Azerbaycan, Anadolu ve Mezopotamya, diğer yönden de Urmiye Gölünün çevresinde yayılmış olması sebebiyle özel bir konuma sahiptir.

Urmiye, doğuda Urmiye Gölü'ne, batıda ise İran'ı Türkiye'den ayıran sınıra ve kuzeyden güneye doğru sıralanan dağlara kadar uzanmaktadır. Urmiye'nin kuzeyinde Salmas'la kendisini ayıran Şah Bazit Afgan Dağı, güneyinde ise Uşnu şehrinin yer aldığı Kadir Havzası bulunmaktadır. Ova ve dağlık bölgelerden oluşan Urmiye, doğudan batıya doğru

yol alan Bazanduz, Barde Sur, Ravza ve Nazlu ırmaklarını bünyesinde taşımaktadır. Urmiye'nin köyleri ise adeta yeşillığe bürünmüş vaziyettedir.

Eyaletin yüzölçümü 39.487 km² (Urmiye Gölü ile birlikte 43.660 km²), 2006 yılı nüfusu 3.015.361, idare merkezi Urmiye şehridir. Urmiye kenti, ülkenin 37 derece 35 dakika kuzeybatısında, Urmiye Gölünün ise batısında yer alır (Geographical Institute of the Armed Forces, 2000).

Şekil 4.2 : Urmiye'nin Batı Azerbaycan'daki konumu (www.daftar.org).

Kentin doğusunda yer alan Urmiye Gölü, dünyanın ikinci büyük tuz gölüdür ve içerdiği minerallerle dünyada büyük önem taşır. Urmiye Gölü, 5.200 kilometre kare yüz ölçüme sahiptir; ama yapılan araştırmalarda gölün günden güne küçüldüğü ifade edilmektedir (Şekil4.3). Bu da son yıllarda kar yağışının miktarının azalmasından ve bölgedeki yapılan barajlardan kaynaklanmaktadır (UNESCO).

Şekil 4.3 : Urmiye Gölünün kurutulmadan öncesi ve sonrası
(<http://urmudailyphoto.blogspot.com>)

Çizelge 4.1 Urmiye'ye ait genel bilgiler (wikipedia.org)

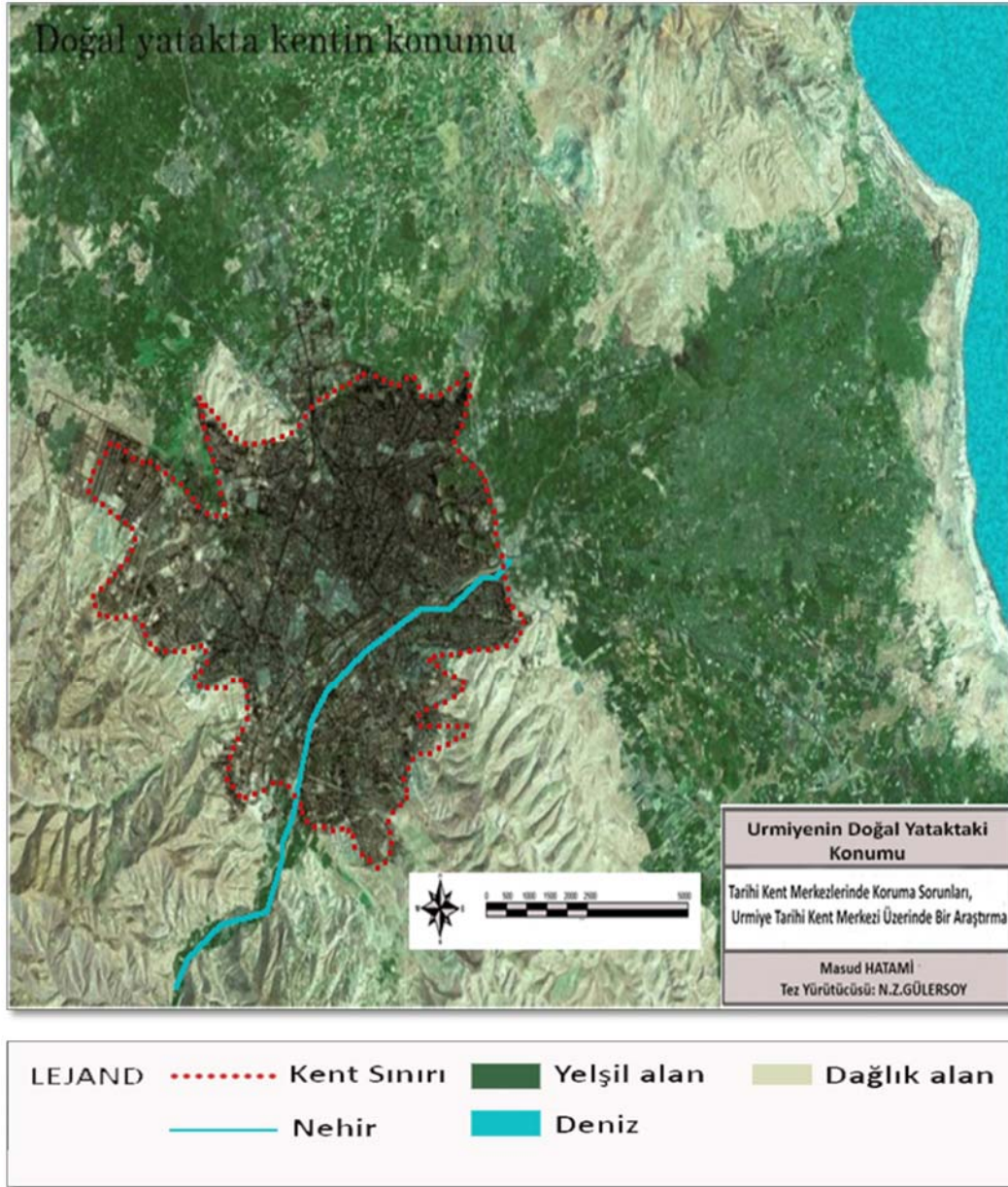
Nüfus	871204(2006 sayımı)
Nüfus artışı	%4.3 (yıllık)
Rakım	1332m
Yüzölçümü	42.7 km ²
Nüfus yoğunluğu	14000 kişi/km ²
Din	Şii
Dil	Azeri türkçesi

4.2 Kentin Doğal Yapısı:

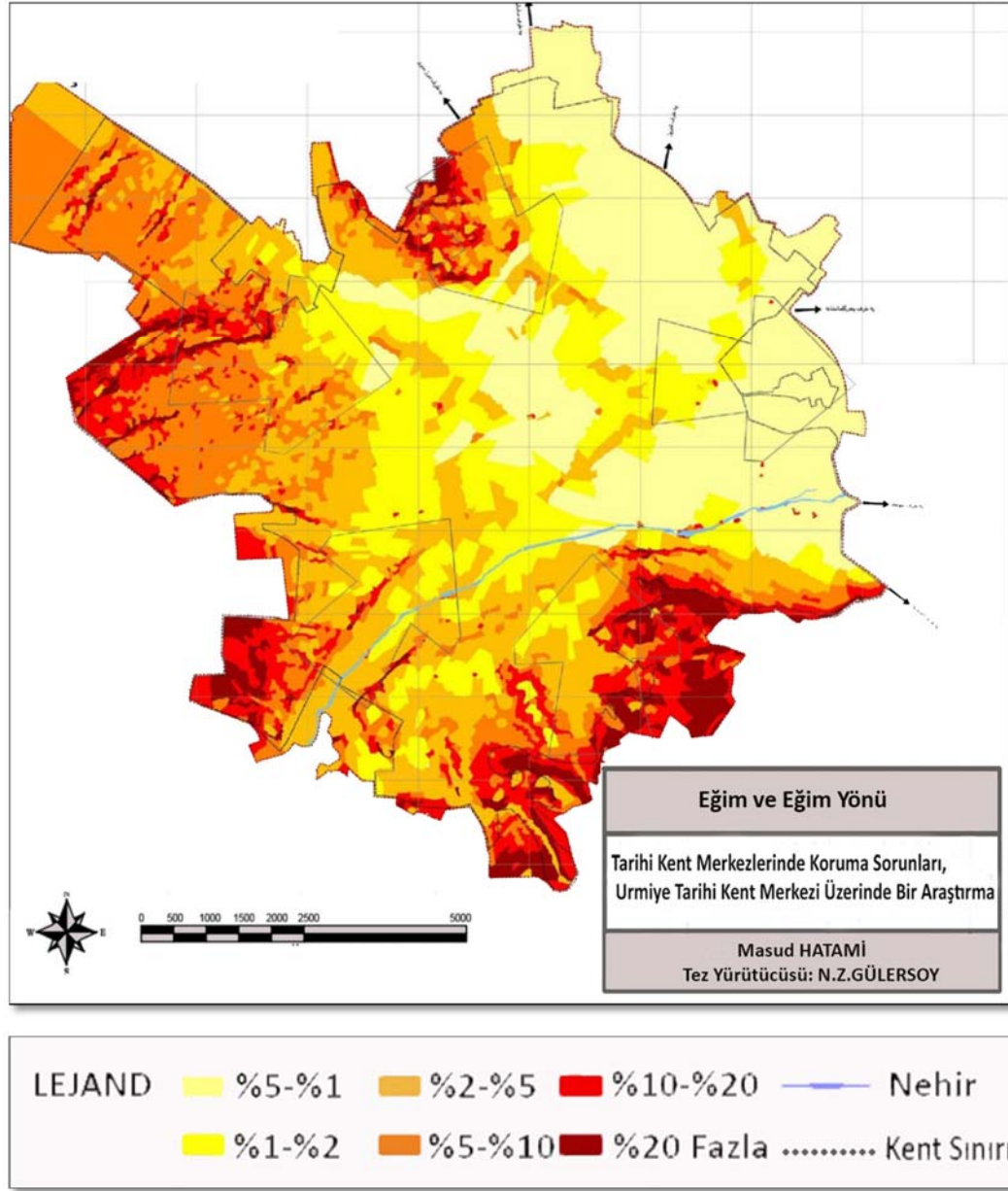
4.2.1 Topografya:

Urmiye bölgesinin topografik haritası, bu bölgenin batıdan İran, Irak ve Türkiye'nin dağlarıyla bağlandığını göstermektedir. Ayrıca bu dağlar bölgenin kuzey ve güneyini de kapsamaktadır (Şekil 4.4 ve 4.6). Urmiye'nin yükseltisi güneybatıdan doğuya doğru azalmaktadır ve Urmiye ovasının uzunluğu 1500 Km'dir (Şekil4.5). Bölgenin doğu tarafında tortul bataklık ovalar ve tuz alanları bulunmaktadır. Urmiye kenti, ülkenin 37 derece 35 dakika kuzeybatısında, Urmiye Gölünün ise batısında yer alır. Kent batı-güney-

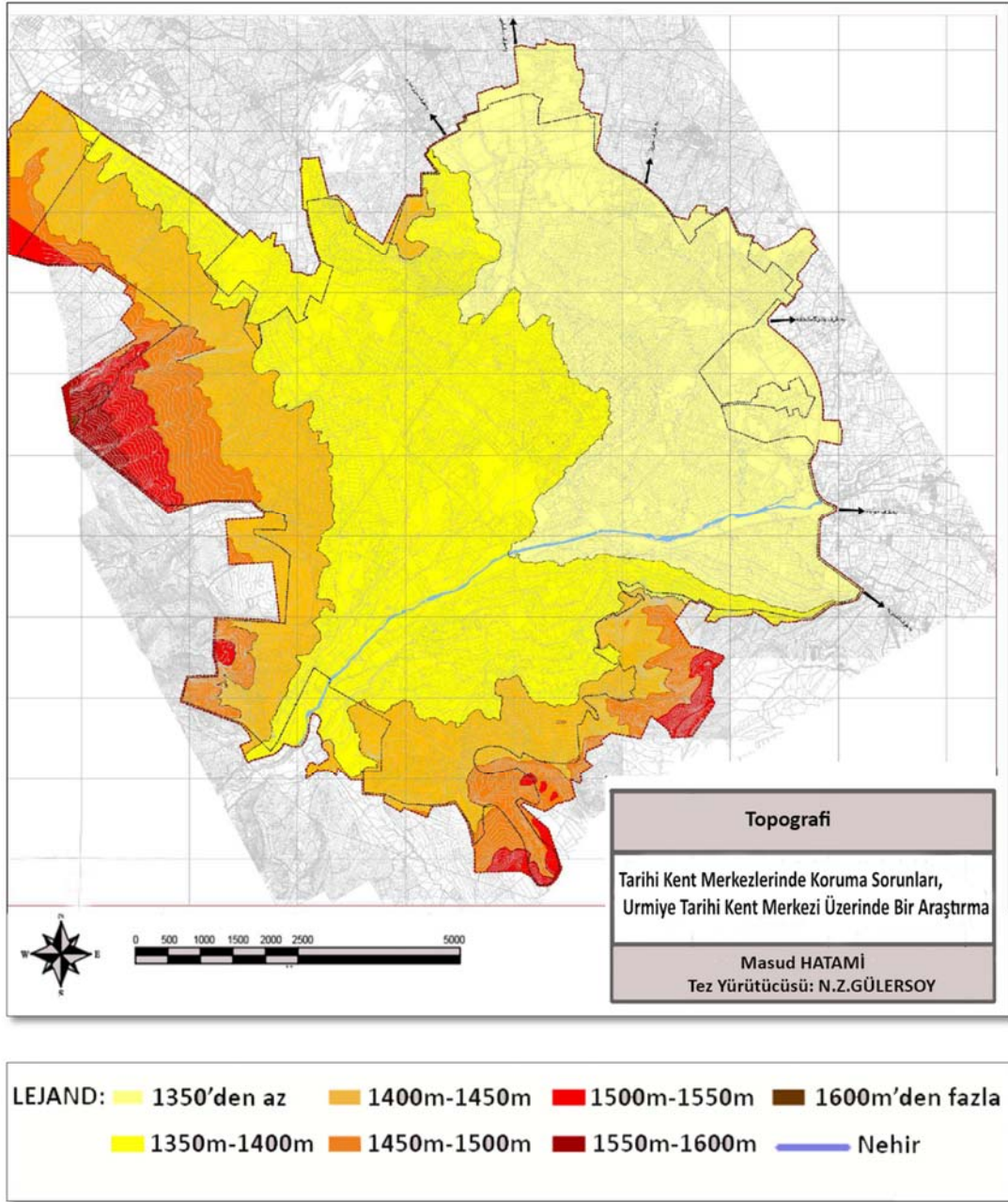
güneybatı ve kuzeybatı da 1500-2500m yüksekliğinde dağlar tarafından çevrenmiştir (Heyet, 1997).

Şekil 4.4 : Urmie'nin doğal durumu (Silahlı Kuvvetlerin Coğrafi Kurumu Arşivi).

Şekil 4.5 : Urmie'nin eğim ve eğim yönü (Geographical institute of the armed forces, 2000)

Şekil 4.6 : Urmie'nin topografik haritası (Geographical institute of the armed forces, 2000)

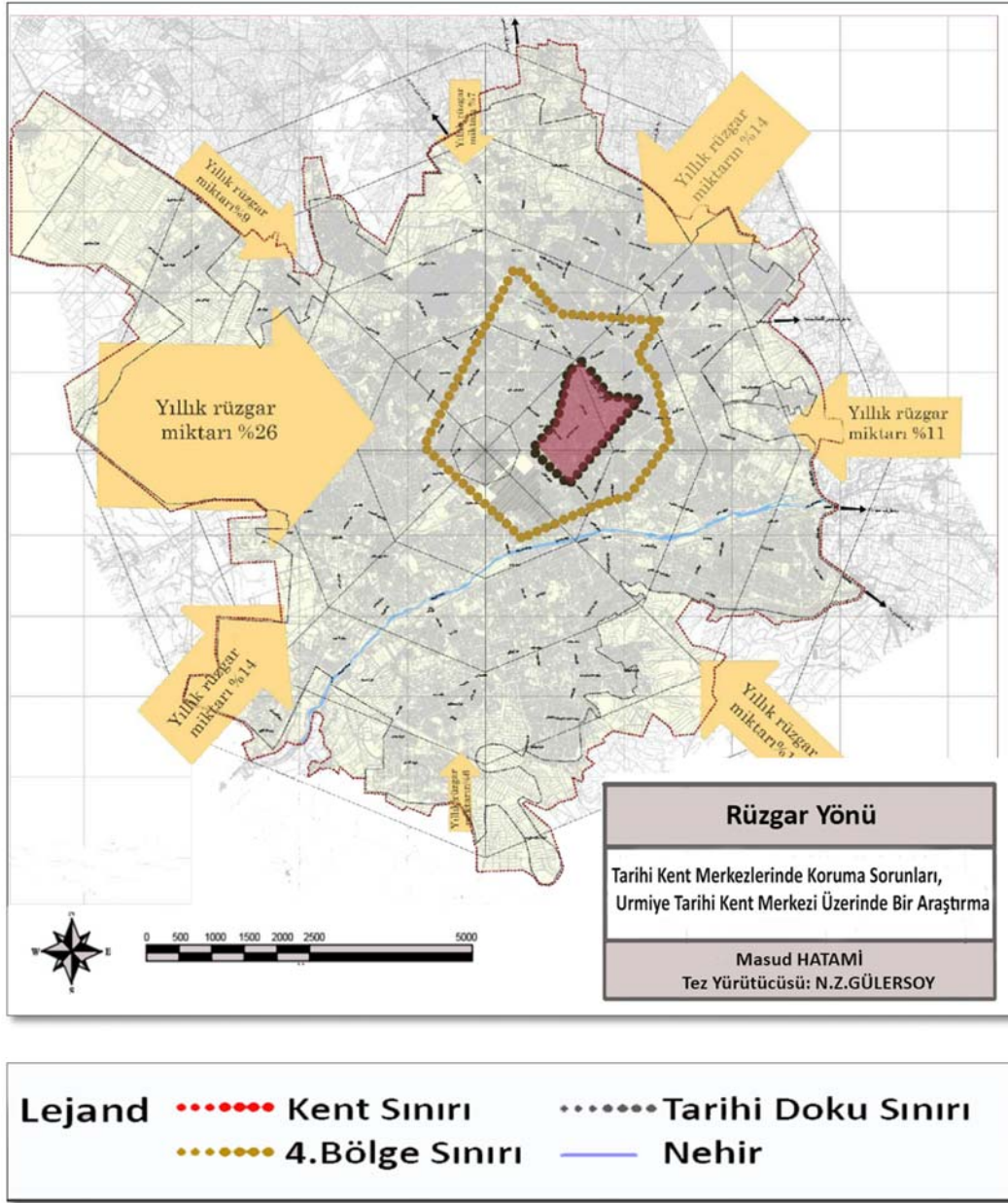
4.2.2 Kentin İklim Koşulları:

Urmiye bölgesinde karasal iklim görülmektedir ve dört mevsim yaşanmaktadır. Urmiye'nin rakımı 1332m dir. Kent göle yakın olması nedeniyle, kent ikliminin orta iklim kuşağında yer almasına neden olur. Bu nedenle Urmiye soğuk kışa sahiptir. Urmiye, Urmiye Gölü kıyısında yer aldığı için ılıman bir iklime sahip olsa da, yükseltisinin fazla olması özellikle güney bölgesinde ve kuzeyden gelen soğuk hava akımları nedeniyle oldukça soğuk kışlar geçirir. Yazları ise ılık geçer. Kentin Ortalama sıcaklığı 10.8 °C'dir. Temmuz ayı en yüksek sıcaklık 34 °C iken, Ocak ayı en düşük sıcaklık -16 °C derece olarak ölçülmüştür (Tabasi, 2006).

Urmiye'de yıllık yağış oranı 287/3 mmdir. Yağış, en çok yılın en soğuk mevsiminde olur ve kar olarak görülür. Yılın en az yağışı yaz mevsiminde düşer. En yüksek yağış miktarı ilk baharda (120.2mm), kışın (84mm) , sonbaharda (66.1mm), ve yazın (17mm) olarak ölçülmüştür. Son yıllarda yağış miktarının azaldığı belirlenmiştir (Tabasi, 2006).

Bağılı nem oranına göre Urmiye nemli bir kent olarak tanımlanabilir. (West Azerbaijan Meteorological).

Şekil 4.7 de gösterildiği gibi Urmiye'ye en çok rüzgarın estiği yönler batı ve kuzey doğudur. Bunlar dışında kentin güney ve güney doğusundan da rüzgar esmektedir. Kentte rüzgarın en az estiği yön kuzeydir. İlk bahar mevsimler arasında rüzgarın en çok estiği mevsimdir. Kentin göle yakın olmasından dolayı rüzgar gece ve gündüz farklı yönlerden kente esmektedir. Yazın doğudan esen rüzgarın güçlü olmasından dolayı kente gölden temiz ve oksijenli hava kentte gelmektedir. Maximum rüzgar hızı ortalama 7.7 nat dir. (Anzali, 2004).

Şekil 4.7 : Urmie'nin mevcut rüzgar yönü (Geographical institute of the armed forces, 2000).

4.3 Urmie'nin Oluşumu ve Gelişimi:

4.3.1 Urmie'nin Tarihi:

Urmie, tarihi belgeler ve arkeolojik bulgulara göre Azerbaycan'ın hatta Orta Doğu'nun en köklü geçmişe sahip şehirlerinden birisi olarak kabul edilir. Şehrin adının nereden geldiğine dair çeşitli görüşler vardır. Bunlardan birisi; Urmie adının 5000 yıl önceki

Türkler, Sümerler ve Urartularda kullanılan ve şehir manasına gelen “Ur” kelimesiyle bağlantılı olduğudur (Melikzade 2009).

Asurlular Dönemi (M.Ö 2100-1800 yılları arası):

Asurlular’la ilgili kaynaklarda, Urmiye Gölü civarında Urmeyate adında bir yerden bahsedilir. Zerdüşt geleneğine bakıldığında, hem Avesta hem de Orta dönem Farsça kaynaklarında geçmemekle beraber Urmiye, Zerdüşt’ün doğduğu yer olarak ifade edilmektedir. Urmiye civarında bulunan Göktepe mevkiinde, 1888 yılında ortaya çıkarılan ve üstünde Babil ilahlarının bulunduğu bir mühür M.Ö. 2000 tarihine aittir. Urmiye, bazı kaynaklarda rastlandığı gibi eski Urmeyate ise, Manlıların yaşadıkları yerlere denk gelmektedir ve bu yüzden Urmiye bölgesi, Aşurluların ve Van (Urartu) Krallığı’nın hakimiyet alanında kalmaktadır (Minorsky 1984).

Urartular Dönemi (8. Yüzyıl sonları ve 7. Yüzyıl başları):

Urartular dönemine ait taştan yapılmış kale kalıntıları, Urmiye’nin Urartular için de önemli bir merkez olduğunu göstermektedir. Türk hakimiyetine girmeden önceki en parlak zamanlarını Urartular döneminde (M.Ö IX. asır) yaşayan şehir, M.S. 623 yılında Bizans İmparatoru Herakleios tarafından işgal edilmiştir (Gürsoy, 1984).

İslamiyet Dönemi (M.Ö 651 yıllar):

İslamiyet döneminde Urmiye’yi, şehirde birçok kaleler inşa ettirmiş olan Sadaka Ali fethetmiştir. Başka bir iddiaya göre şehir, Hz. Ömer zamanında, 640’ta Musul’u fethetmesi için gönderilen Utba b. Farkat tarafından ele geçirilmiştir. İstahri ve İbn Havkal gibi IX. yüzyıl coğrafyacıları Urmiye’yi, Erdebil ve Meraga kentlerinden sonra üçüncü önemli merkez olarak göstermektedirler (Melikzade 2009).

Urmiye’de, VII-VIII. asırlarda Emeviler, IX-X. asırlarda Abbasiler, daha sonra ise bir müddet İran’ın kuzey bölgelerinde hüküm sürmüş olan Deylemliler hakimiyet kurmuştur. Urmiye, Azerbaycan coğrafyasının önemli merkezlerinden biri olmakla birlikte, İslamiyet döneminde de adından çokça bahsedilen Safiyyeddin Urmevi, Ebu’l Hasan ve Mirza Ağa gibi yüzlerce alim yetiştirmek suretiyle İslam kültür ve medeniyetinin gelişmesinde önemli roller üstlenen bir şehir kimliğini elde etmiştir (Minorsky 1984).

Selçuklu Dönemi (1037 - 1194):

Azerbaycan'ın bütünüyle Türkleşmesi, Selçuklu (Oğuz) Türklerinin İran'a, bilhassa Azerbaycan'a yerleşmeleriyle başlamıştır. Selçukluların Azerbaycan'ı zapt ettikleri seferler sırasında, 1063'te Sultan Tuğrul, Urmiye'yi sevkiyat güzergahı olarak kullanmıştır. Sultan Mesut, Bağdat'tan Azerbaycan'a dönerken; Emir Hacıp Tatar, Urmiye'de önemli bir kuvvete sahip olmasına rağmen Selçuklu Sultanı'nın hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. Urmiye şehri bununla birlikte, 1149 yılında Melik Muhammet hakimiyetinde bulunmaktaydı (Heyet 1997, 1646).

Harezmşah Dönemi (1098 - 1219):

Urmiye; 1225 yılında Harezmşahlar'ın hakimiyetine girmiş, XIII. asırda Moğol istilasının ardından bölgede kurulan devletlerin sınırları içerisinde kalmıştır (Gürsoy 1984).

Faruk Sümer, Moğol istilasından sonra Oğuzların Yıva boyundan kalabalık bir kesimin XII. yüzyılın başlarında Urmiye civarında yerleştiğini ifade etmektedir. Celalettin Harzemşah'ın Azerbaycan'da hüküm sürdüğü sırada Urmiye, Salmas ve Hoy ile birlikte Selçuklu hakimiyetinde bulunmuştur. Celalettin Harzemşah ise zikredilen şehir bölgelerini Denizli Özbek'ten almıştır (Sümer 1972).

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (XVI. Yüzyıl):

Osmanlı İmparatorluğu, Urmiye'yi XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman zamanında hakimiyetine almıştır. Bu sıralarda Urmiye ve halkı, Osmanlı topraklarından kaynaklanan ve sürekli devam edecek olan Kürt akınlarına maruz kalmıştır. Şah Abbas, 1603'te Osmanlılara boyun eğmeyen Emir Han Bradost'a, sadakatine karşılık olarak Urmiye ve Uşnu'yu hediye etmiştir. XVIII. asırda Urmiye ve bölgede yaşayan Avşarlar, ortak tarihi serüveni paylaşmışlar ve beylerbeyi tarafından idare edilmişlerdir. Kürt aşiretlerinin sürekli saldırıları karşısında, Bağdat'ta önemli rol oynamış olan İpkıran lakabıyla meşhur Avşarlı Kelbali Han İmanlu, Şah Abbas tarafından Avşar elinin riyasetine getirilerek 8.000 aileden müteşekkil kalabalık bir grupla Urmiye'ye gönderilmiştir (Anzali, 2004).

Kelbali Han, öncelikle Osmanlı sınırından gelen Kürt akınlarını durdurmuş ve Enher Savaşı'nda müttefik Kürt aşiretlerini hezimete uğratmıştır. 1880 yılına gelindiğinde, Şemdinanlı Şeyh Ubeydullah'ın Azerbaycan'ı işgal ettiği görülmektedir. Ayrıca

zikredilen tarihlerde Urmiye'nin, Kürt Aşiretleri tarafından kuşatıldığı da bilinmektedir. Kuşatma, Makü hanının yardıma gelmesiyle son bulmuştur.

Urmiye ve köyleri, her zaman nüfus bakımından Türklerin hakim olduğu bir bölge olmakla birlikte başka etnik unsurları da barındırmıştır. Bilhassa bölgedeki Hristiyanlar (Asurî-Ermeni), önde gelen azınlıklardan olmuştur. Urmiye'nin birkaç mahallesi Hristiyan mahallesi olarak bilinmekte, kimi köylerinde de yine Hristiyanların yaşadığına dair kayıtlar bulunmaktadır (Anzali, 2004).

I. Dünya Harbi'nde diğer Güney Azerbaycan Türkleriyle birlikte Urmiye Türkleri de Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Bu birliktelik, ittifatçıların Azerbaycan'daki faaliyetlerinin bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır (Gökdağ 2006).

1900'lerin başlarında Güney Azerbaycan'ı işgalinde tutan Rus ordusu, Urmiye bölgesine ilave olarak Batı Azerbaycan'da da misyonerlik faaliyetlerini ciddi şekilde yürütmüştür. Osmanlı topraklarında devlet kurma hedefini taşıyan Ermeniler ise, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı ordusu tarafından bozguna uğratılmıştır. Bu bozgunundan sonra kaçmak zorunda kalan Van Ermenileri (Cilolar), başta Urmiye ve Salmas bölgeleri olmak üzere, Batı Azerbaycan'a göç etmişlerdir. Sayıları on binleri bulan Ermenilerin bölgeye gelişi, Rus ve diğer Hristiyan güçlerine bölgedeki planlarını daha kolay uygulama fırsatı vermiştir (Heyet, 1997).

Fransa ve İngiltere, 1917 yılındaki Bolşevik Devrimi'nden sonra Rus ordusunun geri çekilmesi üzerine, bölgeyi Osmanlı Devleti'ne kaptırmamaya çalışmıştır. Bahsedilen iki devlet, Osmanlı askerlerinin İran'da ilerlemesini önlemek ve bölgede bir Hristiyan devleti kurmak düşüncesiyle Ermenileri teşkilatlandırma gayreti içerisinde olmuştur. Ayrıca Urmiye ve Salmas'ta Rusların, şehirleri boşaltmadan önce bölge ahalisinin elinde bulunan silahları topladığı da kaynaklarda zikredilmektedir (Melikzade, 2009).

Kaçarlar Dönemi (1785 - 1925):

Kaçarlılar zamanında bir bütün halinde idare edilen Azerbaycan, Meşrutî inkılaptan sonra İran'ın dört eyalet ve on iki vilayete bölümünden sonra dört eyaletten biri haline getirilmiştir. 1937'de alınan bir kararla Azerbaycan, iki il halinde yeniden teşkilatlandırılmıştır. Rusların II. Dünya Harbi'nde Azerbaycan'a hücumuyla, Demokrat Fırkası kurulmuş ve bütün Azerbaycan tek bir parça halinde idare edilecek duruma

getirilmiştir. Zikredilen bu idarî yapı 1958 yılına kadar devam etmiş, bu tarihten sonra tekrar Şarki ve Garbi(Doğu ve Batı) olmak üzere ikiye bölünmüştür (Kaviyanpor, 2000).

Pahlevi Dönemi (1925 – 1979):

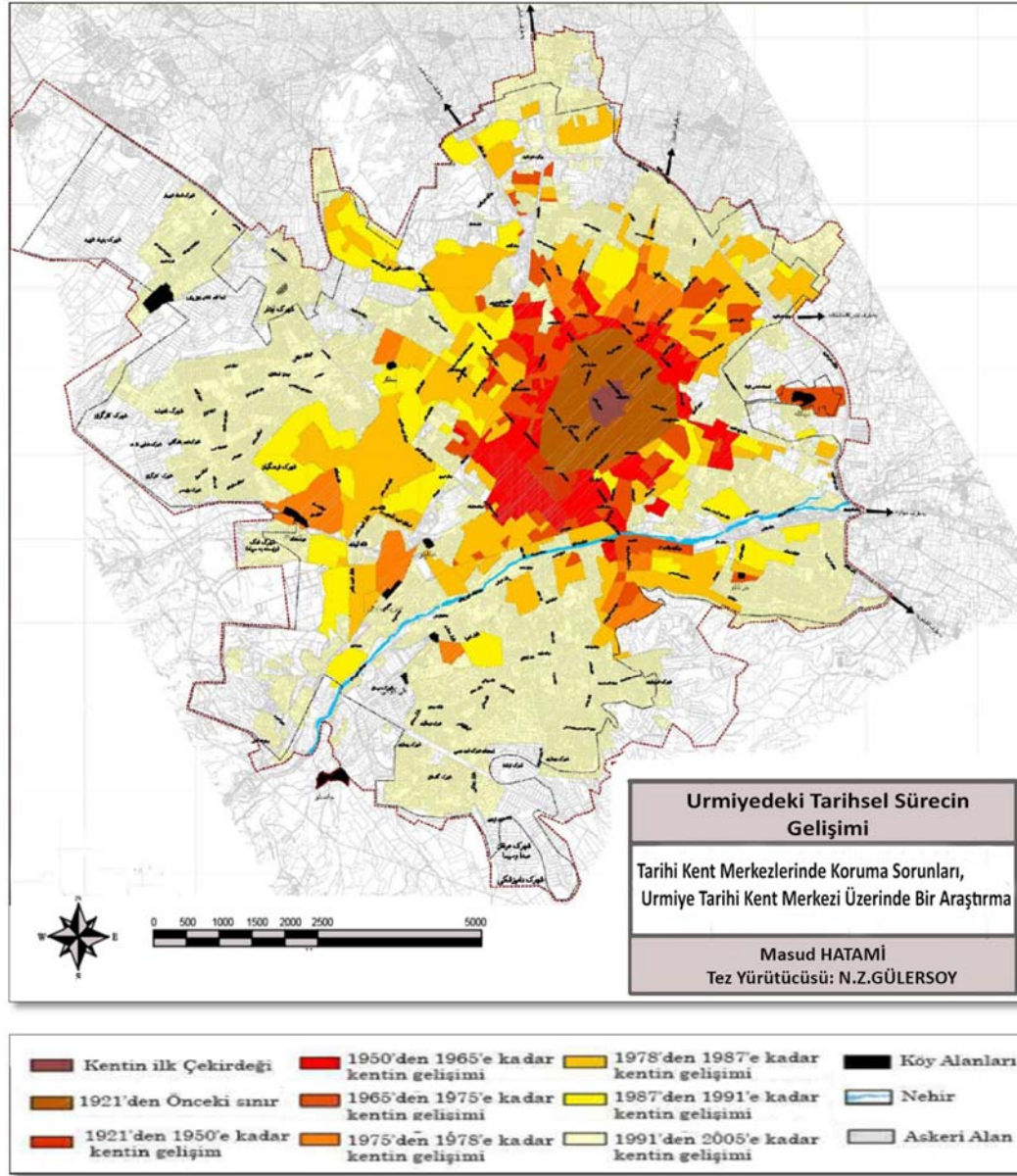
Azerbaycan Demokrat Fırkası bu dönemde bitmiş ve tekrar İranın bir parçası olarak hayatını devam etmiştir. Pahlevi döneminde, Urmiye Batı Azerbaycan ilinin merkezi ve bölgenin stratejik noktalarından biri olarak sayılmaktaydı. Bu dönemin başlarında, Rıza Şah kentin adını değiştirerek Rizayiye adlandırmıştır.

1979 Devrim Sonrası:

1979 devrimiyle sonuçlanan Şah karşıtı eylemlerde silahlanarak hükümet güçleriyle çatışmaya giren ilk şehirdir. Devrimden sonra kentin adı tekrar Urmiye olarak değiştirilmiştir. 1980-1988 yılları arasındaki İran-İrak savaşı esnasında, Urmiye en çok havalı saldırıya maruz kalan şehirdir. Halen kentin bazı bölgelerinde savaşın etkisini görebiliriz. İran-İrak Savaşı esnasında binlerce kişi gönüllü olarak İran Ordusu'na katıldı ve sekiz yıl süren bu savaşta bir çoğu şehit oldu. Savaş sonrası ülkenin her tarafında yapılaşma hızlanmışsada Urmiye kritik konumuna rağmen politikacılar ve devlet tarafından yeterince önemsenmemiştir ayrıca ülkenin en yoksul bölgelerinden biri haline getirilmiştir. Kent, İran, Irak ve Türkiye sınırında olduğundan dolayı ülkenin en kritik bölgelerinden biri olarak sayılmaktadır.

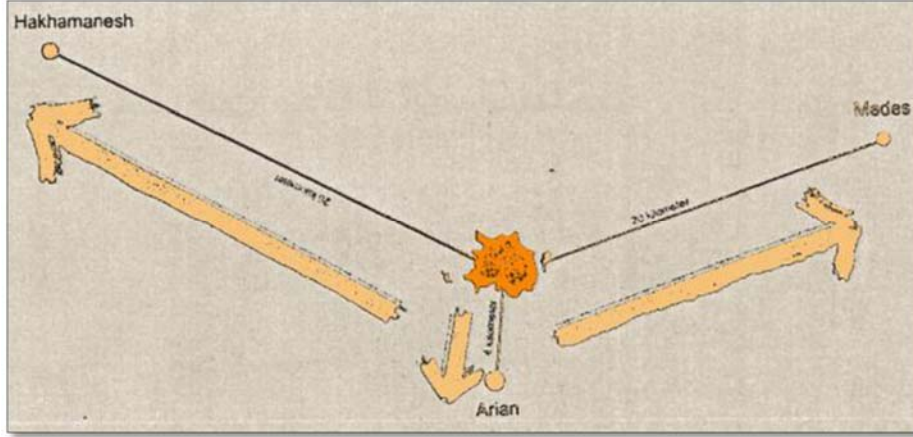
4.3.2 Kentin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi, Değişimi ve Elemanları:

Urmienin kent tarihiyle ilgili M.Ö. 2000 yıllarına kadar uzanan bilgiler bulunmaktadır. Şekil 4.8 da görülen harita kentin ilk haritası olarak belirlenmiştir. Bu harita kentin konumunu ve çevredeki kentlerle uzaklığını göstermektedir. Şekilde gösterildiği gibi, yuvarlak turuncu renkli alan kentin yerleşim alanı, 20 km Güneydoğusunda Mad'lara ait yerleşim yerleri ve 20 km kuzeydoğusunda ise Hahameneşilere ait yerleşim yerleri bulunmaktadır.(Urmie Belediye Yayını, 2005).

Şekil 4.8 : Urmie'deki tarihsel sürecin gelişimi (Urmie Kültürel ve Miras İdaresi Arşivi).

İslamiyetten sonra İran kentlerinin mimarisi islami kentlerin mimarisinden etkilenecek değişmeye başlamıştır. Urmie de diğer kentler gibi hem sınır kenti olması nedeniyle kritik konuma sahip olmasından hem de tarih boyunca bölgedeki en önemli ticaret akslarından biri üzerinde yer almasından dolayı sürekli değişim göstermiştir. Bu kent hala önemli bir ticaret aksı üzerinde yer almaktadır ve gelişimi devam etmektedir.

Şekil 4.9 : Urmie'nin ilk yerleşim alanının güneydoğu ve kuzeydoğusundaki tarihi yerleşim yerleri ve aralarındaki mesafe (Urmie Kültürel ve Miras İdaresi Arşivi)

Urmie 6. yy'da Selçuklular tarafından fethedilmiştir. 8. yy'da şehir Selçuklular tarafından ele geçirilme savaşlarının ardından tekrar gelişmeye başlamıştır. Şehir 9. ve 10. yy'da bölgenin tekrardan ticaret yapılan en önemli şehirlerinden birisi haline gelmiştir. Safavi Devleti zamanında Urmie'de 60 mahalle, 6000 ev, 8 cami ve 150 köy bulunmaktaydı. 12. ve 13. yy'da kentin kritik bir konumunu sahip olmasından dolayı şehrin ele geçirilmesi umuduyla farklı etnik gruplar tarafından, kentte sürekli savaşlar ve çekişmeler yaşanmıştır (Shirazi, 1998).

1922 yılında kentin tarihi dokusunun yüzölçümü 300 hektardı. Dokuda yer alan mahalleler birbiriyle entegre bir yapıya sahiptir. O dönemlerde ülkenin diğer kentleri gibi savunma amacıyla bu kenti de çevreleyen surlar ve kente giriş kapıları bulunmaktaydı.

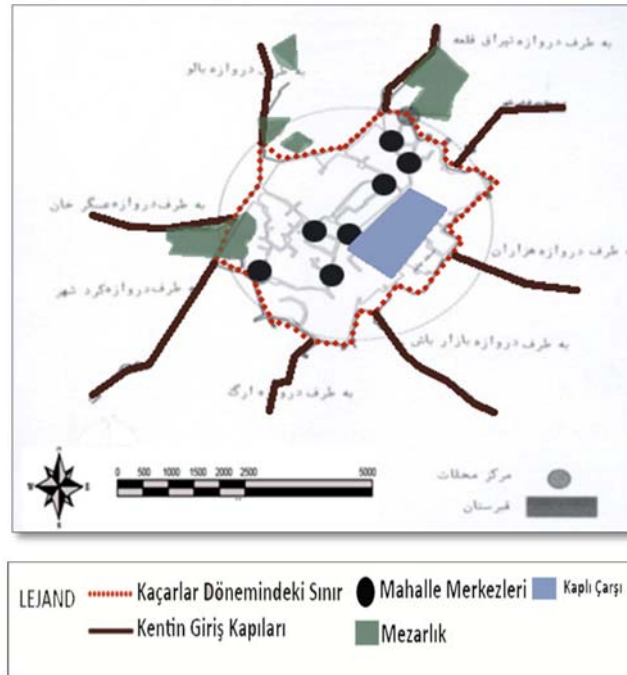
Urmie İpek yolu üzerinde bulunduğundan ve bölge için stratejik bir konuma sahip olduğundan sürekli gelişim gösteren bir yapıya sahiptir. Kentin gelişimini etkileyen diğer faktörler arasında, kentin özel bir iklim ve verimli topraklara sahip olması ve hemen yanında dünyanın en tuzlu gölü ve ülkenin en büyük gölü bulunmasının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kent gelişimini engelleyen en önemli faktörleri sıralanırsa; savaş, din ve etnik çatışmalardan sözedilebilir (Kent Belediyesi Yayını, 2005).

Kaçar döneminde ülkede siyasi bir düzenin olmaması, Urmie'ninde diğer kentler gibi az gelişmesine göstermesine sebep olmuştur (Şekil 4.10). Bu dönemde Urmie etrafında

hendekler yapılmıştır. Şekil 4.11 de gösterildiği gibi Kente giriş kapılarının sayısı 7'ye çıkarılmıştır. Sovyetler Birliği konsolosluğu, hastaneler ve medreseler yapılmaya başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında Urmiye nüfusu 20000'e yükselmiştir. Çevresindeki köylerle beraber nüfus 40000'e ulaşmıştır. Kaçar dönemin sonlarında kentin gelişim hızının düşük olduğu tespit edilmiştir. 1922 yılında köylerden kente göçle birlikte kentin gelişimi dahada hızlanmış, kent nüfusunda ciddi artışlar olmuştur. Böylece kentte büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim kentin etrafındaki surların tahrip edilmesiyle daha da hızlanmıştır (Alizadeh, 2004).

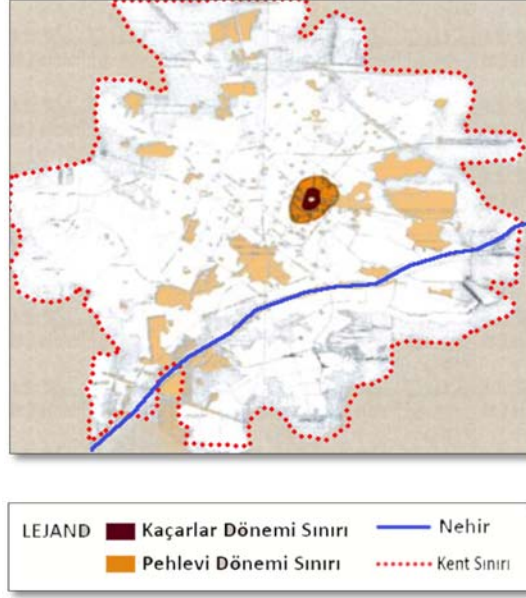
Şekil 4.10 : Urmiye'nin 1920 yılındaki fotoğrafları (Kültürel ve Miras Bakanlığı Arşivi)

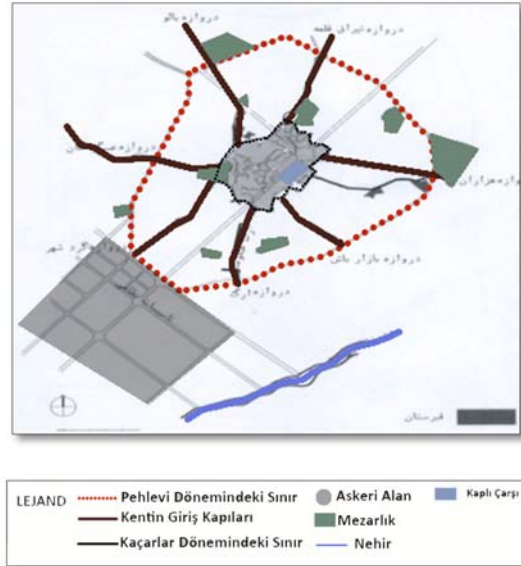
Şekil 4.11 : Urmiye'nin 1920 yılındaki sınırları (Heyet, 1997)

Kent 1942'ye kadar çevresinde yapılan kale ve handeklerle korunmuştur. Bu yıldan itibaren kenti çevreleyen surların ve giriş kapıların yıkım kararı alınmıştır. Böylece bu yıldan sonra kentte büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. 1942'de Urmiyenin yüzölçümü yaklaşık olarak 300 hektardır. Şehrin gövde yapısı ve mekansal organizasyonu, İran'ın eski şehirlerinin modelini takip ederek oluşmuştur. 1974 yılında Şehrin yüzölçümü yaklaşık olarak 1400 hektara ulaşmıştır. Devrim sonrası kentin büyümesi daha hızlanmış ve 1986 yılında yüzölçümü 3665 hektara ulaşmıştır (Geographical Institute of the Armed Forces, 2000).

1978'de kentin gelişimini etkileyen önemli faktörler arasında, yeni caddelerin yapılması, toprak reformu ve kırsaldan kente yoğun göç yer almaktadır. Devrimden sonra İran-Irak savaşı sırasında köylerde yaşam tehlikeli olduğundan dolayı göç oranı daha da artmıştır. 1980'de, yine İran-Irak savaşının bu bölgede yoğunlaşması kırsaldan kente göç oranının daha da yükselmesinde etkisi vardır. Ayrıca o dönemlerde devletin nüfus artışını kontrol etmemesi, planlı bir nüfus artışının sağlanamaması kentin nüfusunun çoğalmasının sebeplerinden biridir. Son 20 yılda kentin etrafındaki kasabaların ve köylerin kentte bağlanması ve gecekondu alanlarının yayılması kentin plansız bir şekilde büyümesine sebep olmuştur. Devlet bu sorunu çözmek için bazı kararlar almıştır ama bu kararların yeterli olmadığını aradan geçen uzun zaman içerisinde görülmektedir. Son yıllarda kentteki boş arazilerin azalmasıyla beraber ortaya çıkan konut açığını kapatmak için yapılan konutların kat sayıları ve yoğunluğu artmıştır. Daha önce en fazla 4 katlı binaların yapıldığı Urmiye'de kat sayısı bazen 30'u geçmiştir. Sonuçta da Urmiye'deki arazi fiyatları, İran'ın diğer kentlerinden daha fazla bir artış göstermiştir.

Şekil4.12 : Urmie'nin 1930 yılındaki tarihi dokusu konumu (Anzali, 2004).

Şekil 4.13 : Urmie'nin 1930 yılındaki sınır (Anzali, 2004).

Urmie gelişimini etkileyen elemanlar:

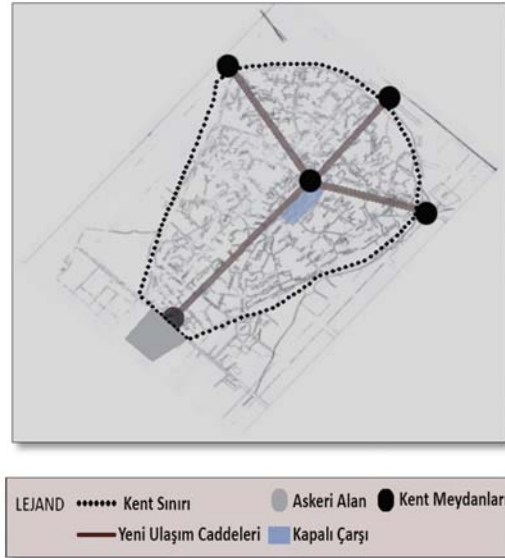
Urmie kentinin şehrsel olarak gelişim evrelerini etkileyen ana başlıklar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Kaçarlar döneminde kenti savunma amacıyla çevreleyen surlar ve kente giriş kapıları,

- Kent gelişiminin etkileyen ve yönlendiren biri olan Kapalı çarşı veetrafındaki hanlar, Medreseler, Hamamlar ve Camiler
- İslamiyet kentlerinin bir elemanı olarak kapalı çarşının hemen yanında bir caminin (Ulu caminin) yapılması,
- Kentin tarihi dokusunda yer alan yönetim ve askeri yapılar,
- Kentin nüfus yoğunluğunu barındıran konut mahalleleri,

Otomobilin şehire gelmesi ve kentin eski merkezlerinde yeni caddelerin açılması, kentte büyük değişiklikler ortaya çıkarmıştır ve dokuda bazı tahribatlara neden olmuştur. Bu doku tahribatlarından biri olarak kapalı çarşının bütünlüğünün bozulması ve ortadan ikiye bölünmesi ayrıca eski mahallelerin birbiriyle ilişkisinin azalması gösterilebilir.

1921’de İran kentlerinde ortaya çıkan değişiklikler, tarihi dokuya sahip olan bir çok kentin dokusunun bozulmasına sebep olmuştur. Bu değişim ülkenin diğer kentleri gibi, Urmiye’deki tarihi dokuyuda parçalamaya başlamıştır. Kenti çevreleyen surların tahribinin ardından yeni yerleşim alanları yapılmaya başlanmıştır. Böylece kentin tarihi dokusunun hemen yanında yeni mahallelerin düzensiz bir şekilde yapılaşmıştır. Plansız kentleşme kentin geçmişten gelen tarihi dokusunu baskı altına almış ve tahribatın artmasına yol açmıştır.

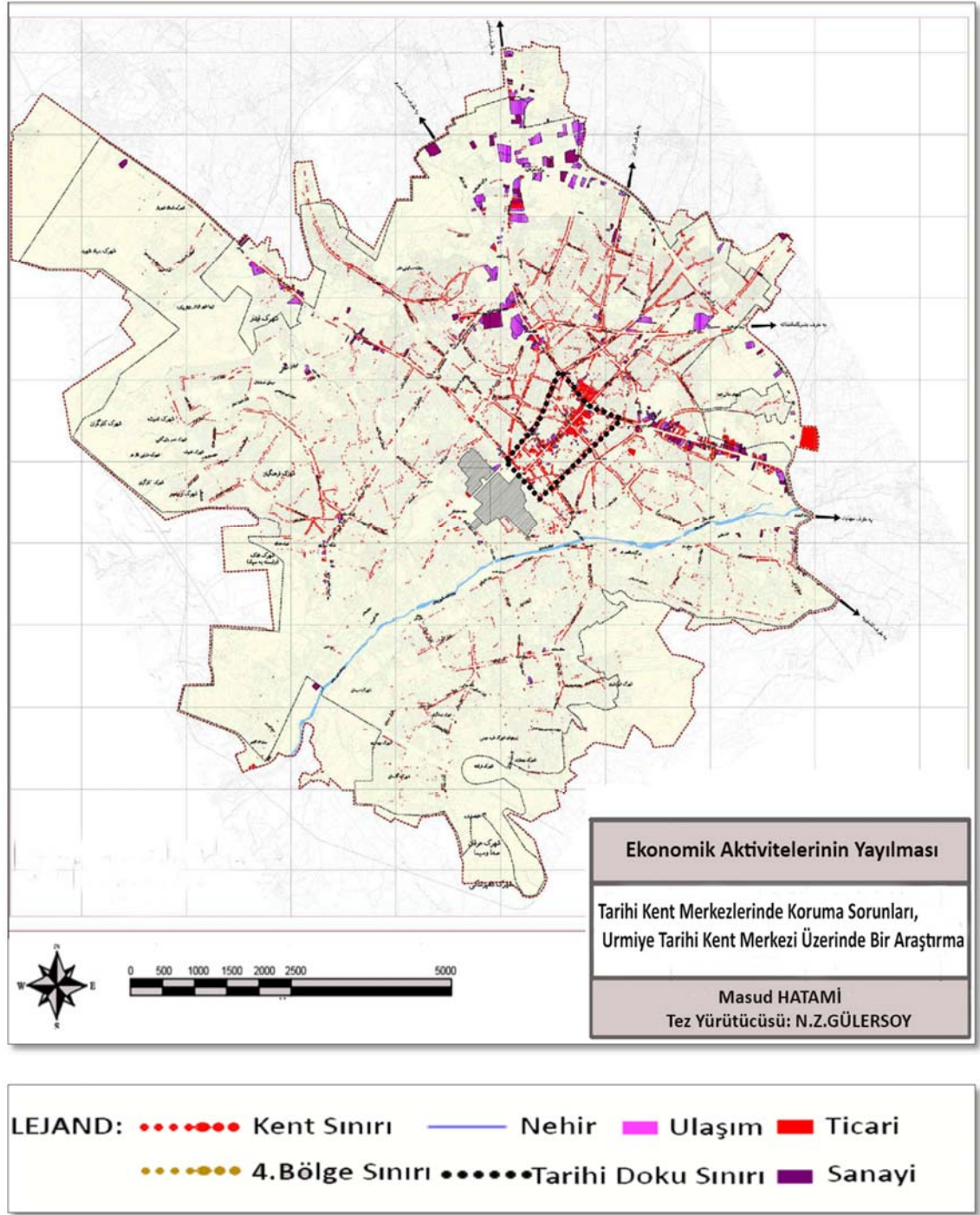
Şekil 4.14 : Urmiye’nin 1956 yılına ait haritası
(Geographical institute of the armed forces, 2000).

Kentin doğusunda yer alan Urmiye Gölü, dünyanın ikinci büyük tuz gölüdür ve içerdği minerallerle dünyada büyük önem taşır. Urmiye gölü varolan turizm potansiyelinden dolayı kent için büyük bir ekonomik öneme sahiptir. Urmiye Gölü, 5.200 kilometrekare yüz ölçümüne sahiptir; ama yapılan araştırmalarda gölün günden güne küçüldüğü ifade edilmektedir.

Urmiye Türklerinin geçim kaynakları ziraat, hayvancılık, zanaat ve ticarete dayanmaktadır. Dokumacılık ve zanaat en önde gelen geçim kaynaklarındandır (Köprülü 1979, ve Bozkurt 2002).

Türklerin Urmiye’de dokudukları halıların güzelliği ve kalitesi, satranç tahtalarındaki zarafet; bunların üzerindeki harika desenler sadece Azerbaycan’da değil, komşu devletlerde de çokça takdir görmüş ve ün salmıştır. Usta ressamların elinden çıkan resimler, minyatürler, kitap ve kalemliklerin üzerindeki işlemler de büyük beğeni toplamaktadır (Memmedova 2002).

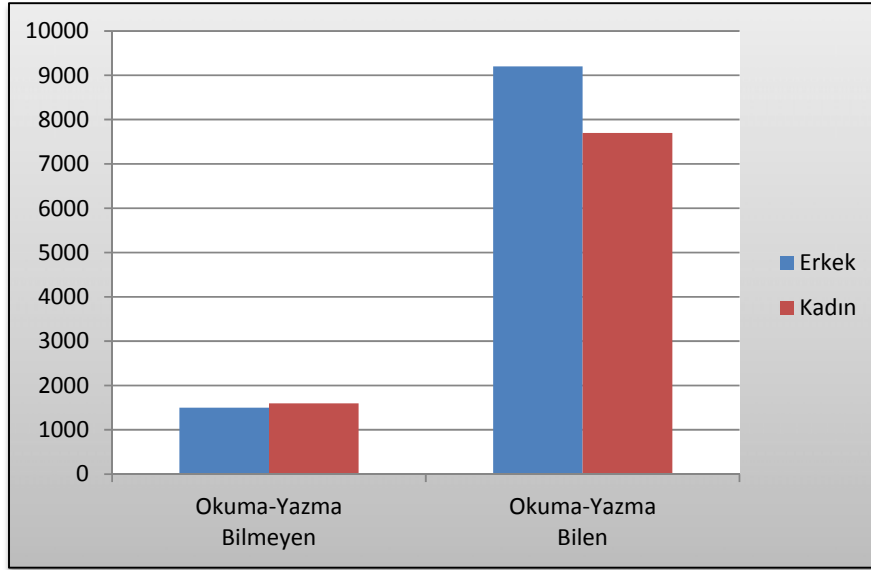
Kaynağını bol karlı dağlık bölgelerden alan Urmiye Ovası ise oldukça verimlidir. şehir, Urmiye Gölü’nün ve verimli ovanın batısında kurulmuştur. Urmiye Ovası’nın ziraat ve hayvancılığa oldukça elverişli olmasından dolayı, bölgede tarım oldukça gelişmiş durumdadır. Urmiye’nin bilhassa meyveleri ve kaliteli tütünü çok meşhurdur. Kuru üzüm ticareti, bölgenin ekonomisinde büyük önem taşımaktadır.

Şekil 4.16 : Urmie’de ekonomik aktivitelerin yayılması (Urmie Belediye Arşivi).

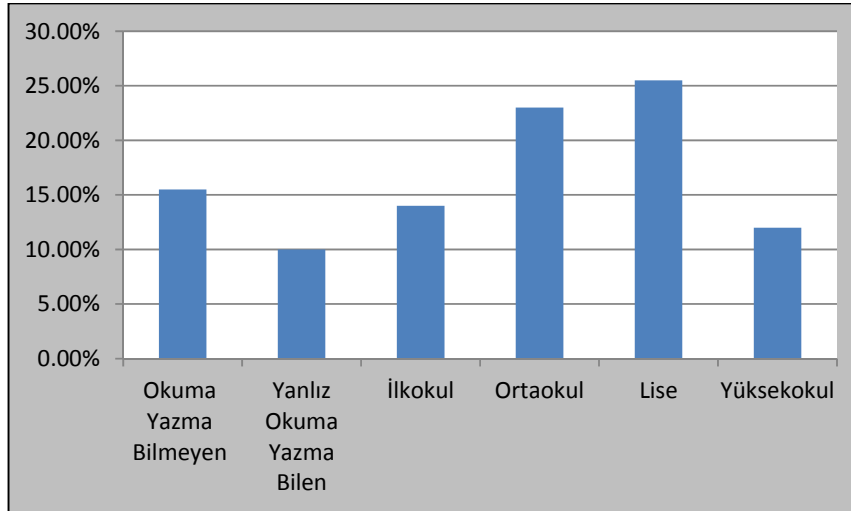
4.4.2 Kentin Sosyal Yapısı:

Eğitim Durumu:

Çizelge 4.2 : Urmie'nin okur yazarlık durumu (Urmie Belediyesi, 2006).

Çizelge 4.2'de görüldüğü gibi Kentteki okur yazarlık oranlarına bakıldığında kent nüfusunun %80'dan fazlası okuma yazma oranına sahip olduğu ancak %15 'lik kesimin okuma yazma oranına sahip olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 4.3 : Urmie tarihi doku'da yaşayanların eğitim durumu (Urmie Belediyesi, 2006).

4.5 Urmiye ve Tarihi Dokusu’nun Önemli Özellikleri:

Urmiye çok eski bir tarihe sahip olmasından dolayı İran’ın tarihsel ve kültürel olarak en önemli kentlerinden biridir. Kentin ilk yerleşim alanlarının tarihi günümüzden 5000 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Tarih boyunca farklı İmparatorluklar tarafından yönetilmesi kentin sürekli değişimler göstermesine neden olmuştur. Bu tarihsel süreç her alanda önemli birikimler bırakmıştır. Urmiye’nin kent merkezinde ve eski şehir merkezinin kent omurgasında bu tarihsel birikimin izleri rahatlıkla görülmektedir.

Urmiye’nin özellikleri:

Kentin genel özellikleri incelediğinde aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilmektedir:

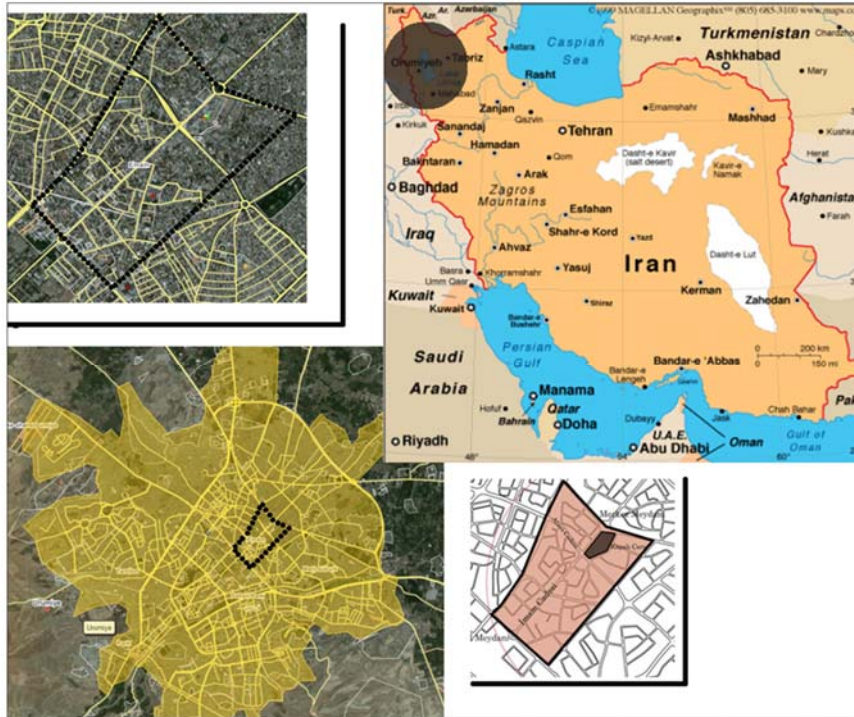
- Geçmişe baktığında hep bir sınır kenti olması,
- Kentin ele geçirilmesi amacıyla etnik topluluklar arasında süregelen çatışmaların olması,
- Kent içinde ve dışında bir çok tarihi eserin bulunması,
- Kentin yakınında iki tarihi eserin dünya miras listesine alınması (Takht-e Soleyman ve Armenian Monastic Ensembles of Iran)
- Arkeolojik tepelere sahip olması,
- Dünyanın ikinci tuzlu gölü ünvanını taşıyan ve UNESCO’nun Dünya Doğal Mirası listesinde yeralan Urmu Gölü, kentin yanında bulunması,
- İran’ın en verimli tarımsal topraklarına sahip olması,
- Yaşam kalitesinin İran’ın diğer kentlerinden yüksek olması,
- Kentin içinde ve dışında bir çok doğal güzelliklerin bulunması,
- Ilımlı iklime sahip olması,
- Yaz aylarında İran’ın en çok turist çeken kentlerinden biri olması.

Urmiye’nin tarihi dokusu’nun özellikleri:

Bu dokunun yüz ölçümü yaklaşık 305.6 hektardır. Kentin tarihini ve kültür birikimini yansıtmaktadır. Dokunun önemli özelliklerini aşağıdaki gibi sıralıyabiliriz;

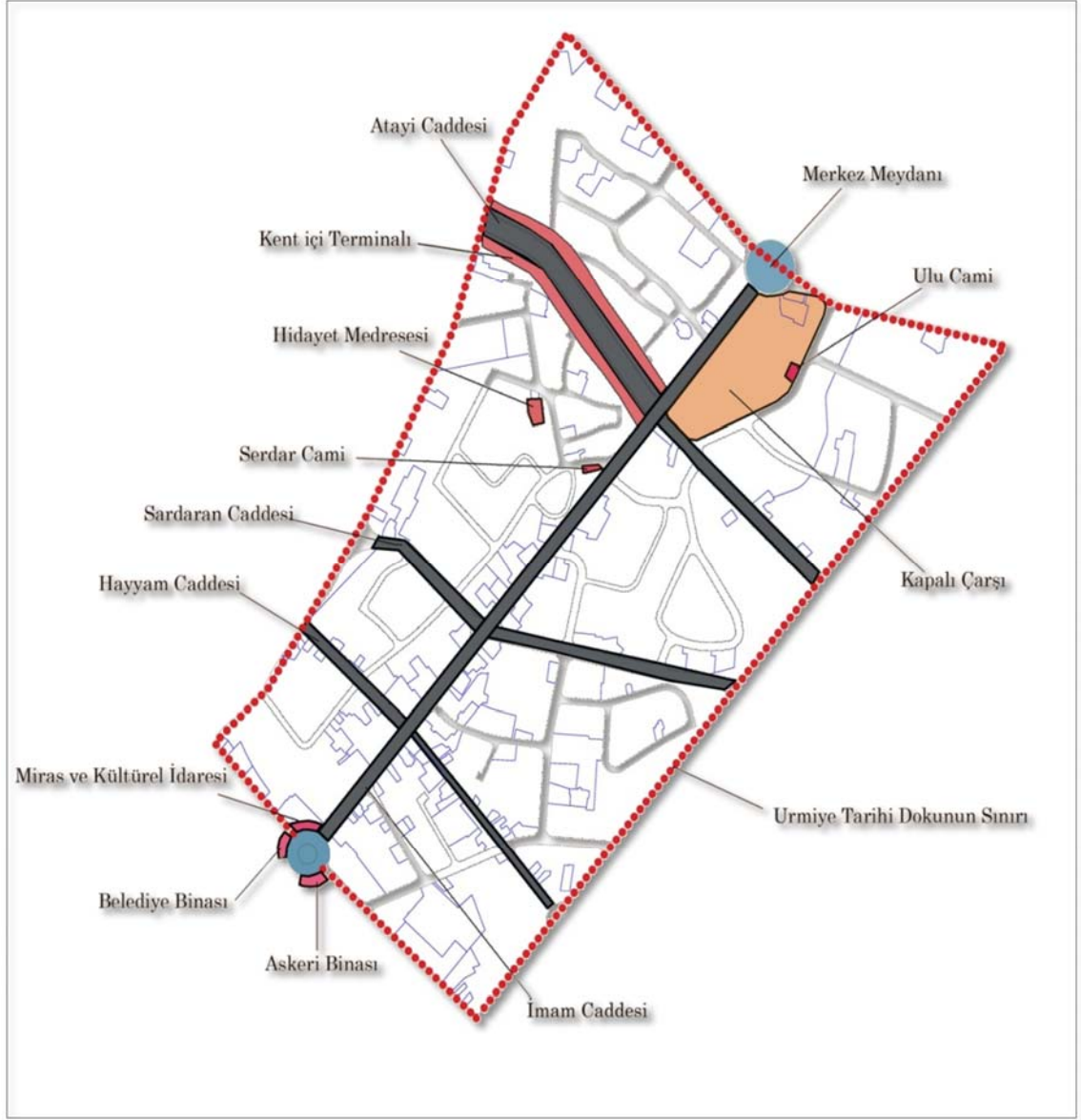
- Kapalı Çarşı ve Ulu Cami gibi anıtsal ve kültürel değerlere sahip yapılar ve organik dokuya sahip konut mahallelerini içermesi,
- Hiyerarşik yapıya sahip olması,
- Kentin tarihi eserlerinin birbirine yakın mesafede bulunması,

- Kentteki tarihi eserlerin birbirine yakın mesafede olması ile oluşan tarihi çekirdeğin bulunması,
- Tarihi dokuda bulunan tarihi binalarının %90'ının İran kültürel miras listesinde kayıtlı olması,
- Tarihi dokunun daha çok ticari fonksiyonuna sahip olması,
- Önemli kamu binalarının bu tarihi dokuda bulunması,
- Kent ana otobüs durağının bu dokuda yer alması,
- Tarihi dokuda yeni alışveriş merkezlerinin ve katlı otoparkların yapılması,
- Dokudaki bazı alanlar depo alanı olarak kullanılması,
- Alanın tarih boyunca halk tarafından kullanılması, yalnız bazı parsellerin boş bırakılması,
- Bu dokuda yer alan en önemli işlevler arasında yerleşim ve ticaret, yer almaktadır. Bu işlevlerin yanında idari ve siyasi işlevlerin daha çok bulunması,
- Tarihi dokunun değişimlere uğramasına rağmen eski genel görüntüsünü hala korumuş olması,

Şekil 4.17 : Urmiye'deki tarihi doku konumu.

4.6 Urmiye'nin Tarihi Dokusunda Yeralan Önemli Tarihi Yapılar:

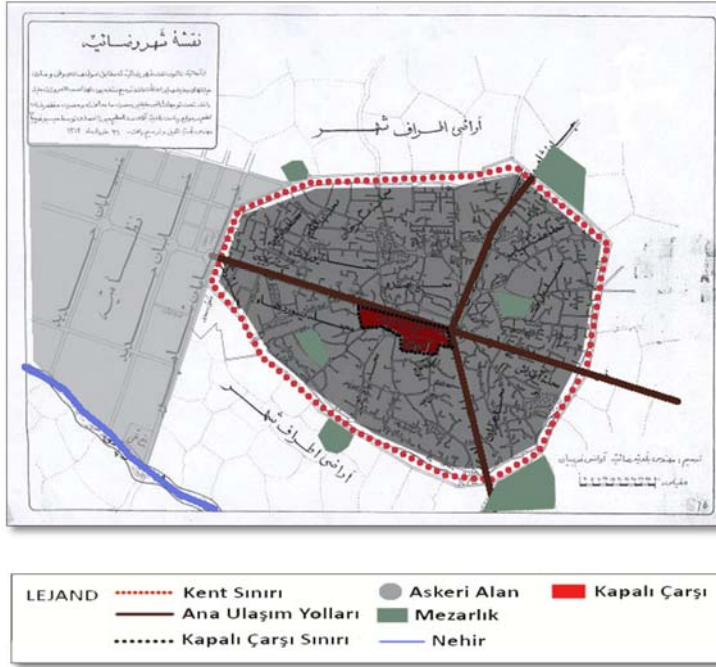
Şekil 4.18: Urmiye tarihi dokusunda yer alan tarihi binaların konumları.

Urmiye tarihi dokusunda, İran Milli Eserler Listesinde yer alan bir çok tarihi yapı bulunmaktadır. Şekil 4.18 de bu yapıların tarihi dokudaki konumları gösterilmiştir. Urmiye tarihi dokusunda yer alan bazı değerli yapıları aşağıdaki gibi sıralıyabiliriz:

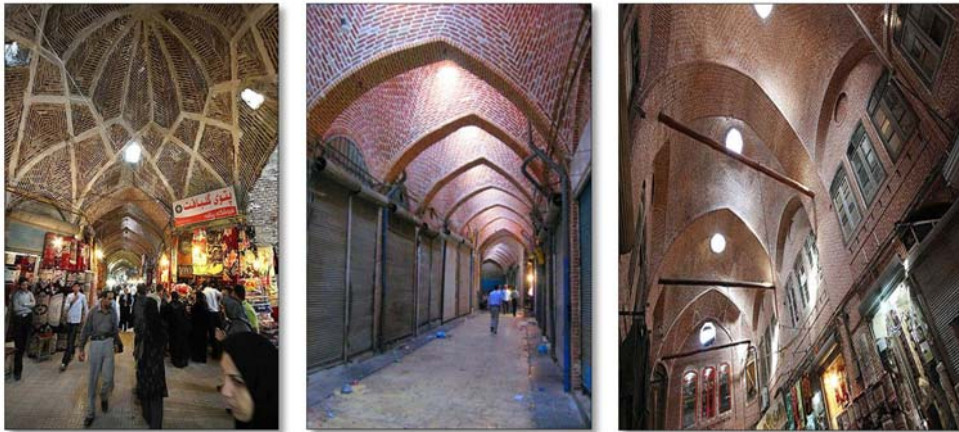
Kapalı Çarşı:

Kapalı Çarşının inşaatı Selçuklular dönemine uzanmaktadır (Şekil 4.19). Çarşı, ilk inşasından günümüze kadar bir çok kez değişikliğe uğramıştır. En önemli değişiklik, 2. Dünya Savaşı sırasında çıkan yangında olmuştur (Kaviyanpor, 2000).

Safeviler ve Avşarlar döneminde çarşıya bazı binalar eklenmiştir. Çarşıdaki en büyük değişiklik Kaçarlar döneminde ortaya çıkmıştır. Çarşıda yapılan binalar arasında hamam, medrese, cami, han ve sosyal binalar bulunmaktadır. Son yıllarda çarşıda bulunan bazı tarihi binalar, devlet tarafından restore edilmeye başlanmıştır. Çarşının restorasyon ve koruma işlemleri 2008’de sona ermiştir (Şekil 4.20). Onarım ve bakım çalışmaları halen devam etmektedir (Abbaspur, 2006).

Şekil 4.19 : Urmieh’nin eski dokusunda kapalı çarşının konumu (Abbaszadeh, 2006).

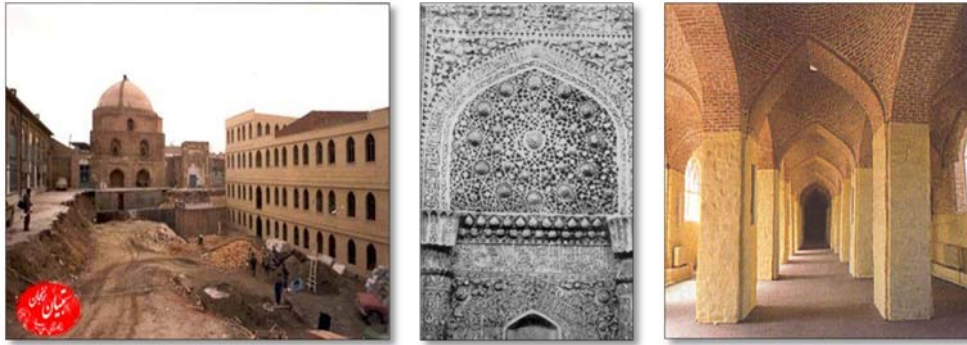

Şekil 4.20 : Urmieh Kapalı Çarşısı.

Ulu Cami:

Ulu Cami Kapalı Çarşı'nın hemen yanında yer almaktadır. Caminin yapım tarihi 7.yy başlarına kadar uzanmaktadır. Moğollar Döneminde yapılan cami, mihrap süslemesi açısından İran'ın en meşhur eseridir (Memmedova, 2002).

Bazı kaynaklara göre binanın ilk fonksiyonu ateş tapınağı olarak belirtilmiştir. Cami iki kapı aracılığıyla çarşıya açılmaktadır. Son yıllarda caminin hemen yanında yapılan dini eğitim veren okul, Tarihi Binaları Koruma Yasasına uymadığı için çok tartışılmıştır (Şekil 4.21). Caminin ilk restorasyon çalışması 1980'de başlamıştır. 2003'de Kültür ve Miras idaresi tarafından caminin restorasyon işlemleri sona ermiş ve kullanmaya tekrar hazırlanmıştır. 2005'de İranın Kültür ve Tarihi eserleri arasında yer almış ve kayd edilmiştir. Onarım ve bakım çalışmaları halen devam etmektedir.

Şekil 4.21: Urmie Ulu cami dış ve iç görüntüsü ve mihrabı (www.urmuiainfo.com).

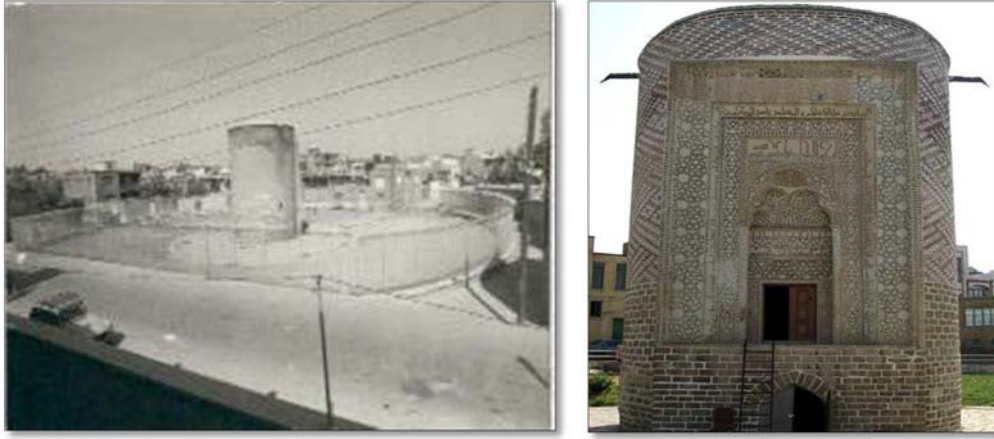
Segonbad:

Kentin güneydoğusunda ve tarihi doku sınırları içinde yer almaktadır. Bazı araştırmalara göre Sasaniler dönemindeki ateş tapınağının yerine yapılmış ve anıt olarak kullanılmıştır. Binada bulunan yazıtlara göre, binanın yapım tarihi 6.yy'dır. Bina silindir şeklinde yapılmıştır (Anzali, 2005).

Zengin süslemelere sahip olan bina iki katlı olarak inşa edilmiş ve Giriş kapısının yerden yüksekliği 170cm dir.

Binanın restorasyon ve koruma çalışmaları 2007'de sona ermiştir ve 2008'de İranın Kültürel ve Tarihi binalar listesinde kayd edilmiştir.

Binanın restorasyon çalışmaları kentin Kültür ve Miras İdaresi tarafından yapılmıştır. Binanın günümüzde hiç bir fonksiyonu yoktur ve içine girilmesine izin verilmemektedir.

şekil 4.22 : Urmie Segonbad binasının 1920 ve günümüz'deki fotoğrafı
(www.urmuiainfo.com).

Nene Meryem (Meryem Ana) kilisesi:

Urmie'nin tarihi dokusu sınırlarında yer almaktadır (şekil 4.23). Doğuda yapılan ilk kilisedir ve yapıldığı dönemde dünyanın ikinci büyük kilisesiydi. Urmie'nin diğer tarihi eserleri gibi Zerd ştlar döneminde ateş tapınağı olarak kullanılmaktaydı. Bina ilk kez 642 yılında Çinli bir şehzade tarafından restore edilmiştir . Binanın mimari özelliklerinin incelemesinin ardından, Sasaniler döneminde yapıldığı tesbit edilmiştir. Bu kilisenin diğer kiliseler gibi rahiplerin konuşması ve halkın oturmasına ait yerleri bulunmamaktadır. Kilisenin girişinin yerden yüksekliği azdır. Binanın iç kısmına simetrik tonozlar yapılmıştır (Hanachi, 2003).

Kilisenin koruma ve restorasyon çalışmaları 2006'da sona ermiştir. İran Kültür ve Tarihi binalar listesinde kaydedilmiştir. Binanın onarım ve bakım çalışmaları hala devam etmektedir. Bu bina eski işlevini günümüze dek korumakta ve halk tarafından kullanılmaktadır.

Şekil 4.23 : Urmie Nene Meryem kilisesi (www.urmuiainfo.com).

Serdar Camisi:

Serdar Camii, Kaçarlar Döneminde Ulu Camiden 500 m uzaklıkta yapılmıştır. Şekil 4.25 de görüldüğü gibi, caminin giriş kısmında bir saatin yapılmasından dolayı camiye Saatlu Camisi de denir. Caminin içerisi iki salondan oluşmuştur İlk salonun boyutu 22×18 ve ikinci salonun boyutu ise 12×10 dur. Caminin içerisinde taştan yapılan kolonları kentin eski mimari özelliklerini ön plana getirmektedir (Abbaspö, 2006).

Caminin koruma ve restorasyon çalışmaları 2007 yılında sona ermiştir ve ülkenin Kültür ve Tarihi binalar listesinde kaydedilmiştir. Cami fonksiyonunu koruyarak günümüzde de kullanılmaktadır.

Şekil 4.25 : Urmie Serdar camisinin yeni ve 1920 yılındaki fotoğrafları (www.urmuiainfo.com).

Eyalet Meydanının etrafındaki tarihi yapılar:

Meydanın etrafındaki binalar Riza Şah (Pehlevi) tarafından yapılmıştır. Bu meydan Urmienin ana meydanlarından birisidir. Meydanın etrafında 3 tarihi eser ve devrimden

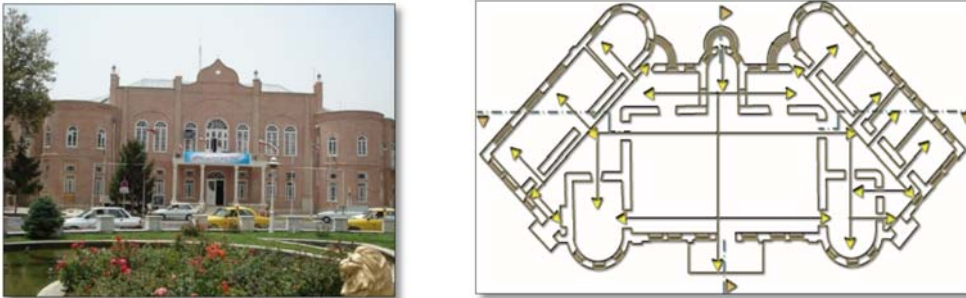
sonra yapılan adliye binasıyla toplam 4 tarihi eser mevcuttur. Meydan, bir tarafının askeri alan olmasından dolayı kapalıdır (Şekil 4.26).

Şekil4.26 : Urmie'nin Eyalet (tarihi) meydanı (Google Earth).

Belediye Binası:

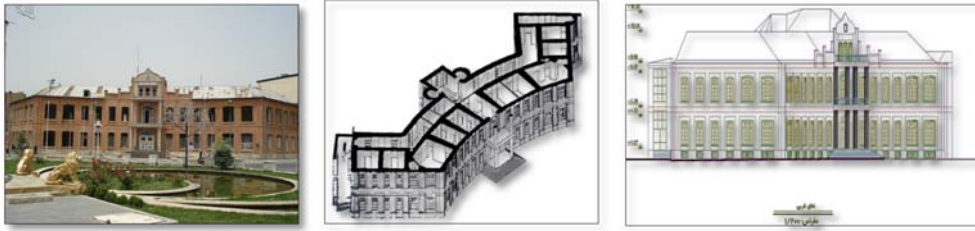
Belediye Binasının yapım tarihi 1932'dir. Binanın planları Alman mühendisleri tarafından hazırlanmış ve Urmie'nin en meşhur mimarı, Molla Usta tarafından yapılmıştır. Bina, Rus Ordusunun Urmieye girdiği zaman çok ağır hasar görmüştür ve bunun nedeni Urmie'nin askeri alanının , binanın hemen yanında bulunmasıdır. Rus Ordusu çıktıktan sonra restore edilmiştir. Bina iki katlı yapılmıştır. Binanın ana girişi güneyinde ve 3 ayrı girişi de binanın kuzeyinde bulunmaktadır. Urmiedeki siyasi ve sosyal mitinglerin hepsi bu binanın önünde yapılmaktadır. Belediye binasının planı Kartal şeklindedir. Son yıllarda bina restore edilmiş ve binanın dış cephe kaplama malzemesi tamamen değiştirilmiştir. Tavanda kullanan malzeme ise ahşap ve tuğladır. Binanın tavanı üçgen çatı şeklinde yapılmıştır. Yük taşıyıcı duvarların kalınlığı 90 cm ve ayırıcı duvarların kalınlığı 30cm dir (Habibi, 2005).

Şekil 4.27 : Urmie belediye binası ve görünüşü (Belediye arşivi).

Kaymakamlık Binası:

Kaymakamlık Binası Eyalet meydanının kuzeybatısında yer almaktadır. Bu bina 1934 ve 1938 yılları arasında yapılmıştır. 2006 yılına kadar Kaymakamlık binası olarak kullanılmaktaydı. 2006 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bakanlığı tarafından satın alınmış ve restore edildikten sonra Kültürel ve Miras İdare Binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bina özellikleri Belediye binası'yla aynı dönemde yapıldığı için aynıdır.

Şekil 4.28 : Urmiye Kaymakamlık binası ve görünüşleri (Belediye arşivi).

Askeriye Binası:

Bu binanın fonksiyonu askeri olmasından dolayı bilgi bulunmamaktadır. Ama büyük ihtimalle binanın yapım tarihi ve mimari özellikleri meydandaki diğer binalar gibidir

Hidayet Medresesi:

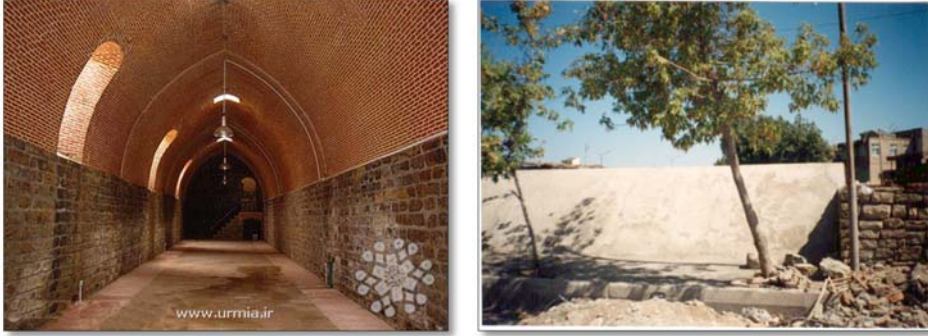
Hidayet Medresesinin yapım tarihi 1925'tir. Serdar Camisi ve İmam Caddesinden 100 m uzaklıkta yapılmıştır. Kapalı Çarşıdan da yaklaşık 200 metre uzaklığı vardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransızlar tarafından kullanılmıştır. Bina dikdörtgen şeklinde, arka ve ön bahçeye sahiptir (Şekil 4.29). Bina fonksiyonu yapıldığı zaman medrese, sonra Mimarlık Fakültesi ve en son da İdare binası olarak kullanılmıştır. Bina 2000 yılında Kültür Varlıkları İdaresi tarafından restore edilmiştir (Abbaspur, 2006).

Şekil4.29 : Urmiye Hidayet Medresesi.

Dokuz Pelle Yahçalı:

Dokuz Pelle Yahçalı Urmienin tarihi dokusunda ve kentin içinde geçen nehrin yanında yer almaktadır. Bu alan inşa edildiği dönem halkın yiyeceklerinin saklanması amacıyla kullanılmaktaydı. Binanın yapım tarihi Kaçarlar dönemine aittir. Binada kullanılan malzemeler arasında taş ve tuğlayı söyleye biliriz. Bina restore edildikten sonra Galeri olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.30).

Şekil 4.30 : Urmie Dokuz Pelle yahçalı (www.urmia.ir).

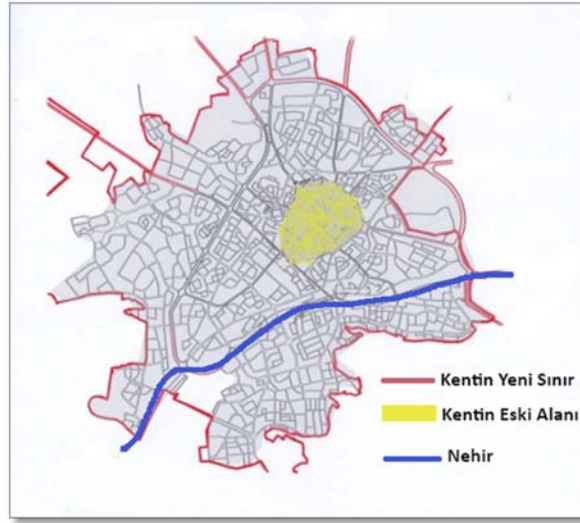
Yukarıda sözü edilen tarihi alanlar ve binalar dışında kentin tarihi dokusu içinde, etrafında ve kentin dışında yer alan bir çok tarihi bina bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: Hamamlar, Kaleler, Kiliseler, Camiler, Tarihi Evler ve Tarihi Tepelerdir.

4.7 Kentin Tarihi ve Yeni Dokularının İlişkileri:

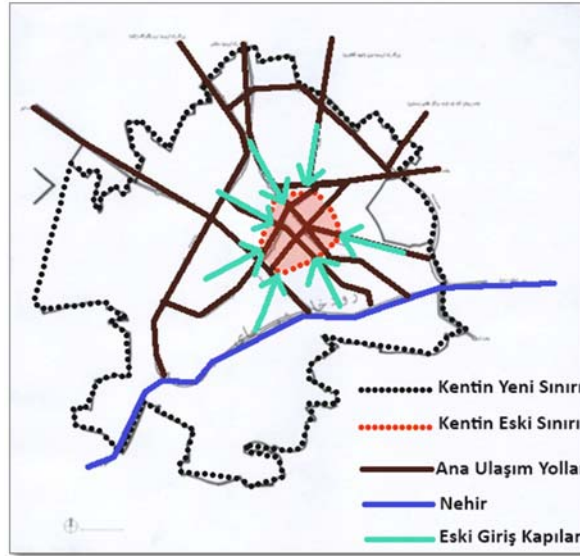
Urmie'nin 1934 yılına kadar var olan kent dokusu tarihi doku olarak tanımlanmaktadır. Bu yıldan sonraki yapılan yapılar ve şehircilik hareketleri tarihi doku dışında yer almaktadır. Kentin tarihi dokusu bir çok tarihi ve tescilli binayı kapsamaktadır. Kentin dört yönden gelişimi tarihi dokusunu merkezi noktada kalmasına neden olmuştur (Belediye Yayını, 2003).

Kentin gelişimi ile beraber, eski dokudaki tüm ana geçitler şehir merkezinin etrafına doğru gelişmişlerdir. Kapalı çarşı hala kentin merkezinde yer almaktadır. Bu çarşı yeni caddelerin yapılmasıyla pek çok parçaya bölünmüştür. Kentin tarihi dokusu yeni inşa edilen dört cadde ile çevrelenmiştir. Kenti çevreleyen surlar, kapılar ve kalelerin tahribatı ile beraber yeni caddeler yapılmıştır. Böylece Urmie'nin tarihi çekirdeği Oval şeklinde ortada kalmıştır. Yeni yapılar eski dokunun bütünlüğünün entegre yapısının bozulmasına sebep olmuştur. Aşağıdaki şekilde sarı renkle gösterilen alan, kentin eski dokusunun ve

kırmızıyla gösterilen sınırlar ise yeni dokusunun sınırlarını göstermektedir. Şekil 4.31 ve 32 eski ve yeni dokuların geçiş noktalarının çakışmasını göstermektedir.

Şekil 4.31: Urmiye'nin eski ve yeni alanların sınırları (urmiyebelediye arşivi).

Şekil 4.32 : Urmiye eski ve yeni geçitlerin yerleri (Urmiye Belediye arşivi).

4.8 Kentin Yasal ve Kurumsal Çerçevesi

4.8.1 Tarihi doku Yasaları:

Urmiye'nin koruma düşüncesi 1900'li yıllardan itibaren ortaya konulmuş ve günümüze kadar devam etmiş bir süreçtir. Tarihi dokunun koruma ve restorasyon çalışmaları farklı

kurumlar tarafından yürütülmüştür. Koruma amaçlı çalışmalar daha çok Urmiye Tarihi Dokusu'nun en önemli parçası olan Kapalı Çarşı'da yoğunlaşmıştır.

1930 yılında, dokudaki bazı tarihi değer taşıyan elemanların yıkım kararı verilsede, Ulusal Miras Organı'nın kurulması, dokunun korunmasına yönelik yasaların çıkarılmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Kapalı Çarşı, Ulu Camii ve Segonbed Binası gibi yapıların basit şekilde korunmasına yönelik kaynaklar bulunmaktadır.

1950'de Milli Koruma Organı'nın oluşturulmasıyla tarihi dokudaki onarım ve bakım çalışmaları güçlenmiştir. Bu koruma çalışmalarının yanı sıra kentin kapalı çarşısına bazı yeni binaların eklenmesi dikkat çekicidir. Bu yıllarda Hidayet Medresesi ve İttihadiye Hamamı gibi yapıların üzerinde koruma çalışmaları yapılmıştır. Ancak çalışmaların uzmanlar tarafından değil ustalar tarafından yapılması binalarda bazı bozuklukların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1970'de devrim ve hemen ardından başlayan İran-İrak savaşı nedenleri ile Urmiye Tarihi Dokusu'nun koruma çalışmalarına mecburen ara verilmiştir. Savaşın bu kent üzerinde yoğunlaşmasından dolayı kentin tarihi dokusunda bir çok tahribatlar ortaya çıkmıştır. Özellikle 1983 yılındaki hava bombardımanının ardından bazı tarihi yapıların yıkılması üzücü ve dikkat çekicidir.

1980'da Kültür ve Miras Bakanlığı'nın kurulmasıyla ülke bazında tarihi dokular için yeni yasaların çıkarılması ve uygulanması başlamıştır. Kent belediyeleri Kültür ve Miras İdaresi ile iş birliği yaparak dokuların bozulmamasına yönelik çalışmalar başlatmışlardır.

1995'de Urmiye Tarihi Dokusu için koruma amaçlı imar planının hazırlanması kararı, Kültür ve Miras Bakanlığı tarafından verilmiştir. Yalnız kentin modernizme doğru hareket etmesi ve halkın dokuya çok önem vermemesi nedenlerinden dolayı uygulaması sadece bazı mahaleler ölçeğinde yapılmıştır. Bu uygulamaların İran'daki bazı tarihi doku uzmanları tarafından yorumlarına göre, korumaya yönelik pek olmaması dikkat çekicidir.

2006 yılında hazırlanan planın tekrar gözden geçirilmesi ve uygulama aşamasına getirilmesi gündem konularından biri olmuştur. Yalnız bu yıldan itibaren ülkenin

ekonomik gelirinin gerilemesi ve Urmiye gibi kentlerin kritik konuma sahip olması, merkezi idarenin bu uygulamayı engellemesine neden olmuştur.

Son yıllarda bina ölçeğinde korumalar yapılmış olsada doku ölçeğinde koruma çalışmaları yapılmamaktadır. Böylece doku günden güne bozulmaya ve kendi kimliğini kaybetmeye doğru ilerlemektedir.

Urmiye Tarihi Dokusu'nun koruma ve restorasyon çalışmaları yedi döneme ayrılmıştır. Bu dönemler Çizelge 4.4'de ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Urmiye tarihi dokusu ve binaların koruma süreci:

Dönem	Yıl	Önemli Olaylar	Koruma Kavramı
1.dönem	1186-1907	şehircilikteki yeni hareketlerden Meşrutiyet dönemine kadar	Önemli binaların tahribi ve yeniden yapılanması
2.dönem	1907-1923	Meşrutiyetten ulusal miras organının kurulumuna kadar	Önemli binaların tahribinin ve yeniden yapılanmasının devam etmesi
3.dönem	1923-1945	Ulusal miras kurulumundan milli eserlerin koruma yasasının çıkarılmasına kadar	Bazı tarihi binaların basit şekilde korunmaları
4.dönem	1945-1966	milli koruma organının oluşturulmasına kadar	Tarihi binaların korunmasına yönelik başlatılan çalışmalar
5.dönem	1966-1979	Milli koruma organının kurulmasından devrime kadar	Tarihi dokulara önem verilmesinin başlanması
6.dönem	1979-1986	Devrimden kültürel miras bakanlığının kurulmasına kadar	Devrimden dolayı tarihi bina ve dokulara önem verilmemesi
7.dönem	1986-2006	Kültürel miras bakanlığının kurulmasından şimdiye kadar	Koruma amacıyla yeni yasaların çıkarılması ve daha güçlü bir şekilde korumanın yapılması

Çizelge 4.4 : Urmiye'nin koruma süreci (kültürel ve Miras Bakanlığının Kanunları, Yönetmelikleri ve Genelgeleri, 2008).

4.8.2 Urmiye kentinde yapılan planlama çalışmaları:

Urmiye’de en son kapsamlı plan 1990’de hazırlanmıştır ve 1993’te Mimarlık ve Şehircilik Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Bu plan 2004 yılında Muşavir grubu tarafından tekrar gözden geçirilmiştir ve uygulanmaya başlamıştır (Abbaszadeh, 2005).

Bu planda tarihi dokuyla ilgili geçen konuları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Yoğun trafik, dar ve uzun sokaklar bu dokunun önemli sorunları arasında yer almaktadır ve bu sorunların etkisi gitikçe daha da artmaktadır. Böylece Kentin tarihi dokusu tahribata uğramaktadır.
- Tarihi dokunun asıl sahipleri ve bu dokuya değer veren insanlar dokuyu boşaltmışlar ve buraya bu alanı daha çok ticari amaçla kullanan insanlar yerleşmişlerdir. Böylece dokuya daha az önem verilmiş ve dokudaki yaşam kalitesi düşmüştür.
- Dokudaki bazı boş ve tarihi açıdan önemsiz binaların kendi haline bırakılması, dokuda görüntü kirliliğinin oluşmasına sebep olmuştur.
- Dünya standartlarına baktığımızda dokuda yeşil alan çok eksiktir.

Genel bakışta Urmiye için hazırlanan bu planda kentin tarihi dokusu sorunlu doku olarak belirlenmiştir ve zaman boyunca dokudaki yaşam kalitesi ve sosyal ilişkileri azalmıştır. Böylece planda bazı Stratejiler ve modeller önerilmiştir. Önerilen modelde, Çok merkezli şehir modeli kentin fiziksel gelişimi için uygun görülmüştür. Planda önem verilen diğer bir konu başlığı ise tarihi dokudaki trafik sorunudur.

Hedefler	Politikalar	Stratejiler		
Kentte ve tarihi dokuda Kentsel çevrenin kalitesini yüksetmek	Kentte ve tarihi dokuda Ulaşım ağını güçlendirmek	Şehri organize etmek ve tarihi dokunun korunmasına yönelik bölgeler arasındaki ilişkiyi sağlamak	Şehrin doğal ve tarihi varlıklarının korunması ve güçlendirilmesi	Uygulama ve gelişme projelerinin teşvik edilmesi
		1.Kentin, özellikle tarihi dokunun gereken eksenlerinde yaya yollarının yapılması 2. Kentin ana cadde Ağlarının tamamlanması 3.Yolların hiyerarşik bir ağ ile performansının artırılması 4.Ulaşım ağına uygun olarak Üretim modelinin Organize etmesi ve turizm sektörünün yaygınlaştırılması 5. Ulaşım ağına iyileştirilmesi nde yönetim strajisinin kullanılması. 6. Toplu ulaşımın güçlendirilmesi	1.Mevcut ulaşım ağına kullanılması maksimize etmek 2.Uygun alanlarda kamu araçları için park yerlerinin yapılması	1.Ulaşımında yeni modellerin kullanılması 2.Kentin tarihi dokusunda yeni bir ulaşım ağına yapılması

Çizelge 4.5 : 2006 yılında Urmiye'nin tarihi dokusunun korunması için gözden geçirilen planın hedefler, stratejiler ve politikaları (Abbaszadeh, 2005).

Tarihi dokunun hedefleri, politikaları, stratejileri ve önerilen önlemlerinin organizasyonu:

Çizilge 4.5’de görüldüğü gibi Urmiye Tarihi Dokusu için hazırlanan koruma amaçlı imar planında önerilen Hedefler, Politikalar, Stratejiler ve Önlemler, Fiziksel, Etkinlik-Fonksiyonellik, Görsel-Algı ve İletişim başlıklarında geliştirilmiştir.

Planın Hedeflerini:

- Fiziksel:

İnsan ve fiziksel yapı arasındaki ilişkiyi sağlamakla kentsel yaşam kalitesinin artırılması, Kentin tarihi dokusunun değerinin korunması, Fiziksel yapıda var olan önemli değerlerin kullanılması.

- Etkinlik – fonksiyonellik:

Kullanıcıların aynı şekilde dağılımı ve uygun yakınlık gibi kriterlerin gözden geçirilmesi, tarihi dokuda aktivite ve canlılık, Tarihi dokudaki aktivitelerin kültürel değerlerinin korunmasıyla yenilenmesi.

- Görsel-Algı:

Eski dokudaki görsel bozuklukları organize etmek, Mekansal yapının geliştirilmesiyle kentsel çevrenin kalitesini yükseltmek ve Tarihi dokudaki değerler ve görsel potansiyellerinin kullanılması

- İletişim:

Ulaşım ağının yapısının organizasyonu, Güvenilir ulaşım sisteminin kullanılması ve Taşıt eksenlerinin geliştirilmesi

Planın Stratejilerini:

- Fiziksel:

Belli bir modellerin sunulması ve binalarda belli bir tipolojiye varmak, Kitle ve mekan arasındaki kavramsal ilişki, Mekansal organizasyon ve kentsel alanlar ile açık alanlarda bileşim, Günümüzdeki ihtiyaçlara ve insan ölçeğine önem vermek

- Etkinlik – fonksiyonel:

Değerli kentsel mekanların ve fonksiyonların geliştirilmesi ve korunması, Kamu fonksiyonların geliştirilmesi, Sosyal etkileşimi artırmak için uygun bir kentsel mekanların oluşturulması, Tarihi dokunun kalıbının organize edilmesi

- Görsel-Algı:

Uygun işlevlerle mekanlardaki yaşamı güçlendirmek, Kentsel mekanların yaratılmasında kurak arazinin kullanılması, Yeni gelişimlerde önemli modellerin kullanılması, Eski dokunun eksenlerinde görsel iletişimin vurgulanması

- İletişim:

Yaya ve taşıt yollarının ayrılması, Özel araç trafiğinin azaltması için toplu taşıma sisteminin güçlendirilmesi, Mevcut yol ağlarının kapasitesinin uygun kullanımı

Planın Politikaları:

- Fiziksel:

Tarihi dokuda yer alan mekanların esnekliklerinin geliştirilmesi, Eski ve yeni yapılaşmalar arasındaki ilişkiyi sağlamak, Değerli tarihi yapılar arasındaki ilişkiyi sağlamak, Değerli kentsel mekanların ve elemanların iyileştirilmesi, korunması ve restorasyonu, Düzensiz gelişim ve inşaat için bazı kriterlerin uygulanması

- Etkinlik – fonksiyonel:

Uygun yerlerde park yerlerinin yapılması, Sağlık tesislerinin yapılması, Belli bir noktada yoğun bir faaliyet odağının engellenmesi, Binaların formu ve fonksiyonlarının

arasındaki ilişkinin sağlanması, Eksiklikleri ve vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanması, Tarihi dokudaki uygunsuz işlevlerin kaldırılması yada organize edilmesi

- Görsel-Algı:

Iyi kentsel mobilyanın kurulmasında özel kriterlerin sağlanması, Dış cephelerin görüntülerinin bütünlüğünün bozulmaması için yeni politikaların yapılması, Dış cephelerde birbirine yakın olan malzemelerin seçimi için yeni politikların yapılması

- İletişim:

Ana caddelerin organizasyonu, Yaya yollarının yapılması, Toplu taşıma araçları için uygun yerlerde istasyonların yapılması, Tarihi dokularla bağlantılı olan caddelerde park yerlerinin yapılması, Bu dokudaki yayaların güvenliliğinin artırılması

Planın Önlemleri:

- Fiziksel:

Tarihi dokuda bulunan kent içi terminalinin tarihi doku dışına transferi ve bu alanda uygun işlevlerin yapılması, Turist sayısının çoğaltılması için turizm ve konaklama alanlarının organizasyonu

- Etkinlik – fonksiyonel:

Tarihi dokunun ortasında yer alan ve kentin en önemli ticaret caddesinin yayalaştırılma önerisi ve uygun işlevlerin yapılması, Ticari alanların depolarının doku dışına transferi, Dokuda restoran ve hotel gibi alanların yapılması

- Görsel-Algı:

Tarihi yapılara ulaşımı sağlayan yaya yollarının güçlendirilmesi ve yenilemesi, Ulaşım ağı üzerinde tarihi yapıları gösteren işaretlerin kullanılması

- İletişim:

Tarihi dokuda bulunan kent içi terminalinin tarihi doku dışına transferi, Attayi ve Beset caddeler üzerinde park alanlarının yapılması, Beset caddesini tek yönlü yapılması

4.9 Mekansal Organizasyon

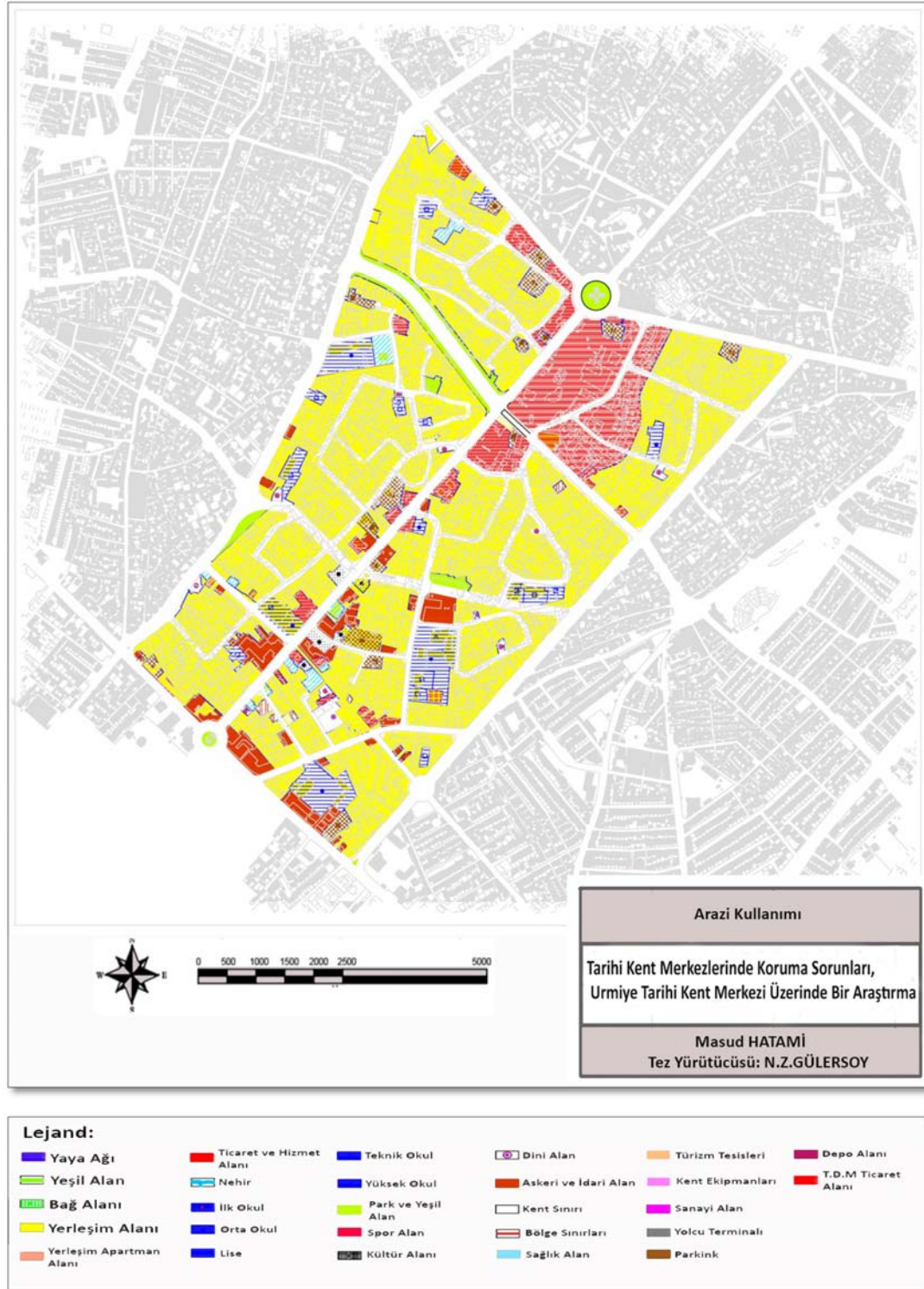
Mekansal Organizasyon'da Arazi Kullanım başlık altında Urmiye Tarihi Dokusu'nda yeralan Konut Dokusu, Yapıların Durumu, Yapıların Kat Sayısı, Ticaret Alanları, Donatı Alanları ve Yeşil alanların analizlerinin yapılmasının ardından, dokudaki gündem sorunları belirlenmeye çalışıp ve sorunların minimuma indirilmesine yönelik öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci aşamasında alanın Planlama çalışmalarından sorumlu ilgili kurum ve kuruluşlarla görüşülerek alan hakkında detaylı bilgiler alınmıştır.

Çalışmanın ikinci aşaması, fotoğrafların çekilmesi ve alanda yaşayan halkın düşüncesinden yararlanarak analizlerin yapılmasıyla devam edilmiştir.

Üçüncü aşamada ise, tesbit edilen sorunlara öneriler getirilmiştir.

4.9.1 Arazi kullanımı:

Şekil 4.33 : Urmiye tarihi doku arazi kullanımı (belediye arşivi).

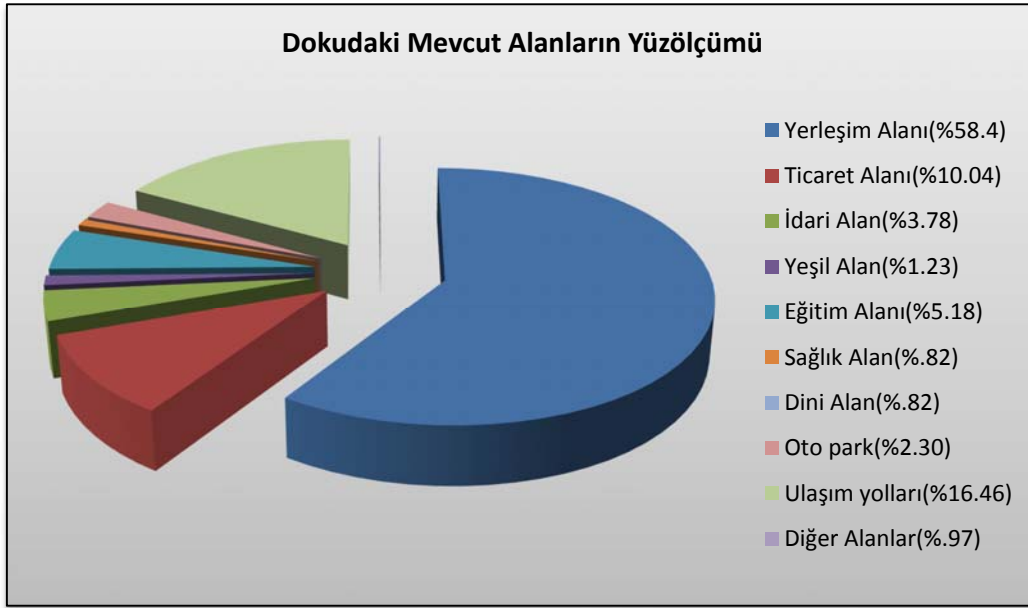
Urmiye Tarihi Dokusunun Arazi Kullanımı incelendiğinde:

Şekil 4.33’de görüldüğü gibi dokudaki ticari alanı meydan etrafındaki çekirdekte yoğun bir yapıda yer almaktadır. Ayrıca bu meydana çıkan ana aks üzerinde çekirdeğe doğru lineer bir şekilde uzanmaktadır.

Alanda önemli ölçüde yeşil alan eksikliği göze çarpmaktadır. Alanda bulunan donatı alanları dağınık bir şekilde bulunmaktadır. Donatı alanları için kümelenme ve yoğunlaşma söz konusu değildir.

Alanda bulunan idari tesis alanları ise küçük bir alanla kümelenmiştir. Alanda dikkat çekici miktarda depolama alanı mevcuttur. Bu ise alan için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Alandaki turizm amaçlı yapıların genellikle meydana çıkan ana aks üzerinde yer aldıkları görülmektedir.

Şekil 4.34’de Urmiye Tarihi Dokusundaki mevcut alanların yüzölçümü görülmektedir.

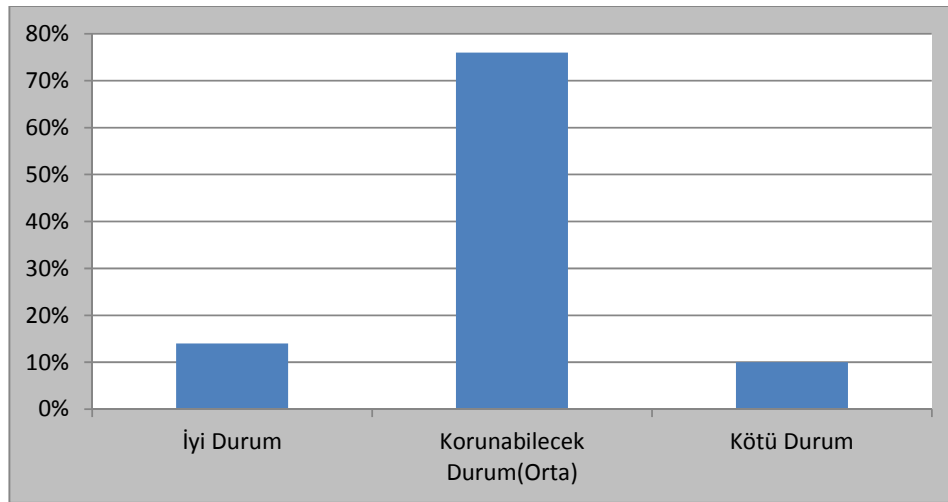
Çizelge 4.6 : Urmiye tarihi dokusu mevcut alanların yüzölçümü.

4.9.2 Urmiye tarihi dokusundaki konut dokusu, sorunları ve önerileri

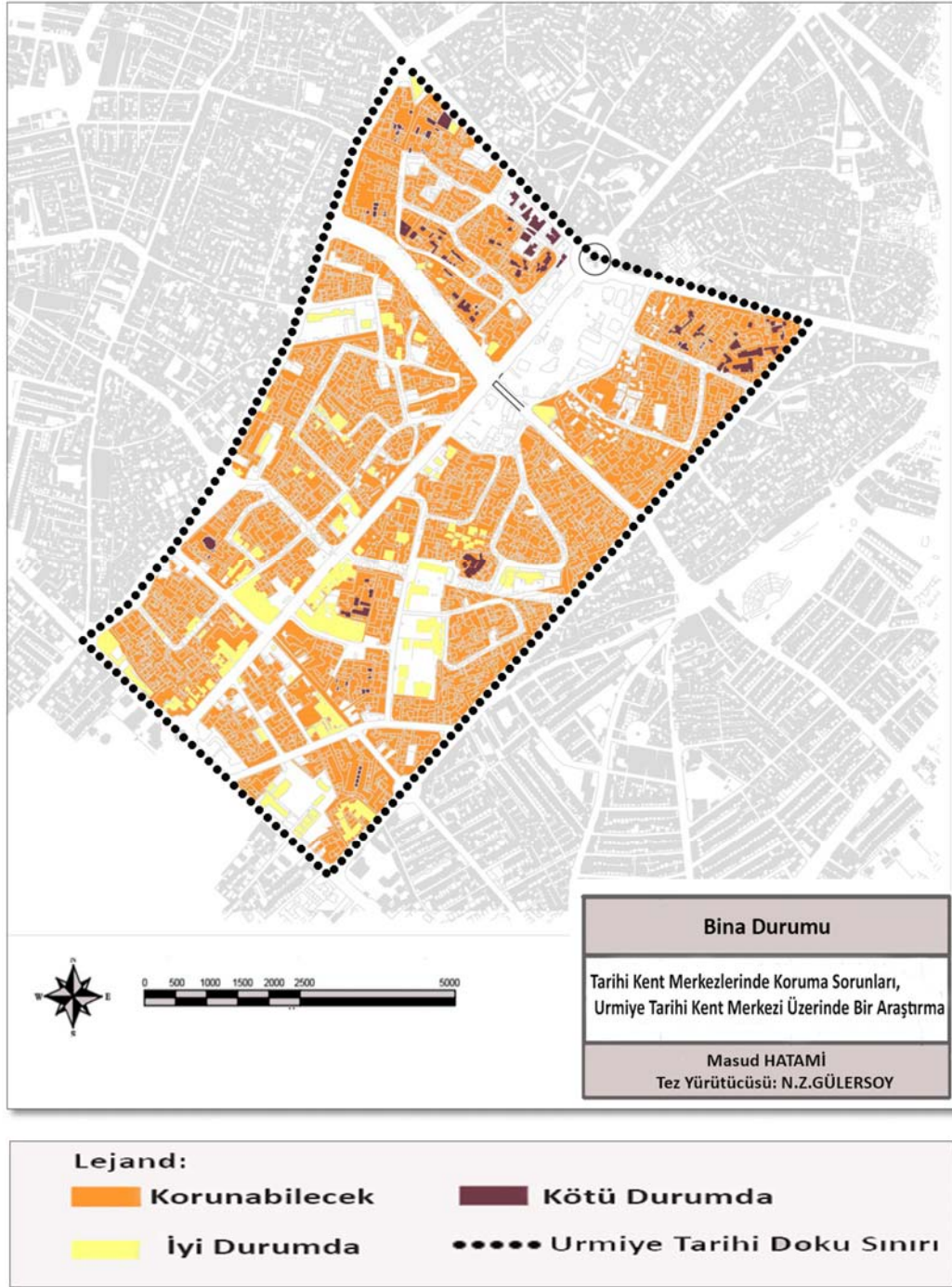
4.9.2.1 Yapıların durum, kat adetleri ve kat sayısı:

Çalışma alanındaki yapılar koruma yaklaşımı açısından incelenirse yapıların çoğunun korunabilecek durumda olduğu görülmektedir. Alan için bir zayıf yön olarak iyi durumdaki yapıların sayısının azlığı söylenebilir. Ama alandaki tahrip olmuş yapı sayısının az olmasında koruma yaklaşımı ve alan için göçlü bir yön oluşturmaktadır. Tahrip olmuş yapıların kümelenmemiş olması alan içinde dağınık halde bulunması da alan ve koruma yaklaşımı için güçlü bir yön teşkil etmektedir.

Korunabilecek (Orta) ve iyi durumdaki binaların dokunun geneline yayıldığını görmekle birlikte kötü durumda olan binaların genellikle dokunun Kuzey Doğusunda toplanmış ve geleneksel dokuyu oluşturan yapılar olduğu görülmektedir. Bu yapıların bir kısmı kentin ve tarihi dokusunun kültürel ve tarihi değerlerini sürdüren ve restore edilmeyi bekleyen tarihi konut yapılarıdır. Bir kısmı terk edilmiş ya da harabeye dönüşmüş olan bu binalar restore edilirse hem kente özgü değerlerden biri korunmuş ve birçok yapı kente geri kazandırılmış olur hem de şu anda var olan ve ileride daha da artacak olan dokudaki konut talebine karşı bir çözüm getirilebilir. Bu yerler, çarşıyla ve kentsel donatımlarla olan kuvvet ilişkileri göz önüne alınırsa kente bir rant kaynağı olarak da katkı sağlayabilir (Çizilge 4.7).

Çizelge 4.7 : Yapıların durumu (Urmiye Belediyesi, 2006)

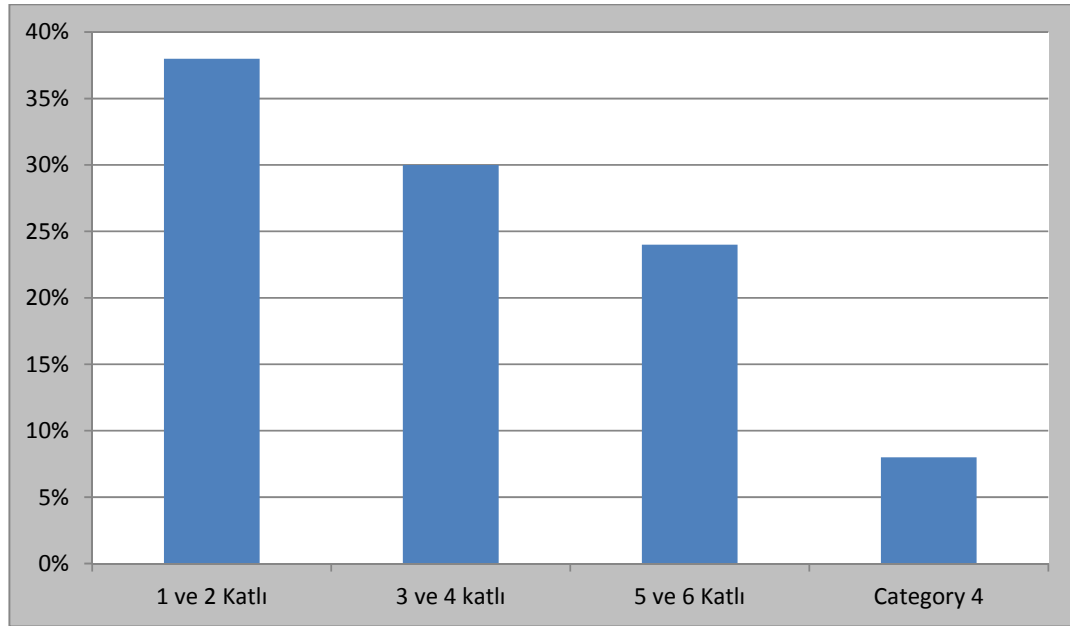

Şekil 4.35 : Urmie tarihi dokusundaki binaların durumu.

Yapı Kat Adetleri:

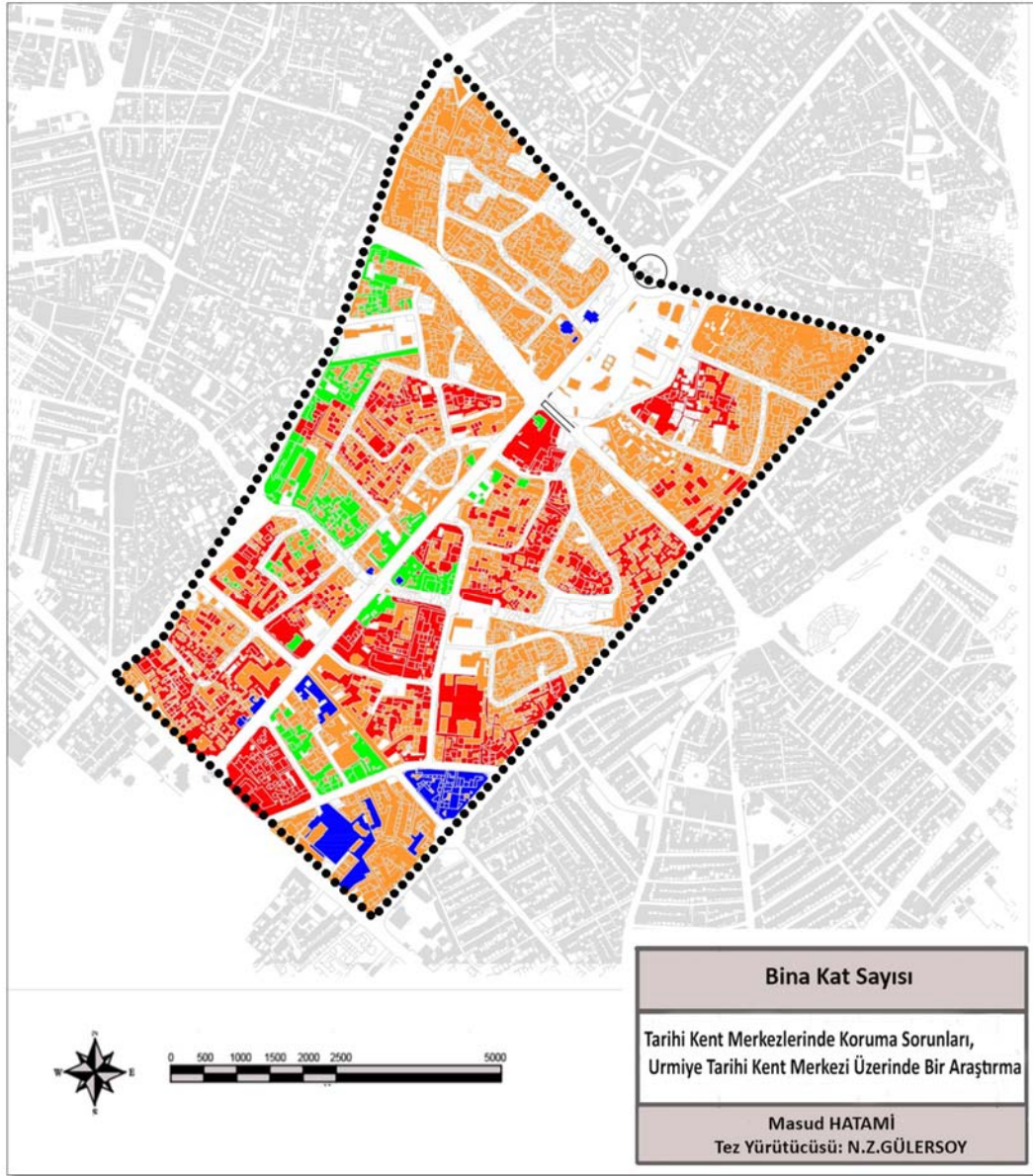
Çalışma alanındaki yapıların kat yüksekliğine bakıldığında; genellikle 1 veya 2 katlı yapıların hakim olduğu görülmektedir. Bazı lokal bölgelerde ise 3-4 kat ve 5-6 katlı yapıların kümелendiği de görülmektedir. Çalışma alanında 3-4 katlı yapılar, 5-6 katlı yapılara oranla daha fazla yer almaktadır. Ama en fazla 1 yada 2 katlı yapılar mevcuttur. 6 kat üstü yapı alanda çok az sayıdadır. Bu analiz ışığında alan için yüksek katlı olmayan bir doku görüldüğü çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır.

Alandaki binaların yüksekliklerine bakıldığında genellikle 1-2 katlı bir yapılaşma ile karşılaşılır. Bu durum bu alanda yapılacak olan kentsel iyileştirme ve yenileme projelerinde alanın dönüşümünü kolaylaştıracak ve kısaltacak ve yapılacak kamulaştırma çalışmalarının maliyetinin düşük olmasını sağlayacaktır (Çizilge 4.8).

Çizelge 4.8 : Urmie tarihi dokusunda yapı kat adetleri (Urmie Belediyesi, 2006).

Bina kat sayısı:

Şekil 4.37 : Urmie tarihi dokusunda bina kat sayısı.

4.9.2.2 Urmiye tarihi dokusudaki konut dokusunu koruma ve geliştirilmesine yönelik öneriler:

Koruma kararı alınmış tarihi yapılara kullanım yönünden yeni fonksiyonların verilmesi ve bu sayede yeniden işlerlik kazandırılması, günümüzde koruma olgusuna yeni bir boyut getirmiştir. Çünkü, yakın zamana kadar tarihi yapıların koruma anlayışı, yapının eskiyen parçalarının onarımı ve yenilenmesinde ibaretti ve yapıya günün koşullarına göre bir fonksiyon kazandırılması söz konusu bile değildi. Günümüzde bu düşünce yerini, eğer korunması gereken bir yapı varsa, ona gerekli fizksel müdahaleler yapıldıktan sonra, günün koşullarına göre yeni bir fonksiyon verilmesi ve yeniden işlerlik kazandırılması düşüncesine bırakmıştır. Bu sayede, yapılar koruma adı altında kendi kaderlerine terkedilmek yerine, toplum için yaşayan mekanlar haline dönüştürülebilmektedir. Bunun sonucunda da, yapıların zaman içinde kazandıkları değerlerinin, eskimeden ve kullanılmamaktan dolayı yok olma olasılığı ortadan kaldırılmış olur. Bunun yanında, daha önemlisi, kentler tarihi gelişme sürecinde kazanmış oldukları kimliklerini ve kimlik elemanlarını da korumuş olurlar.

Urmiye Tarihi Dokusu kentin bir çok önemli tarihi binasını kapsamaktadır. Bu binaların bazıları korunmuş ve bazıları ise kötü bir durumda bırakılmıştır. Aşağıda resimler korunan bazı binaları göstermektedir:

Şekil 4.38 : Urmiye tarihi dokusu, Hidayet Medresesi restorasyon öncesi ve sonrası.

Şekil 4.39 : Tek Minar Camisi restorasyon öncesi ve sonrası.

Şekil 4.40 : Ulu Camisi restorasyon öncesi ve sonrası.

Şekil 4.41 : Urmiye tarihi dokusu Segonbad binası restorasyon öncesi ve sonrası.

Şekil 4.42 : Urmie tarihi dokusunda yer alan bazı sivil toplum binaları.

Bu dokudaki tarihi ve yıpranmış binaların korunması ve yeniden canlandırılması ile ilgili ortaya çıkan sorunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Urmie tarihi dokusunda yer alan tarihi ve yıpranmış binalarla ilgili devlet organları tarafından çok az yasa çıkarılmıştır. Bu yasalar sadece bina ölçeğinde tarihi yapıların korunmasını sağlamaktadır. Bu binaların korunmasının Miras ve Kültür İdaresi tarafından yapılması belirlenmiştir. Bunun dışında bazı tarihi binaların olduğu gibi bırakılması ve yıpranmış binaların koruma bilinci olmayan kişiler tarafından kullanılması dokunun dengesinin bozulmasında büyük rol oynamaktadır. Korunmaya çalışan bazı tarihi binalara yanlış fonksiyonların yüklenmesi de zaman içinde sosyolojik ve kültürel açıdan dokunun bozulmasına neden olmaktadır. Doku özgü kullanıcılar tarafından boşaltılması ve dokudaki bir çok binanın işlevinin değiştirilmesi, dokudaki bir çok binanın değersiz olmasının temel nedenidir. Özellikle Kapalı Çarşı'nın etrafında yer alan bir çok binanın

fonksiyonunu değiştirilerek depo olarak kullanılmaları yada boş bırakılmaları dokunun değersizleşmesine verilebilecek en iyi örneklerdir. Yeni yapılan yapılara özellikle ana caddeler üzerindeki binalara mevcut yasaların uygulanmamış olması dokunun korunmasını güçleştiren başka bir durumdur. Bu durum net bir şekilde binaların kat yüksekliği ve malzeme seçiminde görülebilmektedir.

Tarihi dokunun Urmiye Belediyesi ile Kültürel Miras İdaresi tarafından işbirliği yapılarak korunması, yenilemesi ve yeniden yapılanması ile ilgili yeni yasaların çıkarılması ve İnşaatları kontrol edilmesi dokunun daha etkin ve kapsamlı korunmasını sağlayacaktır.

Tarihi dokuda bulunan binaların korunması ve yıpranmış binaların yeniden yapılmasıyla ilgili bankalar tarafından faizsiz kredilerin verilmesi dokunun daha hızlı yenilenmesini sağlayacaktır. Bu uygulama gerçekleştirilirse koruma çalışmalarının daha kısa sürede tamamlanması sağlanmış olacaktır. Ayrıca tarihi binaların belediye tarafından belirlenen bir alan çerçevesinde etrafındaki yapıların kat sayıları ve kullanılan malzeme türlerine müdahale edilerek tarihi yapıların etrafında tarihi dokuyla uyumlu bir çevre elde edilebilir. Dokudaki yeni binaların inşaatında ülkenin, kentin ve özellikle bu dokudaki kullanılan mimari stiline uyumlu olması dokunun korunması açısından son derece önemlidir. Dokudaki binaların özellikle ana caddeler üzerindeki binaların dış cephelerinin doku ve tüm binalarla uyumlu olması sağlanmalıdır.

Dokunun ekonomik gelişiminin sağlanması adına dokuya yapılan dış ve iç yatırım için güven ortamı sağlanmalı. Devlet tarafından bu dokuya yapılan yatırımlar için destek ve teşvikler sağlanmalıdır. Dokunun ekonomik gelişiminin sağlanması adına bir diğer müdahale olarak Kapalı Çarşı'nın etrafındaki binalara uygun bir işlevin verilmesi ile bu alanın dokuya ve kente olan ekonomik katkısı artırılabilir. Dokudaki geçmişten gelen sosyolojik yapının korunması ve gelecek dönemlere aktarılabilmesi için dokunun asıl

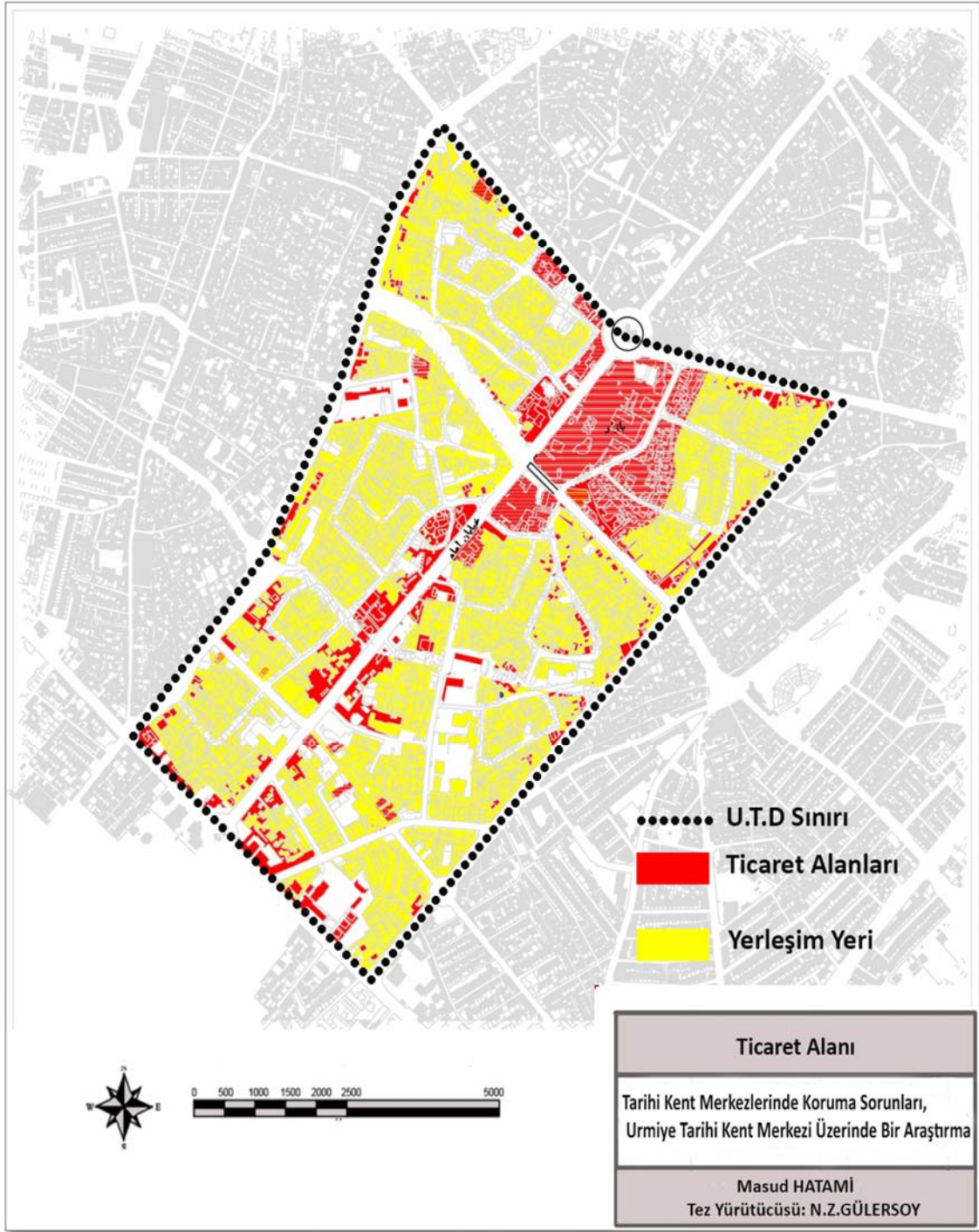
sahiplerinin dokuya gelmesi için teşvik edilmeleri. Bu uygulama dokunun sosyolojik ve kent toplumu içerisindeki yerinin korunması için çok önemli bir durumdur.

4.9.3 Urmiye tarihi dokusu ticaret alanları analizi, sorunları ve önerileri:

Ticaret fonksiyonlarının çalışma alanında dağılımını incelendiğinde şu çıkarımlar yapılabilmektedir:

Alanın ortasından geçen ana taşıt aksı üzerinde lineer yerleşmiş ticaret fonksiyonları alanın bir ucundan diğer ucuna kadar gitmektedir. Alan içerisindeki ana kavşak üzerindeki kümelenme bir ticari çekirdek merkezini teşkil etmektedir. Şekil 4.44'de 2 numaralı kısım yani yoğun ticari çekirdeğin olduğu kısımda kapalı çarşı yer almaktadır. Çarşının ortasından geçen yol ile kapalı çarşı ikiye ayrılmış durumdadır. Ana kavşağa çıkan diğer aks üzerindeki lineer yerleşen ticari fonksiyonlar dikkat çeken başka bir hususdur. Ana aksa çıkan diğer ulaşım yollarında da küçük lineer ticari fonksiyonlar belirlemektedir. Bütün bu ticari süreklilik ve lineer uzanmaların dışında sağ alt köşede küçük bir ticari çekirdek kümelenmesi dikkat çekicidir.

Alandaki ticaret alanlarının dağılımına bakıldığında bu alanların kümelenmiş bir yapıya sahip olmaları ortaya çıkmaktadır. Alandaki ticaret dağılımı ana aks etrafında ve ana kavşak etrafında kümelenmiş bir yapıdadır ve konut alanlarından ayrılmış bir yapıdadır. Konut ve ticaret fonksiyonlarının birbirlerinden net bir şekilde ayrılmış olması bu alanda yapılacak olan iyileştirme çalışmalarının daha rahat gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Yapılacak çalışmaların binalarının fonksiyonlarına göre net bir şekilde ayrılması ve taşıdığı fonksiyona göre düzenlemelere gidilmesini kolaylaştıracaktır.

Şekil 4.43 : Urmie tarihi dokusu ticaret alanları.

4.9.3.1 Tarihi ticari merkezlerde koruma ve kullanım sorunları:

Urmiye Tarihi Dokusunda yer alan toplam ticari alanların yüzölçümü 12.2 hektardır. Bu ticari alanlar daha çok özel mülkiyete sahip olmaları söz konusudur. Böylece bu dokunun korunmasında büyük bir sorun yaşanmaktadır. Bu dokuda yer alan ticari alanların büyük bir kısmı kapalı çarşı ve etrafında kümelenmiştir.

Tarihi Ticari Merkezler, inşa edildikleri dönemde toplumun ticari ve iktisadi ihtiyaçlarını karşılayan han, bedesten, arasta, kapalı çarşı gibi yapılarla, esnafın ve kullanıcıların sosyal ve dini ihtiyaçlarına yönelik hamam ve cami gibi yapıların içermektedir .

Urmiye Tarihi Dokusu'nda bulunan ticaret merkezinde ise kentin eski kapalı çarşısı ve bu çarşının içinde ve dışında hamamlar, camiler , hanlar ve diğer sosyal alanlar yer almaktadır. Tarihi Ticari Merkezlerde bulunan ticari yapılar, mekansal ve işlevsel açıdan çeşitliliği ile her dönem kentlerin canlı ve çekici mekanları olmuşlardır. Urmiye'nin bu ticaret merkezi eski olmasına rağmen hala kentin en önemli ve çekici ticaret merkezlerinden biridir. Değerli eşyaların satıldığı ve saklandığı çarşının merkezi konumundaki bedesten yapısı, bedestenin etrafında, üstü açık veya kapalı bir sokak üzerinde karşılıklı olarak sıralanan dükkanlardan oluşan ve belirli esnaf gruplarına ait çarşıları ve çarşıların arasında hem konaklama hem de ticaret amaçlı kullanılan hanları, tarihi ticari merkezlerin bileşenleridir. Bu bileşenleri Urmiye Kapalı Çarşısı'nda da görebiliriz. Dünyadaki var olan diğer kapalı çarşılar gibi bu çarşıda da bir çok değerli eşya satılmaktadır. Bu durum çarşının hem tarihi hemde kültürel açıdan değerli olmasına neden olmaktadır. Bugün, Urmiye kentinin merkezinde bulunan Tarihi Ticari Merkez, halen ticari işlevlerini sürdürmektedir. Bu alan değişen ticaret ve yaşam koşullarına rağmen hala kentin turizm sektörünün önemli bir parçasıdır.

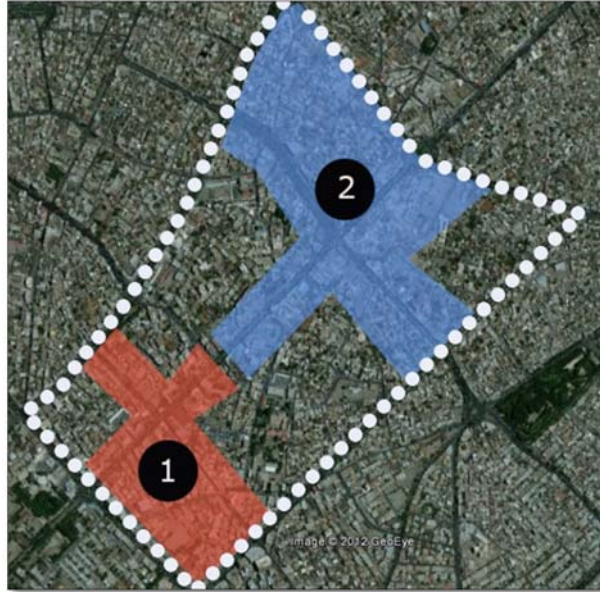
Bu çalışmada tarihi ticari merkezlerin ve bu alanlarda bulunan han, bedesten, kapalı çarşı, arasta, dükkan gibi taşınmaz kültür varlıklarının korunması ile ilgili sorunların saptanması amaçlanmıştır.

Şekil 4.44 de görüldüğü gibi, dokunun doğusunda(1.bölgede) yer alan ticaret merkezlerinin maddi değeri dokunun batısın'dan (2.bölgeden) daha fazladır. Dokunun batısında kapalı çarşının ve bir çok tarihi binanın olmasına rağmen ticaret alanlarının pek çekici olmaması görülebilmektedir. 1.bölgedeki yatırımların 2.bölgeden daha fazla

olmasından dolayı ranta dayalı sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sebeple 2.bölgedeki ticaret alanların bazıları depo alanı olarak kullanılmaktadır.

Böylece 2.bölgedeki ticaret alanının daha verimli olması için kapasite üstü kullanıma başlamıştır. Bu bölgedeki ticaret alanların kapasite üstü kullanılmasından dolayı dekorasyonlarına önem verilmemesi, bölgenin çekici olmaması nedenlerinden birisi olarak söylenebilir. .

Bahsettiğimiz konular, 1.bölgedeki ticaret alanlarının sorunsuz olması anlamına gelmemektedir. Sadece 2.bölgeden daha düzenli bir şekilde olması anlamındadır.

Şekil 4.44 : Urmieh tarihi dokusu ticaret yaygınlığı.

4.9.3.2 Tarihi ticari merkezlerde koruma ve kullanım sorunlarına ilişkin öneriler:

Urmieh Tarihi Dokusu'ndaki ticari alanların korunarak geliştirilmesine yönelik öneri çalışmalarını aşağıdaki maddeler halinde sıralayabiliriz:

- Urmieh Tarihi Ticaret Merkezi olduğu gibi korumak ve modern mimarinin bu dokuya etkisini azaltmak. Böylece dokunun tekrar canlandırılmasında yardım etmek.
- Düzenli bir şekilde binaların fonksiyonlarını değiştirmek
- Esnafın katılımıyla erozyona uğrayan ticari alanları yenilemek

- İmam Caddesi üzerindeki ticari alanları aydınlatmak ve güzel dekorasyon dış cephe çalışmaları gibi çözüm yollarıyla görüntülerini iyileştirmek.
- Tüm doku içerisinde yer alan ticari alanları ki depo olarak kullanılmaktadırlar tekrar canlandırmak .
- Kapalı Çarşı'yı eski şekline dönüştürmek. Beset Caddesi'nin kuzey ve güneyinde yer alan çarşının trafiğini yer altına taşımakla entegre etmek.
- Hayyam Caddesi Urmiye'nin bir eğlence merkezi ve gençlerin daha çok bulunduğu nokta olmasından dolayı ticari alanlarının bu yönde kullanması ve kafe ve restoran gibi alanların cadde üzerinde çoğaltmak.

4.9.4 Sosyal donatımların analizi, sorunları ve önerileri:

4.9.4.1 Sosyal donatım alanlarının sorunları:

Eğitim Alanları:

Alanda üç adet ortaöğretim tesisi, yedi adet ilköğretim tesisi bulunmaktadır. Hem ortaöğretim hem de ilköğretim tesisi olarak alanda erişim sorunu bulunmamaktadır.

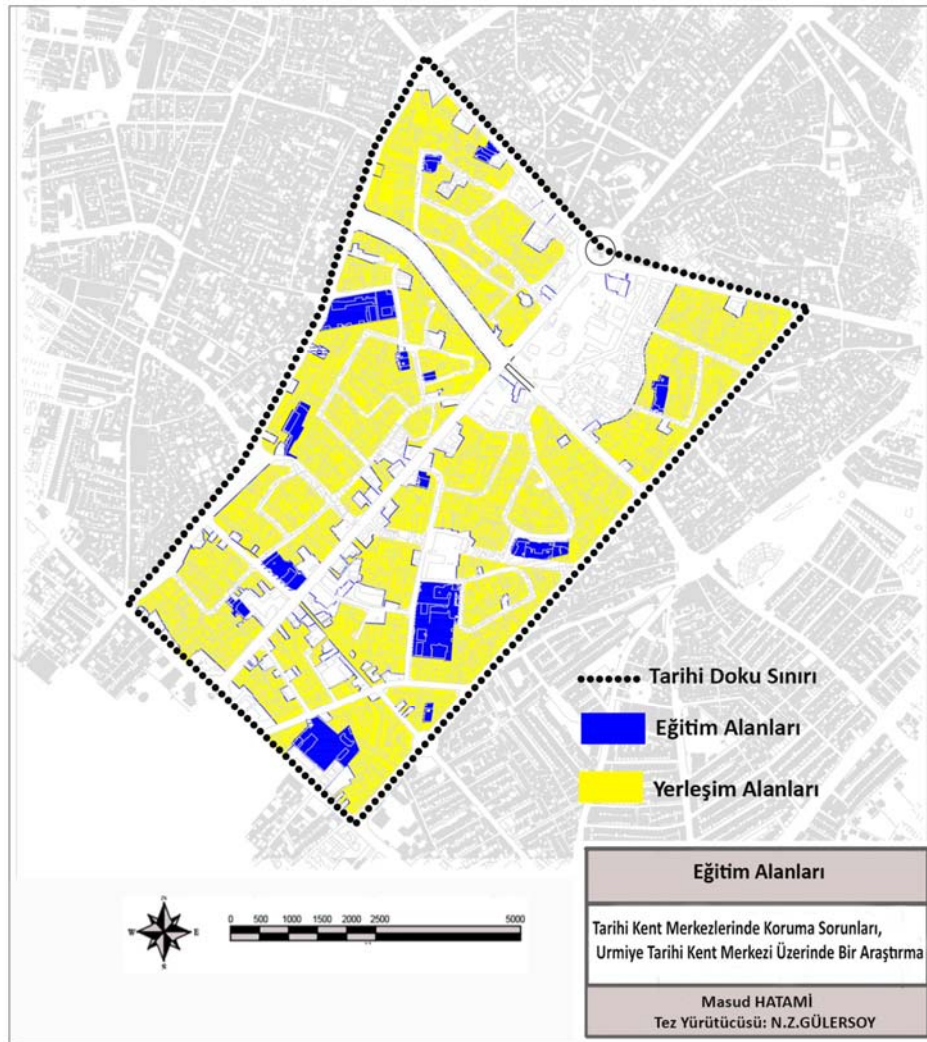
Şekil 4.47 de görüldüğü gibi çalışma alanındaki Eğitim Tesislerinin yerleşim düzeni incelendiğinde, erişim mesafesi olarak alanın tamamını desteklediği gözlemlenmektedir. Orta öğretim tesis alanı için 750 m çapında dairesel bir alan, ilköğretim tesis erişim mesafesi olarak 500 m çapında dairesel alanlar baz alınmıştır. Bu analiz ışığında alanda eğitim tesisi olarak bir sorun gözükmemektedir.

Şekil 4.45 : Urmiye tarihi dokusunda yer alan bazı eğitim alanları.

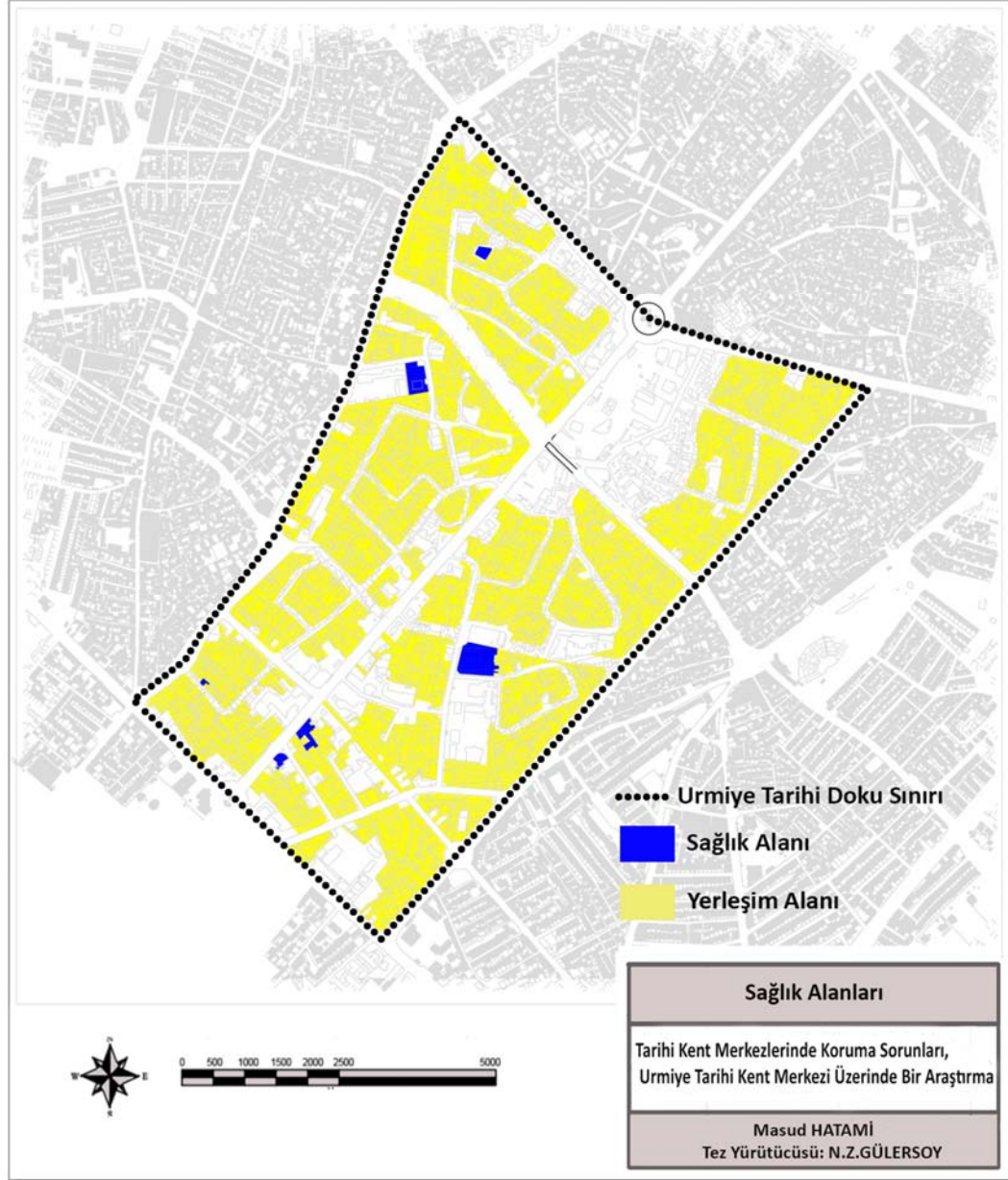

Şekil 4.46 : Urmie tarihi dokusunda yer alan bazı eğitim alanları.

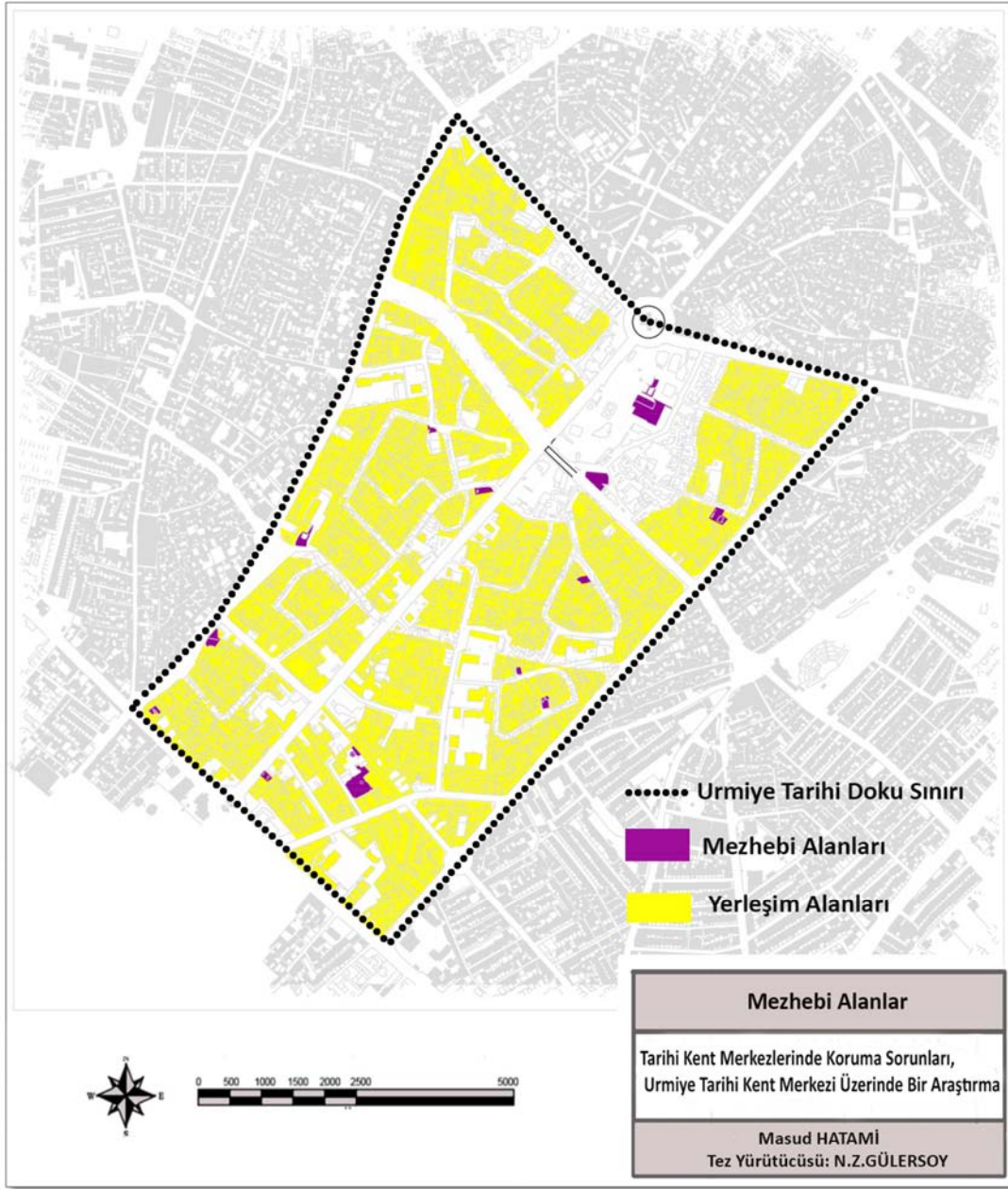

Şekil 4.47 : Urmie tarihi dokusu eğitim alanları.

Çalışma alanındaki sağlık tesislerinin yerleşim düzeni incelendiğinde, erişim mesafesi olarak alanın tamamını desteklemediğini gözlemlenmektedir. Büyük sağlık alanı tesis için 750 m çapında dairesel bir alan, Küçük sağlık alanı tesis erişim mesafesi olarak 500 m çapında dairesel alanlar baz alınmıştır. Alanda toplam 5 adet sağlık tesisi bulunmaktadır. Bunlardan iki'si büyük ve üçü ise küçüktür. Bu analiz ışığında alanda sağlık tesisi olarak yetersiz olması ve ulaşımın zor olması gözükmemektedir (Şekil 4.48).

Şekil 4.48 : Sağlık alanları

Şekil 4.49 : Dini tesis alanları.

4.9.4.2 Sosyal donatı alanları önerileri:

Çalışma alanındaki Eğitim Tesislerinin yerleşim düzeni incelendiğinde, erişim mesafesi olarak alanın tamamını desteklediği gözlemlenmektedir. Ancak bu alanların belli noktalarda kümelenmesi ve bazı noktalarda ise olmaması dikkat çekicidir. Böylece

şehircilik kriterlerine göre eğitim alanlarını doku genelinde orantılı bir şekilde yayılması öngörülmektedir.

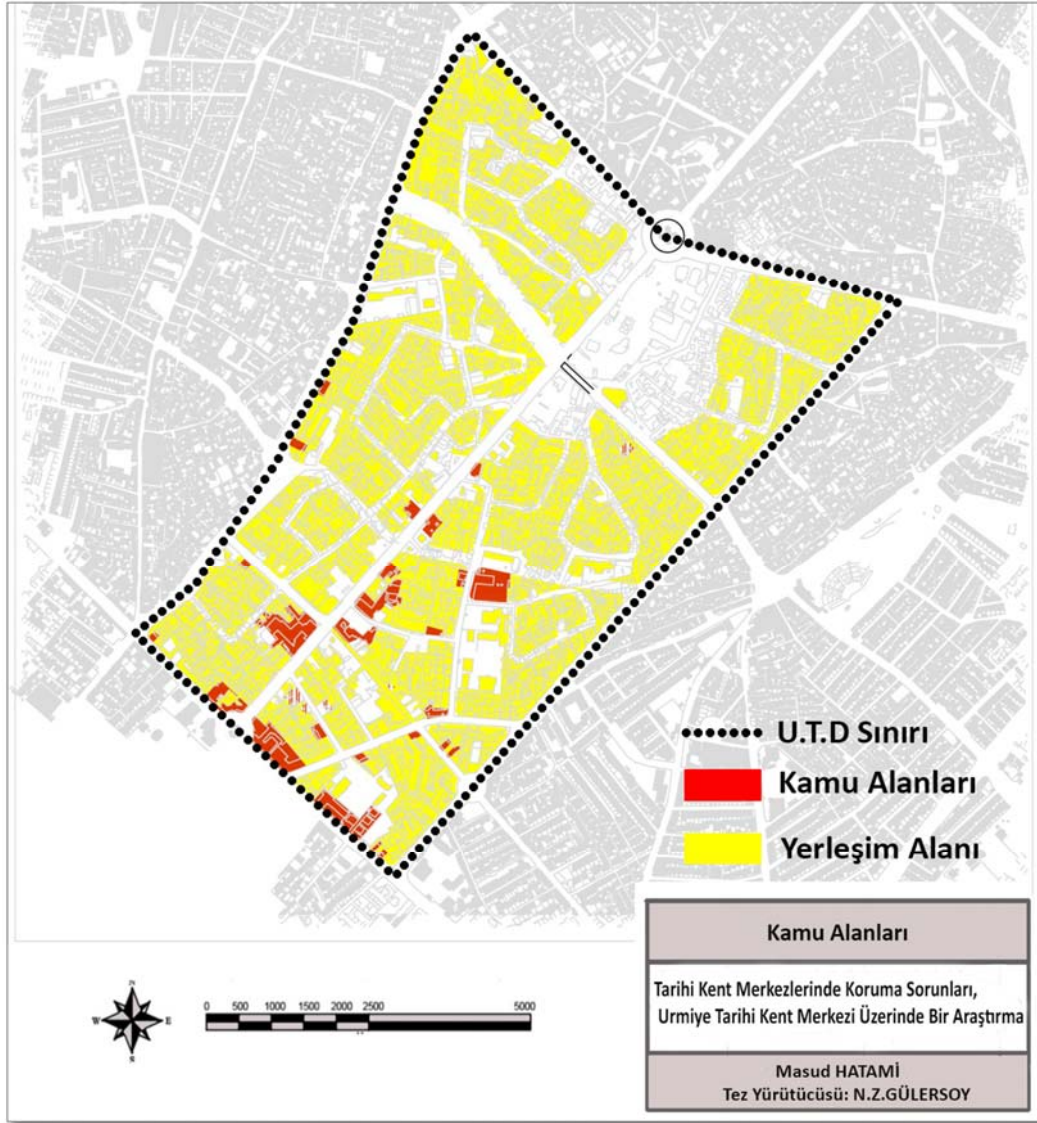
Yeni Eğitim alanlarının tarihi doku yasalarına uyarak yapılması gerekmektedir. Yapı aşamasında yetkili organların denetlemesi ve kriterlere uyumunun sağlanması önem taşımaktadır.

Çalışma alanındaki Sağlık Tesislerinin yerleşim düzeni incelendiğinde, erişim mesafesi olarak alanın tamamını kapsamaması gözlemlenmektedir. Şehircilik standartlarına göre bu alanların doku genelinde yayılması, halka daha iyi sağlık hizmetlerinin sağlanmasında önem taşımaktadır.

Doku sınırları içerisinde yer alan ve şehrin en kalabalık hastanelerinden biri olan Arefiyan hastanesine ulaşımın tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

4.9.5 Urmiye tarihi dokusunda bulunan kamu alanlarının analizleri, sorunları ve önerileri:

Kamu tesis alanlarının çalışma alanındaki dağılımı incelendiğinde belirli bir alanda kümeleştiğinden söz edilebilir. Kamu tesis alanlarının çalışma alanında yer alması alanın yoğun bir kentli çekmesine ve kentte yaşayanlar tarafından sürekli kullanıyor olmasına neden olmaktadır (Şekil 4.50). Bu durum, alanda yeni yapılan Kamu tesis alanları ve yapılamaya planlanan idari tesis alanları modern bir görünüme sahip olması açısından olumsuz görünmekte ve tehdit olarak göze çarpmaktadır. Tarihi doku modernizmin bir bakıma tehdidi ve zorlaması altındadır denebilir.

Şekil 4.50 : Urmie tarihi dokusu kamu alanları.

4.9.5.1 Dokudaki Meydanların Etrafındaki Toplanan Kamu Alanlarından Kaynaklanan Sorunlara Çözüm Önerisi:

Urmienin en eski ve ana meydanları Urmie tarihi dokusunda yer almaktadır. Bu meydanların etrafında kentin bazı idari kurumları bulunmaktadır. Bunların içinde Kentin Belediyesi, Kültürel ve Miras İdaresi , Askeriye Binası, Adliye sarayı , Devlet Bankalarının Ana şubeleri , kentin Valiliği vb... yer almaktadır. Bu idari alanların tarihi doku içinde yer alması doku için hem fırsat hemde tehdit olarak belirtilebilir. İdari alanların dokuda bulunması ve devletin bu binalara önem vermesi ve sürekli koruma altına alınmaları doku için fırsat olarak tanımlanabilir. Bu binalar dokuda çok yoğun bir trafiğin oluşmasına sebep olmaktadır. İdari tesis alanlarına ulaşım tarihi dokuda yeralmasından dolayı zordur. Bu binalar özellikle Adliye ve Askeri binalarının dokuda

bulunmasında dolayı dokunun kullanılmasına neden olmaktadır ve zarar vermektedir. böylece turistlerin rahatsız olma durumu ortaya çıkmaktadır ve bu durum dokuya büyük tehdit olarak tanımlanmaktadır. Şekil 4.51’de gördüğümüz resimler dokuda bulunan bazı kamu alanları göstermektedir.

Şekil 4. 51 : Urmie tarihi dokusundaki bazı kamu alanları.

(Kültürel ve Miras İdaresi, Belediye binası ve arkasında Valilik binası, Adliye Sarayı,
Devlet bankası, yeni Valilik binası)

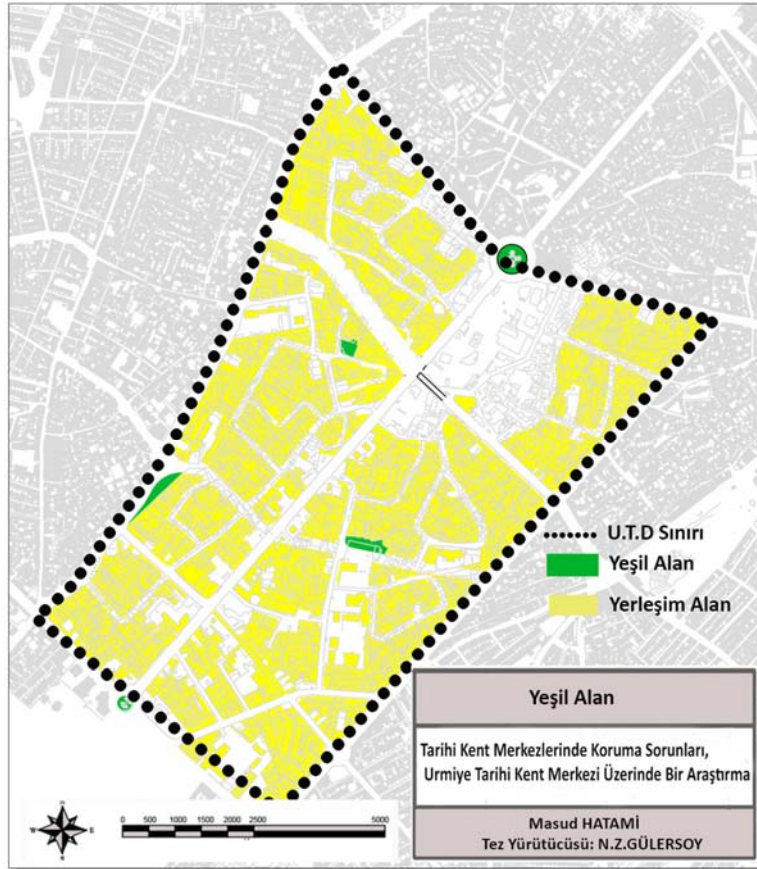
Meydanlarda ortaya çıkan sorunları minimuma indirmek için yapılabilecek bazı öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Meydandaki yeşil alanlarını artırılması ve dokudaki varolan yeşil alanlarla entegre edilmesi
- Yeni idari tesisi binalarının yapılmasının engellenmesi
- Dokudaki meydanların etrafındaki binalara ulaşımın planlı ve düzenli bir şekilde tekrar gözden geçirilmesi
- Meydanların etrafında araçların park etmesinin yasaklanması ve meydanlara yakın mesafelerde oto park alanlarının yapılması
- Kamu binaların ulaşımını daha çok toplu taşıma araçlarıyla yapılması

- Kamu binaların etrafında varolan bazı taksi ve otobus duraklarının kaldırılması

4.9.6 Urmiye tarihi dokusunda yeşil alanların analizi, sorunları ve önerileri:

Çalışma alanı tarihi bir dokuya sahip olmasından dolayı yoğun bir turist çekmektedir. Ayrıca alanda yer alan idari tesis alanları, ilköğretim, ortaöğretim tesis alanları ve sağlık tesis alanlarından dolayı yoğun bir kentli kullanımı söz konusudur denebilir. Böyle yoğun turist ve kentte yaşayan nüfusun kullanımında olan bir mekanda insanların nefes alabileceği zaman geçirebileceği ve dinlenebileceği park ve rekreasyon alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak çalışma alanına bakıldığında yeşil alan açısından ciddi bir zafiyet göze çarpmaktadır. Bu durum alanın cazibesi ve çekim gücünü de olumsuz etkileyen bir husustur. Oysa bu tür alanlarda güçlü bir yeşil alan sirkülasyonu ve sürekliliğine ihtiyaç duyulmaktadır (Şekil 4.52).

Şekil 4.52 : Urmiye tarihi dokusu mevcut yeşil alanları.

Urmiye Tarihi Dokusundaki Mevcut Yeşil alanlar:

Urmiye tarihi dokusundaki yeşil alanların toplam yüzölçümü bir hektardır. Bu doku kentin ana çekirdeğinde bulunduğundan ve en yoğun bölgesi olduğundan dolayı yeşil alan eksikliği sorunu ile karşılaşmaktadır.

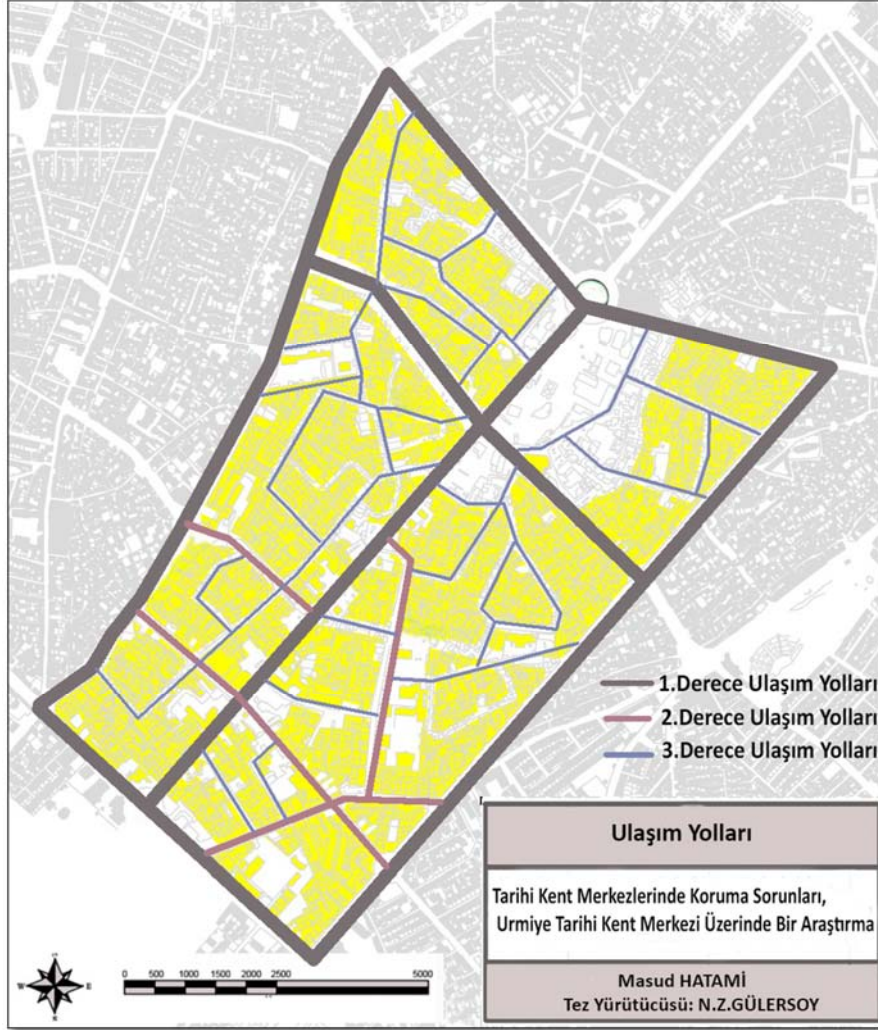
Dokuda yeşil alan eksikliği sorununu çözmek için şimdiye kadar belediye tarafından herhangi bir çalışma yapılmaması dikkat çekicidir.

Dokuda bulunan yeşil alanlar sadece üç meydanın içerisinde ve hastanenin arkasında yer almaktadırlar. Daha öne bahs ettiğimiz gibi, Urmiye Kenti yeşil alan varlığı açısından İranın ilk sırasında yer almaktadır. Ama buna rağmen kentin tarihi dokusunda yeşil alan eksikliği ve şimdiye kadar tek bir çalışmanın bile yapılmaması biraz şaşırtıcı ve dikkat çekicidir.

4.9.6.1 Urmiye tarihi dokusunda yeşil alan eksikliğine yönelik önerileri:

Önerdiğimiz yeşil alan varolan yeşil alanlarını entegre edilmesi ve mahalle bazında çocuk parkı gibi alanların oluşturulmasıdır. Ulaşım sorunları bölümünde üzerinde bahsettiğimiz yayalaştırma caddelerin etrafında ve önerilen bazı yeni caddelerin etrafında ve dokudaki bulunan bazı boş ve kullanılmayan parsellerde bu önerimizin uygulanma imkanını oluşturmaktadır.

4.10 Urmiye Tarihi Dokusu Ulaşım Yollarının Analizleri, Sorunları ve Önerileri:

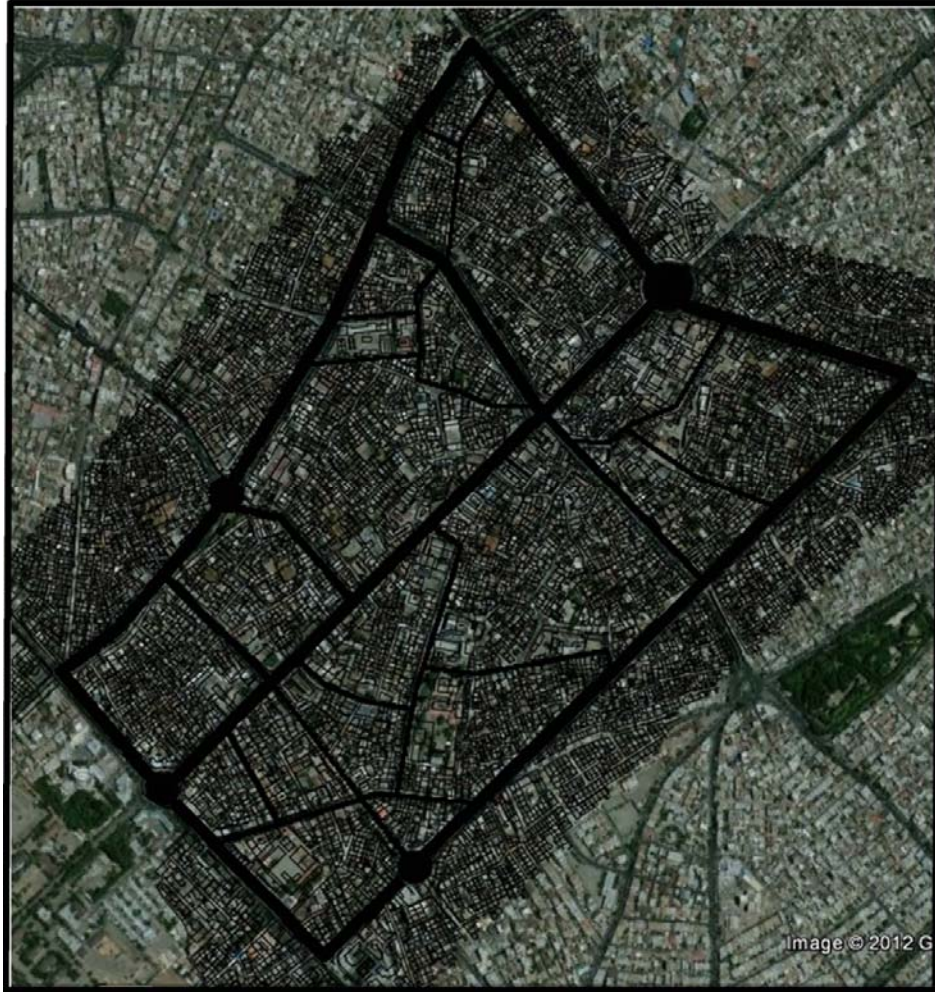
Şekil 4.53 : Urmiye tarihi dokusu ulaşım yolları.

Ulaşım şemasını incelendiğinde alanın alt ve üst tarafındaki kavşakları bağlayan güçlü bir ulaşım aksı göze çarpmamaktadır.

Alanda ulaşım ağında ana omurganın (ızgara) grid sistem olduğunu görülmektedir. Bu ana omurganın içinde kalan yollar ise organik bir yapıya sahiptir. Ulaşım ağında en güçlü taşıt yolu alanı ikiye ayırmaktadır. Bu yol alanın başındaki ve sonundaki kavşakları birbirine bağlayan akstır.

Bölgesel ölçekte bir otoparkın olmaması da önemli bir sorundur. Turist çeken bu alan için otopark sorunu da ciddi bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Alanın ulaşım şemasına bakıldığında alanın başında ve sonunda 2 kavşağın olduğu görülmektedir. Alt ve üst tarafta 2 tane daha olmak üzere toplamda 4 kavşağa sahiptir.

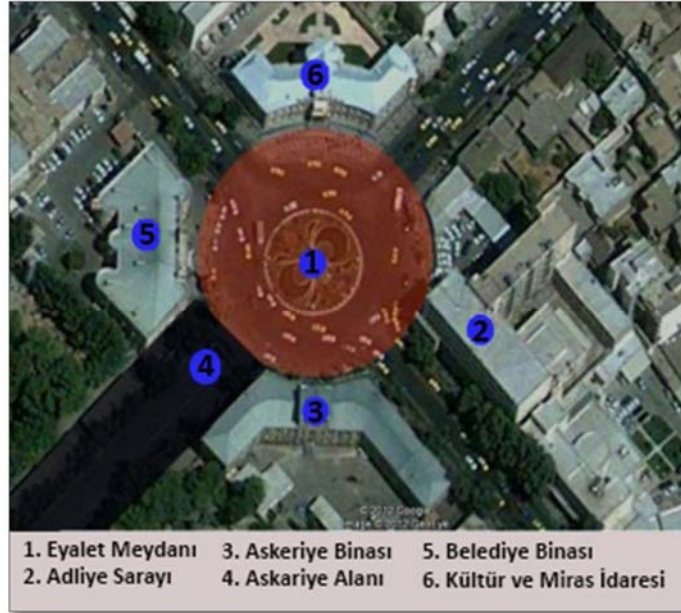

şekil 4.54 : Urmie tarihi dokusu mevcut ulaşım yolları.

4.10.1 Urmie tarihi dokusunda varolan ulaşım sorunları:

Urmie Tarihi Dokusu bir ticaret çekirdeği olduğu için kentin en büyük trafik yoğunluğuna sahiptir. Kent içerisindeki caddelerin genişliğinin yeterli ölçüde olmaması dokudaki trafik yoğunluğunun diğer nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Kentin ana otobüs durağının dokuda yer alması trafik açısından büyük bir sorun yaratmaktadır. Dokunun ulaşım sisteminin yetersiz kalmasının yanı sıra kentin toplu taşıma sisteminin ana merkezinin de bu alanda yer alması varolan sorunları daha büyük hale getirmektedir.

Ayrıca kentin eski iki meydanının bu dokuda olması ve kentin idari birimlerin bu meydanlar etrafında toplanması alan için başka bir sorun oluşturmaktadır (Şekil 4.55 ve 56). Bu Idari merkezlerin kentli çekim gücü ve kent için odak oluşturması kentli nüfusun gün içerisinde bu alanda toplanmasına yol açmaktadır.

Şekil 4.55 : Urmie tarihi dokusu eyalet meydanı.

Şekil 4.56 : Urmie tarihi dokusu merkez meydanı.

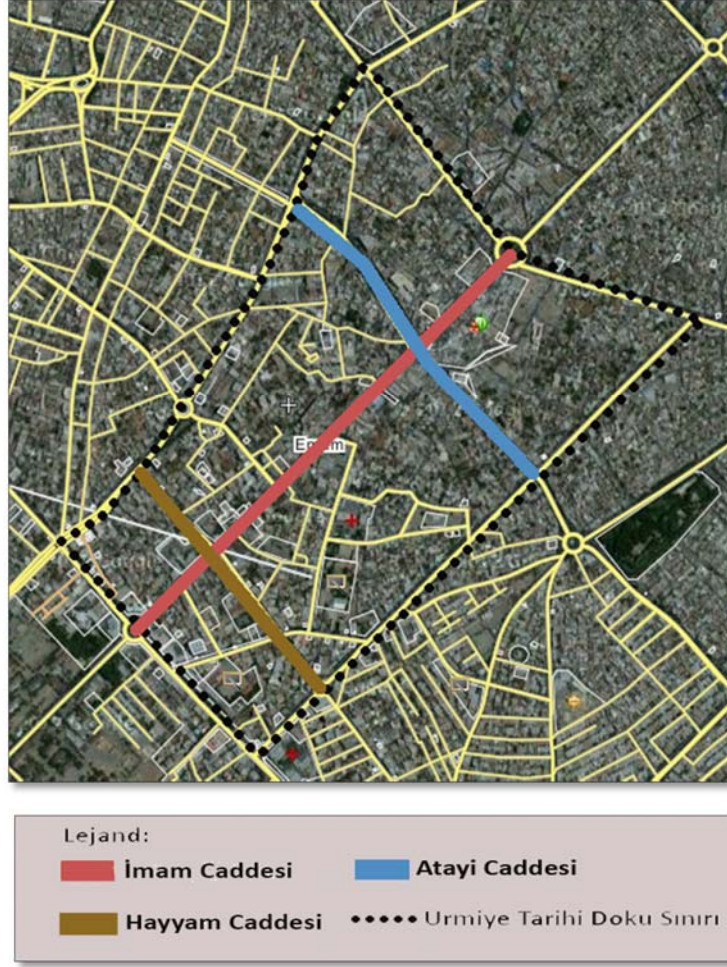
Kentin en büyük hastanelerinden birinin bu dokuda yer almaktadır. Bu durum dokuda çok büyük oranlardaki kentli yoğunluğunu daha da artırıcı bir etki oluşturmaktadır. Bu hastaneye yeterli ulaşım yolları ile desteklenememektedir. Hastane gibi büyük nüfus yoğunluğu çeken bir donatı alanı için yeterince otopark alanlarında ayrılmamıştır. Dokuda idari tesislerin otopark alanlarının olmamasının yanısıra hastane otopark alanının olmamasıyla birlikte dokudaki yollar ve caddeler dokuya gelen nüfus tarafından otopark olarak kullanılmaktadır. Bu durum varolan trafik sorunlarını daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir.

Tarihi dokunun ulaşım sistemi incelendiğinde bu dokuda bulunan yolların zaman içerisinde değiştirilmediği görülebilir. Kentin eski ve yeni haritaları karşılaştırıldığında bu konuyu daha net bir şekilde algılanabilir. Ulaşım sisteminin değiştirilmemesi tarihi dokular için bir pozitif gelişme olarak değerlendirilebilir. Zaman içerisinde araç sayısının çoğalması bu yolların yetersiz olması sorununa neden olmuştur. Günümüzde yukarıda bahsedilen sorunlar, dokunun en önemli ulaşım sorunlarını oluşturmaktadır.

4.10.2 Urmiye tarihi dokusunda ulaşım sorunlarına ilişkin öneriler:

Bu sorunları en asgari seviyelere indirmek için ulaşım sorunlarına ilişkin öneriler dört ana başlık etrafında toplanabilir:

- **Urmiye Tarihi Dokusunda Bulunan Ana Ulaşım Caddelerinin Sorunlarına İlişkin Öneriler:**

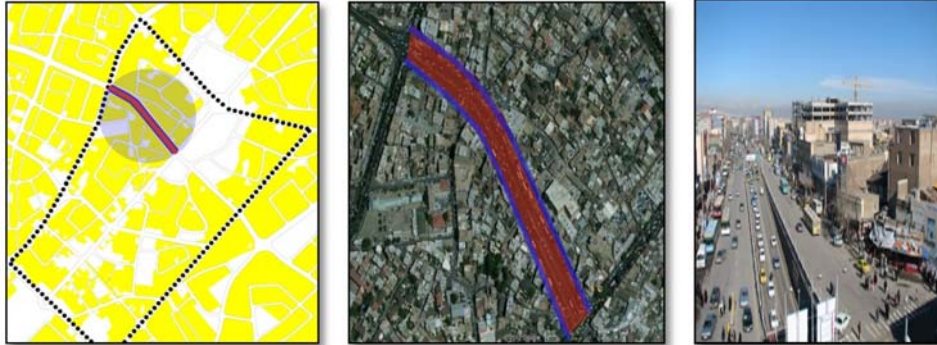
Şekil 4.57 : Urmiye tarihi dokusunda bulunan İmam ve Hayyam caddelerinin konumu.

İmam Caddesi ve Hayyam Caddesi kentin ve tarihi dokunun en önemli caddeleri arasında yer almaktadır. İmam caddesinin uzunluğu 1.400 m ve Hayyam Caddesi'nin uzunluğu ise 725 m'dir. Şekil 4.57'de gösterildiği gibi İmam caddesi iki taraftan da kentin en eski meydanlarına (Merkez Meydan ve Eyalet Meydanı) bağlanmaktadır. İmam caddesinin ortasından geçen iki önemli cadde daha bulunmaktadır. Atayi Caddesi ve Sardaran Caddesi bu iki caddedir.

Şekil 4.57'de mavi renkle gösterilen Atayi Caddesi tarihi Kapalı Çarşı'yı iki parçaya bölmektedir ve bu durumun sonucu olarak Kapalı Çarşı'nın bütünlüğünü bozmaktadır. Bu tarihi Kapalı Çarşı'nın bir bütün olarak korunabilmesi için bu caddenin yeraltına alınması önemlidir. Pehlevi döneminde açılan bu cadde Kapalı Çarşı'nın binaları yıkılarak açılmıştır. Geçmiş dönemlerde yanlış bir ulaşım planı kararı olan bu uygulama bu sayede düzeltilmiş olup ve Kapalı Çarşı'nın tekrar bütünlüğü sağlanmış olacaktır.

Belediye tarafından İmam ve Hayyam Caddelerinin belirli aralıklarla gün içerisinde trafiğe kapatılmasına rağmen kentin ulaşım sirkülasyonunda büyük aksaklıklar meydana gelmektedir. Bu durum bu iki caddenin yeniden ulaşım sistemi içerisinde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. İki caddede yayalaştırma yada raylı sistem veya otobüs ile toplu taşımının yapılması kentin ulaşım sistemi için daha uygun olabilir. Raylı sistem uygulanmak istenirse ray hattının hemen yanında bulunan ticaret alanlarına mal aktarımın sağlanması, ambulans ve polis araçlarının geçiş yollarının düzenlenmesi gerekecektir. Dokudaki trafiğin azaltılması insanların bu dokuyu kullanma rahatlığının sağlanması için, yayalaştırılmasından söz edilen İmam caddesinin paralelindeki Bakeri ve Madani Caddeleri'nin üzerinde genişletme, otopark alanları oluşturma ve toplu taşıma sistemlerinin güçlendirilmesi gibi çalışmaların yapılması gerekecektir. Yukarıdaki söz edilen her konu Hayyam Caddesi'nin yayalaştırması sırasında'da Sardaran ve Amini Caddeleri üzerinde de yapılacaktır.

- **Urmiye Tarihi dokuda Yeralan Kentin Ana Otobüs Durağından Dolayı Ortaya Çıkan Sorunlara İlişkin Öneriler:**

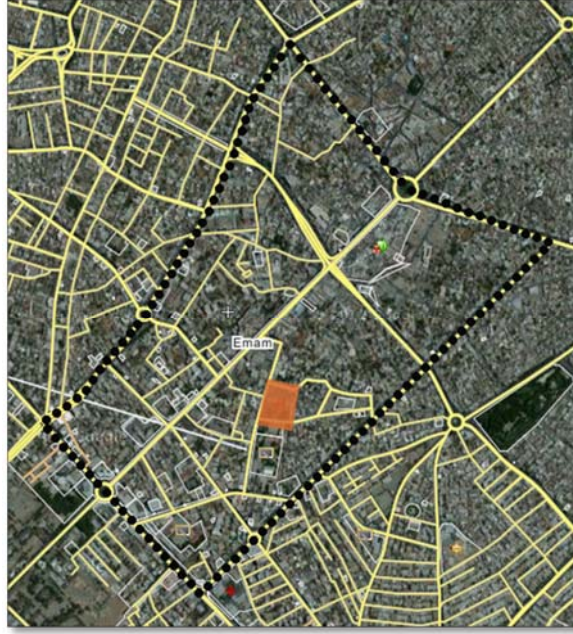
Şekil 4.58 : Urmiye tarihi dokusunda bulunan Attayi caddesi konumu ve fotoğrafı.

Şekil 4.58 de gösterildiği gibi Urmiye tarihi dokusunda, kentiçi ana otobüs durağı yer almaktadır. Bu ana durak kentin ve dokunun en önemli caddelerinden birinde yer almaktadır. Böylece bu dokuda büyük bir ölçekte trafiğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu trafiğin sadece bu cadde için değil, diğer caddelerde de üzerindeki etkisinden de söz edilebilir.

Bu ana durağın tarihi dokuda bulunması nedenlerinden biri , Urmiye ticaret alanlarının bu dokuda yer almasıdır.

Bu sorunu çözmek için bu durağı tarihi dokunun dışına taşınması gerekmektedir. Çünkü trafik yaratmanın dışında, otobüsler hava kirliliği de yaratmaktalar. Ayrıca Atayi Caddesi'nde yer alan kent içi ana otobüs durağının yanında , kentin bazı önemli tarihi binalarında yer almaktadır ve bu yapılar da zarar görmektedir.

- **Urmiye Tarihi Dokusunda Bulunan Hastaneye Ulaşımın Sağlanması ve Erişebilirlik Sorununa İlişkin Öneriler:**

Şekil 4.59 : Urmiye tarihi dokusunda bulunan hastanenin konumu.

Hastanenin tarihi kent dokusunda olması sağlık fonksiyonu açısından büyük bir katkıdır, ancak hastaneye ulaşmak küçük , dar ve düzensiz yollardan geçerek mümkündür. Böylece hastanenin etrafında her zaman büyük bir trafik yoğunluğu yaşanmaktadır.

Hastanenin bulunduğu yer tarihi doku sınırları içerisinde olmasından ve etrafında tarihi binaların bulunmasından dolayı pek fazla müdahale edilmesi mümkün değildir. Bunun için sadece bazı yol bağlantılarının sağlanmasıyla ve mümkün olan herhangi bir yasaya aykırı olmadan yolların genişletmesiyle , hastaneye erişimin kolaylaştırılması düşünülebilir.

Alandaki Otopark Sorununun Çözülmesine Yönelik Öneriler:

Urmiye tarihi dokusunun en büyük sorunlarından biri otopark alanlarının az ve yetersiz kalmasıdır denebilir. Kentin tarihi dokusunda yer alan otopark alanlarının toplam yüzölçümü 2.8 hektardır. Bu dokuda sadece birkaç tane boş arazi dışında ki şimdi otopark alanı olarak kullanılmaktadır başka otopark alanı bulunmamaktadır.

Arabayla bu dokuya gidildiğinde arabanın nereye park edileceği herkes için büyük bir sorun oluşturmaktadır. Böylece dokudaki ortaya çıkan trafik sorunlarından biri olan, otopark alanlarının olmamasına yönelik çözüm yolu getirilmesi gerekmektedir.

Yayalaştırılması önerilen caddelerin ihtiyaçlarından biri, caddenin iki başında da katlı otoparkın yapılmasıdır. Dokunun diğer önemli ve otoparkın yapılması gereken yerlerden biri de alanda bulunan hastanenin yanıdır. Bu sorun, hastanenin kuzeyinde önerilen Sardaran Caddesi üzerinde otopark yapılması ile çözülebilir.

Otoparkların yapılması ve yayalaştırmanın devamında, dokuda yaşayan insanların rahat dolaşımının sağlanması için alışveriş amacıyla sokaklardan geçen ve park eden araçların yasaklanması önerilmektedir. Böylece dokudaki hem mevcut trafik en aza indirilecektir hem de dokudaki insanların doku içerisinde rahat ulaşimleri sağlanacaktır.

4.11 Bölüm Sonucu:

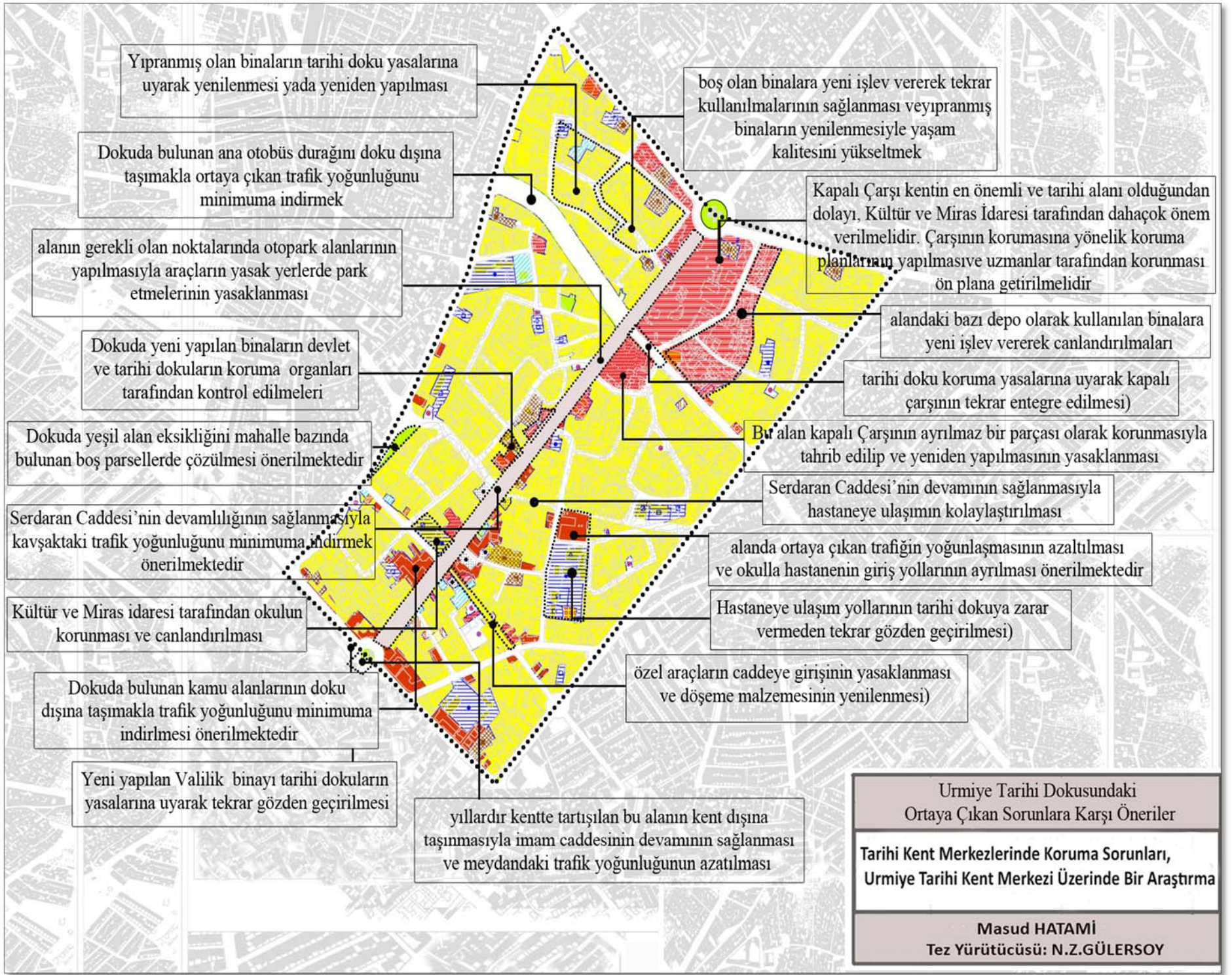
Urmiye günümüze kadar çok farklı uygarlıkların yerleşim yeri olmuş, birçok devletin yaşamına ev sahipliği yapmış, çok eski ve zengin bir tarihi dokuya sahip kent olarak bu günlere ulaşmıştır.

Kent tarihi, ekonomik, sosyal ve fiziksel yönden analiz edilmiş, değerlendirmeler yapılmıştır. Kentin Tarihi Dokusunun bulunduğu yerde yollar dar, evler bitişik bir düzendedir. Bunun yanı sıra bu dokuda yerleşmeler tarihi özelliklerini kaybetmek tehlikesi ile karşı karşıyadır. Evlerin bakımsız bırakılması, insanların bilinçsiz davranışları ve ekonomik durumlarının yetersizliği en önemli nedenlerdendir.

Parklar bakımsız, yeşil alanlar neredeyse yok gibidir ve donatılar nüfusunun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte değildir. Fakat dokunun genel görünümüne bakıldığında, yapıların çok yoğun olduğu, yeşil ve donatı alanının eksik olduğunu görülmektedir.

Şekil 4.60 : Urmieh tarihi dokusunda ortaya çıkan sorunlar.

Lejand:					
Yaya Ağı	Ticaret ve Hizmet Alanı	Teknik Okul	Dini Alan	Turizm Tesisleri	Depo Alanı
Yeşil Alan	Nehir	Yüksek Okul	Askeri ve İdari Alan	Kent Ekipmanları	T.D.M Ticaret Alanı
Bağ Alanı	İlk Okul	Park ve Yeşil Alan	Kent Sınırı	Sanayi Alan	
Yerleşim Alanı	Orta Okul	Spor Alanı	Bölge Sınırları	Yolcu Terminali	
Yerleşim Apartman Alanı	Lise	Kültür Alanı	Sağlık Alanı	Parkınk	

Şekil 4.61 : Urmieh tarihi dokusunda ortaya çıkan sorunlara karşı öneriler.

5. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME:

Çalışmada tarihi çevre, tarihi doku kavramları, bu bölgelerin yaşamış olduğu sorunlar, koruma kavramı ve koruma yaklaşımları, Avrupa, Türkiye ve İranda yapılan koruma çalışmaları incelenmiş Urmiye Tarihi Kent dokusunun özellikleri ve taşıdığı değerler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tarihi çevre, belirli nitelikleri, kendine özgü özellikleri, estetik, sanatsal ve çevresel değerleri olan yapıların bir arada yoğun olarak bulundukları, tüm yapay ve doğal özellikleri ile korunması gereken kentsel sit alanları olarak tanımlanan bölgelerdir. Geçmiş uygarlıkların sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını yansıtan bu özellikli bölgeler ya aynen ya da değiştirilerek günümüze kadar ulaşmışlardır.

İranda hızlı nüfus artışı, özellikle İran-İrak savaşı sonrası hızla artan kırdan kente göç olgusu kentlerin plansız büyümelerine, kent merkezlerinde yer alan geleneksel dokuların yıpranmalarına, bu bölgelerde bulunan arsa değerlerinin artmasına çok katlı yapıların oluşmasına, tüm yasal sınırlamalara rağmen tarihi değerlerin tek tek yok olmalarına neden olmaktadır.

Kentlerin hızlı büyümesi ile tarihsel kent merkezlerinde aşağıda özetlenen olgular ortaya çıkmıştır:

- Spekülasyon amaçlı yıkımların yapılarak çevre ile uyumsuz, geleneksel dokuya aykırı yapılaşmaların oluşması,
- Yapılan çalışmaların yetersizliği nedeni ile tarihi kent merkezlerinde ve geleneksel dokuda korunamama, köhneleşme, terk edilme gibi problemlerin yaşanması,
- Giderek artan otopark ve ulaşım sorunu,
- Yerli halkın bu bölgeleri terk etmesi, tarihi merkezlerin sosyal çöküntü bölgeleri haline gelmesi.

İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük ölçüde tahrip olan, yok edilen kentler savaş sonrasında koruma anlayışına yeni boyutlar kazandırılmasında etkili olmuştur. 1964

yılında Venedik’te yapılan ikinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenler Kongresi’nde “tarihi anıt” kavramı sadece bir eseri değil, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal yerleşmeleride kapsayacak biçimde tanımlanmıştır. Ayrıca bu yeni anlayış ile tarihi ve kültürel mirasın, sadece sınırları içinde kaldığı ülkeye değil, tüm insanlığın malı olduğu düşüncesi benimsenmiştir.

İrandaki tarihi dokuların koruma sürecine bakıldığında, 1965-1975 yıllar arası koruma konusuna daha çok önem verilmesi ve koruma çalışmaları sırasında devlet organları tarafından denetim altına alınması ve korumanın yasalara uyarak yapılması dikkat çekicidir. Ancak 1970’li yıllardan itibaren başlayan Devrim, ardından Savaş ve son 10 yıl içerisinde ekonomik gerileme, tarihi dokuların plansız bir şekilde büyümesine neden olmuştur. Ülkede korumayla ilgili çıkarılan bir çok yasaya rağmen, tarihi dokuların korunmasında sürekli denetim organlarının değiştirilmesi bu dokuların bozulmasına neden olan diğer sebeplerdendir.

Bu kapsamda inceleme bölgesi olan Urmiye tarihi kent dokusu M.Ö. 2000 yıllarında kurulmuş çok eski bir yerleşim alanıdır. Şehir, antik bir tepe ve dünyanın ikinci tuzlu gölünün yanında kurulmuştur. Birkaç defa büyük savaş geçiren Urmiye Tarihi Kentinde 1950’li yıllardan sonra imar faaliyetleri hız kazanmış, yeni yerleşim bölgeleri oluşmuştur. Günümüzde kentin tarihi doku ve modern şehircilik anlayışı ile yapılan Urmiye’de iki farklı yerleşim söz konusudur.

Tarihi dokunun bulunduğu bölgede ana yollar dışında diğer yolların dar, evlerin bakımsız, insanların bilinçsiz davranışları, ekonomik durumları, sokakların, parkların, yeşil alanların bakımsızlığı ve yetersizliği gibi etkenler bu alanların kent nüfusunun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmadığını göstermektedir. Camileri, Kiliseleri , hamamları ve eskiyi yansıtan tarihi evleri ile Urmiye Tarihi Dokusu korunması gerekli önemli bir alanıdır.

Fiziksel Gelişim

- Urmiye Tarihi Dokusu’nda son yıllarda yüksek katlı binaların yapılması dikkat çekici bir durumdur. Bu dokuda devlet tarafından bazen yüksek katlı binaların

yapılması görülmektedir. Bu durum dokunun görüntü bozukluğuna ve tarihi binaların zarar görmesini sağlamaktadır. Bu soruna engel olabilmek için tarihi dokudaki inşaatlar, yasalara uyularak yapılmalıdır. Ayrıca dokudaki inşaatların, devletin belli organları tarafından sürekli kontrol edilmesi gerekmektedir

- Urmiye Tarihi Dokusu’nda yeralan Kapalı Çarşı etrafında bazı alanların boş bırakılmasının ve depo olarak kullanılmasının alanda olumsuz etkisi vardır. Bu alanlara yeni işlevler verilerek daha etkin kullanımları sağlanabilir.
- Urmiye Tarihi Dokusu’nda trafiğin çok yoğun olması dokuya zarar vermektedir. Bu dokuda trafiğin giriş çıkış saatlerinde düzenlemeler yapılmasına rağmen trafik sorunu hala yaşanmaktadır. Kentin ana ticaret alanı, ana otobüs durağı, en büyük hastanelerinden biri, çok sayıda kamu binaları ve eğlence merkezi bu dokuda bulunduğundan trafik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu yoğunluğa engel olabilmek için gereken adımların atılması sağlanmalıdır.
- Urmiye Tarihi Kent Bölgesi’nde yıkıp yeniden yapmaya izin verilmemelidir. Binalar orjinal halleriyle korunmalı, yeni yapılacak olan binalar kent içerisinde belirlenecek yeni konut alanlarında yapılmalıdır.
- Urmiye Tarihi Dokusu’nda Park alanlarının, turistler için yönlendirici tabela ve levhalarının yetersiz olması dikkat çekicidir. Buna karşı belirli bir standartın getirilmesi sağlanmalıdır.

Kültürel Gelişim:

- Urmiye Tarihi Dokusu’nun kültürel aktivitelere yönelik hiçbir tesisi bulunmamaktadır. Dokuya kültürel tesislerinin yapılmasıyla bu eksikliğin giderilmesi gerekmektedir.
- Urmiye Tarihi Dokusu’nun kültürel gelişimine yönelik medyanın önemli rolünün olması söz konusudur. Yerel yada ulusal medyada ve gazetelerde

kentin tarihi ve kültürel kimliğini korumak amacıyla reklamların yapılmasının sağlanması önemlidir.

- Urmiye Tarihi Dokusu’nda turizm potansiyeli açısından önemli yapılar bulunmasına rağmen yeterli konaklama tesisi bulunmamaktadır. Dokudaki bu konaklama tesislerinin sayısı artırılarak turizm potansiyelinin daha net bir şekilde açığa çıkarılması gerekmektedir.

Ekonomik Gelişim

- Urmiye Tarihi Dokusu çok güçlü turizm potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelden dolayı düzenli planların yapılmasıyla ekonomik gelirinin sağlanması önemlidir
- Urmiye Tarihi Dokusu, kentin ana ticaret merkezi olduğundan dolayı dokuya para transferinin sağlanması, dokunun ekonomik gelirinde büyük bir etkisi olacaktır.
- Urmiye Tarihi Dokusun’da yer alan tarihi binaların tanıtımı yapılarak ekonomik kalkınma sağlanabilir.
- Kentte ait bazı geleneksel yiyeceklerin ziyaretçilere sunulması ve tanıtımının yapılması ile bunların satışa sunulması, Urmiye’ye ait özel salça ve şarabların yapılması bunun bariz bir örneğidir.

Sosyal Açıdan Gelişim

- Urmiye Tarihi Dokusu’nun korunmasına yönelik halkın bilinçlendirilmesi ve koruma uygulaması aşamasında halkın katılımının sağlanması gerekir.
- Urmiye Tarihi Dokusun’da yeşil alan eksikliğinin çözülmesine yönelik imar planlarında yeşil alanların getirilmesi ve mahalle bazında parkların yapılması gerekmektedir.Böylelikle dokuda yaşayan halkın birarada daha çok vakit geçirmesi ve kaynaşması sağlanabilir.

- Urmiye Tarihi Dokusu’nda yeralan mevcut sosyal alanların canlandırılması ve sosyal aktivetelerin doku genelinde yapılması gerekmektedir
- Urmiye Tarihi Dokusu’nun asıl sakinlerinin devlet tarafından dokuyu terk etmemeleri için teşvik edilmeleri gerekir.
- Dokudaki yaşam kalitesini yükseltmek gerekmektedir.

Tarihi dokunun içindeki potansiyel konut dokusunun iyileştirilmesi, halkın bilinçlendirilmesi ve ziyaretçilerin buraya olan ilgilerini sürekli hale getirmek için kentin sosyal, ekonomik, fiziksel ve kültürel gelişimi açısından yapılması gerekenler ortaya konulmaya çalışmıştır. Urmiye tarihi kent dokusunun yaşantırılması ve gelecek kuşaklara iletilmesi yapılacak olan doğru faaliyetler ile gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR:

- Ahunbay, Z.** (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM, İstanbul.
- Akçay, H.** (2001). “Tarihi Çevrelerin Planlanması ve Küreselleşme Kavramı ile Etkileşimin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akozan, F.** (1977). Türkiye’de Tarihi anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunları, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul.
- Alkan, A.** (1994). Konya Tarihi Kentin Planlama Sorunları, Konya.
- Alizadeh, S.** (2004). Restoration of Historic Buildings and Preservation Techniques, Samira, Tahrán.
- Anzali, H.** (2004). Urmia history at different times, Anzali Publisher, Urmiye.
- Antalya Kaleiçi Emanet Komisyonu Görevlileri.** (1986). “Antalya Kaleiçi”, Yapı 66 Syf 38-45.
- Ashworth, G.J.** (2002a). Holocaust tourism and jewish culture: the lessons of Cracow – Kazmieirz, International Research in Geographical and Environmental Education 11 (4), 363-367.
- Avcı, N.** (2001). Kültürel ve Doğal Mirasımızın Korunmasında Örgütlenme ve Koruma Sorunları, Türkiyede’ki Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras, TAÇ Vakfının 25.Yılı Anıt Kitabı, TAÇ Vakfı Yayın İstanbul.
- Bodo, C.** (1998). Cultural Policy in İtaly, Prepared by Culturelink İRMO/Culturelink <http://www.wwcd.org/Poicy/Clink/İtaly.html>, The İnstitute for Cultural Democracy.
- Bkz. P.L.Cervellati, R.Scannavini, C. de Angelis, La Nouvelle.** (1979). Culture Urbaine, Bologne Face à Son Patrimoine, Paris, 1981; Z.Nayır, "Bologna Tarihi Merkezi Koruma Çalışmaları", Çevre, sayı: 3, 1979, s.59-70.
- Biçer, Ö.** (1999). Eski Kent Mekanlarının Yeniden işlevlendirilerek Korunmasına iliskin Bir Arayış “Fatih- Cibali Örneği”.
- Çakılcıoğlu , M.** (2003). Cebeci Ö., F., Kentin Çöküntü Alanlarında Uygulamada Yetersiz Kalan İmar Planlarının Yerine Alternatif Planlama Süreçleri , Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, İstanbul, 55-96.
- Çeçener, B.** (1995). İstanbul ‘un Kültür ve İmar Sorunları , Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi,255.
- CoE.** (2005a). Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural heritage for Society.
- Dinçer, İ. ve Akın, O.** (1995). “KTVK Kanunu Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı”, İstanbul.
- Doordan, D.** (1988). Building Modern İtaly, New York Princeton, Architec Press.

- Eski Mostar Kentini Koruma Çalışması**, Yugoslavya, Yapı 70 Syf 30.
- Ergun, N.** (1988). Yenileme Sürecinde Kültür Sürekliliğinin Sağlanması, Yapı Dergisi. 199, 6, 91-96.
- Falamaki, M.** (2009). Preservation and Revitalization of Historic Cities, Tahrn University.
- Foggo, H.** (2007). Bu Nasıl Bir Kentsel Dönüşüm , Bilim ve Toplum . İstanbul
- Feilden, B.** (1994). Conservation of Historic Building, Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Habibi, M.** (2005). Urban Conservation, Tahrn University, Faculty of Fine Arts Publishing House,Tahrn.
- Hasan Ertürk.** (1995). Kent Ekonomisi, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, s.42.
- Haskell, Tony. (Ed.).** (1993). Caring for our Built Heritage: Conservation in practice, London: E & FN Spon.
- HEYET, C.** (1997). Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azeri Türkçesinin Teşekkülü, Yeni Türkiye (Türk Dünyası Özel Sayısı. II.), Yıl 3, S. 16, Ankara, s.1645-1650.
- Hersek, C. M.** (2001). Ülkemizde Doğal ve Kültürel Mirasımızı Korumak Üzere Oluşturulmuş Kamu Kurumları ile Gönüllü Sivil Toplum Kuruluşlarının Organizasyon, Yetki ve Sorunları Hakkında Çözüm Önerileri, Türkiyede Risk altındaki Doğal ve Kültürel Mıras, TAÇ Vakfı 25. Yılı Anı Kitabı, İstanbul.
- ICOMOS.** (1931). The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments
- ICOMOS.** (1965). Venice Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites.
- ICOMOS.** (2005). The Appear Method (Accessability Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains).
- ICOMOS.** (2007). The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Culltural Heritage Sites. 10 April 2007.
- Kaviyanpor, A.** (2000). History of Urmia, Tahrn, Syf 189-199
- Keleş. R.** (1998). Kent Bilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kejanlı, T., Akın, C. T., Yılmaz, A.** (2007). Türkiyede Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerinde bir İnceleme, Elektronik sosyal Bilimler Dergisi, www.e-sosder.com, İSSN:1304-0278 Kış-2007.
- Kılıç, A.** (2006). Dönüşüm – Kentsel Yenileme kavramları ve Yaklaşımlar , Ege Mimarlık 1:12-16.
- Koca,Ö.** (2001). Fotoğraf Arşivinden.
- Kuban, D.** (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

- Kültürel ve Miras bakanlığının Kanunları.** (2008). Yönetmelikleri ve Genelgeleri, Kültürel ve Miras Bakanlığı Yayın evi.
- Madran, E.** (2001). Koruma İmar Planları ve Antalya Kaleiçi Örneği, Mimarlık Dergisi. 297, 32-34.
- Mardan, E ve ÖZGÖNÜL, N. (Ed).** (1999). International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage, Ankara: METU Faculty Architecture Press.
- Mardan, E.** (2009). Tarihi Çevrenin Tarihi, Osmanlıdan Günümüze Tarihi Çevre: Tavrılar-Düzenlemeler, Dosya 14.1 Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımları, Uygulamalar-1, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Masta Basım Evi, Ankara.
- Marta, S. S.** (2010). Coalizion, Abbracciamo la Cultura, I Numeri dei Beni Culturali, Piazza del Collegio Romano, Roma.
- Marignani, M., Rocchini, D., Toni, D.** (2008). Planning Restoration in a Cultural Landscape in Italy using an Object-Based Approach and Historical Analysis, Pub.
- Melikzade, T.** (2009). History of West Azerbaijan Province and Salmas City, Tebriz, Syf 18- 36.
- Mehmet Tuncer.** (1994). Kent Kooperatifçiliği Bülteni, Gazi Yayınevi, Ankara.
- Meydan Larousse.** (1987). c. 13 syf: 19.
- Minorsky, V.** (1984). Urmiye, İslam Ansiklopedisi XIII, MEB Yayınları, Ankara, s. 59-65.
- Nayır, Z.** (1979). “Bologna Tarihi Merkezi Koruma Çalışmaları” Çevre 3 Syf 59-70.
- Nayır, Z. (1980b).** “Kültürel Kalıtım Olarak Koruma” Çevre 9-10 Syf 76-79.
- Orbaşı, A.** (2008). Architectural Conservation, Principles and Practice.
- Osmay, S.** (1998). 1923’ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık Bilanço’98, Tarihi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Özer, B.** (1993). Yorumlar, Kültür, Sanat, Mimarlık Yem Yayınları, İstanbul
- Öztürk, O.** (2001). “Mostar Eski Kent Dokusunu Değerlendirme ve Savaş Sonrası Planlama.
- Özyaba, M.** (2004). Kentsel Alanların Planlaması ve Tasarım, Akademi Kitapevi yayınevi, Trabzon.
- Pasic, A.** (1994). Colloquium of Urban Conservation and Renewal Implementations, Methods, Policies, Techniques and tools of Urban Conservation Planning, İstanbul.
- Gülersoy-Zeren. N.** (2006). Sit Alanlarında Planlama ve Koruma, İstanbul Teknik Üniversitesi Ders Notları.
- Gülersoy-Zeren. N.** (1981). Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi

- Gülersoy-Zeren. N., Tezer, A., Yigiter, R., Koramaz, K., Günaz, Z. (2003).** İstanbul Project: İstanbul Historic Peninsula Conservation Study; Zeyrek, Süleymaniye and Yenikapı Historic Districts, Contract No. 700.624.0.1 UNESCO-World Heritage Centre, İstanbul Technical University.
- Gülersoy-Zeren. N.** Tarihi Çevre Koruma ve Geliştirme Semineri, S.3.
- Gülersoy-Zeren. N.** (1984). Türkiye'de Tarihsel Mimari Değer Koruma Anlayışının Gelişimi” İstanbul, İTÜ Mim. Fak., 1984, (Seminer Çoğaltma), S. 19.
- Gülersoy-Zeren. N.** (1990). Koruma Amaçlı İmar Planları, Yapım Süreci, İlkeler, Yöntemler. Kültür ve tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Ankara, 1990.
- Günay, Z.** (2010). Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Günay, Z.** (2010). Conservation vs. Regeneration: case of ECOC 2010-Istanbul, European planning studies.
- GÜRSOY, C. R.;** Urmiye, Türk Ansiklopedisi XXXIII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Günay, R.** (1989). Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu, İkinci Baskı, Kültür Bakanlığı Yayın, Ankara.
- Geographical Institute of the armed forces.** (2000). Geographical Situation in Iran, Urmiye, Tahran.
- GÖKDAĞ, B. A.** (2006). Salmas Ağzı. Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme, Karam Yayınları, Çorum.
- Safranbolu Belediyesi.** (2008). 2002-2008 Çalışma Raporları.
- Safranbolu Belediyesi.** (2006). 2002 – 2006 Dönemi Korumacılık faaliyetleri
- Sarfati, Herbert ve Melli, Pira.** (1999). Archaeology and the Town, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe içinde (13-29), Council of Europe Publishing.
- Tabasi, N.** (2006). Geographical Conditions, Tahran.
- Tankut, G.** (1979). “Antalya Kaleiçi Sit Planlaması” Mimarlık 158 Syf 47-48
- Tapan, Mete.** (1998). “Cumhuriyet Döneminde Doğa ve Kültür Varlıklarının Korunması, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ.** (1985). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kentsel Dönüşüm”, Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ.** (1987). Türkiye 2. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler, Korumacı Yaklaşımlarda amaç Farklılaşması.

- Tekeli, İ.** (1998). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, 75 Yılda değişen Kent ve Mimarlık Bilanço’98, Tarihi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TMMOB.** (1990). TMMOB Mimarlar Odası Antalya Şubesi, Kaleiçi Raporu, Antalya.
- TMMOB Mimarlar Odası Antalya Şubesi.** (1996). Antalya Kıyı Yerleşmeleri, Planlama Yapılanma, Kullanma ve Sorunları, Antalya.
- Tunçer, M.** (2004). “ Türkiye’de Tarihsel ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu”.
- Türkiye’deki Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.** (1983).
- UNESCO.** (1972). The Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.
- UNESCO-MOST.** (1996). Conference Report on Sustainability as a social Science Concept, Frankfurt.
- UNESCO World Heritage Center.** (2003). Management and Monitoring Challenges, World Heritage reports 12: The State of World Heritage in the Asia-Pacific Region, Department of Environmental Services, Whc.unesco.org/opgutoc.htm, (15.03.07).
- UNESCO World Heritage Center.** (2007). World Heritage – Challenges for the Millenium, Whc.unesco.org/opgutoc.htm, (15.03.07).
- UNESCO Türkiye.** (2009). Türkiyenin Dünya Miras Alanları, Koruma Yönetimde Güncel Durumu, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara
- UNEP, (1972).**Stochkolm Report of the United Nations Conference on the Human Environmental, UNEP.
- Uzel, A.** (1987). “Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Tarihi KentlerdePlanlama/Düzenleme Sorunları”, Trakya Üniversitesi, Edirne
- Urmiye Belediye Yayını.** (2003). The book published by city monocityality about Urmia's time-worn historical texture.
- Vatandost, R.** (2006). Conservation of Art and Historical artifacts, Hen Üniversitesi, Tahran.
- Warshaw, J., Levrant, S. and Grover. P.** (2000). Conservation of the Historical Environment – A Good Practice Guide For Planners, Royal Town Planning İnstitute.
- Wagner, J.** (1998). Türki, Die Südüste von kaunos bis İssos.
- Yasa,5805.** (1951). Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun, Resmi Gazete Tarihi:09.07.1951, Resmi Gazete No:7853.
- Yasa,2863.** (1983). Kültürel ve Tabiat Varlıklarının Koruma Kanunu,Resmi Gazete Tarihi:23.07.1983, Resmi Gazete No:18113.

Yasa,5225. (2004). **Kültürel Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu**, Resmi Gazete Tarihi:14.07.2004, Resmi Gazete No:25529.

Yusuf Ceran, (2003), Günümüzde Çevre, Çevre Bakanlığı Basımevi, Ankara, s.2.

Yücel, C. ve Gülersoy, Z. (2006). Türkiye’de Kentsel Sit Alanlarının Planlaması İçin Bir Sistem Önerisi, İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt:5, Sayı:1, 3-14.

EKLER:

EK 1 ALANSAL FOTOĞRAFLAR

EK 1 ALANSAL FOTOĞRAFLAR

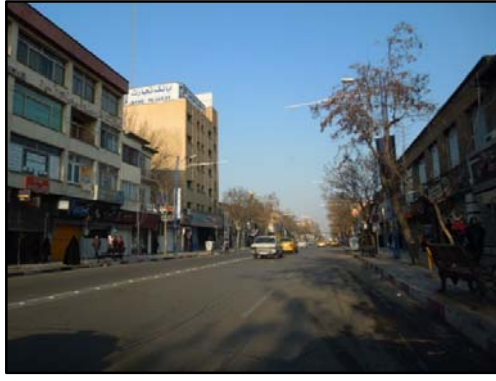
Urmiye Eyalet Meydanı ve etrafındaki tarihi binalar

İmam Caddesi

İmam Caddesi

Attayi Caddesi

İmam Caddesi

Kapalı Çarşı çevresi

Urmiye tarihi dokusun'da İmam Caddesi üzerinde yapılan yeni binalar

Urmiye Ulu Cami

Ulu Cami karşısında yapılan alışveriş merkezi ve kapalı Çarşı girişi

Urmiye tarihi dokusun'da Atayi Caddesi üzerinde yapılan yeni binalar ve cami

Dokuda yapılan bir katlı otopark

Eski bir alışveriş merkezi

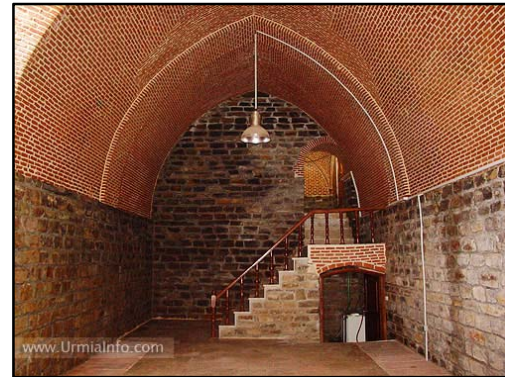
Tarihi Ansariyan binası

Meryem Ana Kilisesi

Dokuda yer alan tarihi bina

9 Pelle binası (tarihi bir buz dolabı)

Dokudaki sokaklar

Tarihi Serdar Camisi

Gökten dokunun geneline bir bakış (Silahlı Kuvvetlerin Coğrafi Kurumu Arşivi)

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Masud HATAMI

Doğum Yeri ve Tarihi: 15.08.1983 Urmıye - İran

Adres: No.23 - kat 8 - Nur apartmanı (No.23) –Suna Kırac sokak (Hastane altı sokak)
Nişantaşı - meşrutıyet MahallesiŞişli – İstanbul Posta kodu: 34363

E-Posta: masud.hatami@gmail.com

Lisans: 2005 – 2007 Urmia University Faculty of Art
2003 – 2004 Tabriz University Faculty of Art

Mesleki Deneyim ve Ödüller:

2006 - 2008 Eshel Rah Construction Company Şirketin 10 kişilik ofisinde bilgisayardan sorumluydum ve gereken çizimleri ve detayları ve diyer evrakı bilgisayar ortamında hazırlıyordum son yılda aynı zamanda şantiyede şirketin temsilcisi olarak çalışmaya devam ettim.

2008 - 2009 yılları arasında kendi kurduğum Zibasazan adlı şirkette genel müdür olarak çalışıyordum.

Regeneration and Conservation of Historical Cities, Comparison between Yenikule and Baku (Masud HATAMI, Özge ÇELİK, Nuran Zeren GÜLERSOY) presented at the 3th Annual International Conference on Urban Studies and Planning, 10-13 June 2013, Athens, Greece.

Attending in the Socio-Spacial Transformation of Metropolitan regions Istanbul and Rhine-Ruhr, 20-27 July 2013, Ruhr University of Bochum.